

Tretja številka // poljudni članek: Varstvo ptic v 2. polovici 19. stoletja // potopis: Indija // narava: Fosili - priče izginulih svetov // portret ptice: Sloka // skupaj rastemo: Jesenske selitve ptic // mi za ptice in naravo: Mladinski ornitološki raziskovalni tabor / Trihomonoza pri zelencih // ptičarske prigode: Spomini na južno postovko

# Svet ptic: 03, '12



revija Društva za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije // letnik 18, številka 03, september 2012 // ISSN: 1580-3600



## → SVET PTIC:

revija Društva za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije, letnik 18, številka 03, september 2012/ISSN: 1580-3600 prej Novice DOPPS/ISSN: 1408-9629

### spletna stran revije:

<http://www.ptice.si/projekti/svetptic>

### izdajatelj:

Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije (DOPPS – BirdLife Slovenia®), p. p. 2990, SI-1000 Ljubljana

© Revija, vsi v njej objavljeni prispevki, fotografije, risbe, skice, tabele in grafikoni so avtorsko zavarovani. Za rabo, ki je zakon o avtorskih pravicah izrecno ne dopušča, je potrebno soglasje izdajatelja. Revija nastaja po velikodušnosti avtorjev, ki svoje pisne in slikovne prispevke podarjajo za namenom, da pripomorejo k varovanju ptic in narave.

### naslov uredništva:

Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije (DOPPS – BirdLife Slovenia®), Tržaška cesta 2 (p. p. 2990), SI-1000 Ljubljana, tel.: 01 426 58 75, fax: 01 425 11 81, e-pošta: [dopps@dopps.si](mailto:dopps@dopps.si), spletna stran: [www.ptice.si](http://www.ptice.si)

### glavna urednica:

petra.vrh@dopps.si

**uredniški odbor:** Marjana Ahačič, Luka Božič, Alenka Bradač, Katarina Denac, Tomaž Mihelič, Jakob Smole, Barbara Vidmar, dr. Al Vrezec

**lektoriranje:** Henrik Ciglič, Mojca Pipan

**art direktor:** Jasna Andrič

**oblikovanje:** Mina Žabnikar

**prelom:** Metka Ciuha, Camera d.o.o.

**tisk:** Schwarz print d.o.o.

**naklada:** 2500 izvodov

**izhajanje:** letno izidejo 4 številke

Člani DOPPS prejmejo revijo brezplačno. Revijo sofinancirata Grand hotel Union d.d. in Javna agencija za knjigo Republike Slovenije iz naslova razpisa za sofinanciranje poljudno-znanstvenih periodičnih publikacij.

Revija je vpisana v register javnih glasil pod zaporedno številko 1610. Mnenje avtorjev ni nujno mnenje uredništva.

Prispevke lahko pošiljate na naslov uredništva ali na elektronski naslov: [petra.vrh@dopps.si](mailto:petra.vrh@dopps.si)

Za objavo oglasov pokličite na društveni telefon ali pošljite e-mail glavni urednici.

**Poslanstvo DOPPS** je varovanje ptic in njihovih habitatov z naravovarstvenim delom, raziskovanjem, izobraževanjem, popularizacijo ornitologije in sodelovanjem z drugimi naravovarstvenimi organizacijami.

### predsednik:

Rudolf Tekavčič

**podpredsednica:** dr. Tatjana Čelik

**upravni odbor:** Tilen Basle, Peter Krečič, Cvetka Marhold, Tomaž Mihelič, mag. Iztok Noč, Tanja Šumrada

**nadzorni odbor:** dr. Franc Janžekovič, dr. Peter Legiša,

Bojan Marčeta, dr. Tomi Trilar

**direktor:** dr. Damijan Denac

IBAN: SI56 0201 8001 8257 011



DOPPS je slovenski partner svetovne zveze naravovarstvenih organizacij BirdLife International.

### Fotografija na naslovnici:

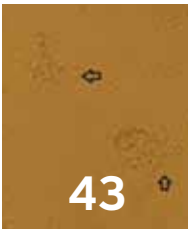
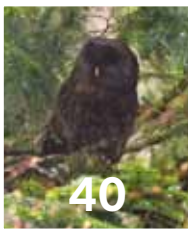
Iz slovenske ornitološke preteklosti: gnezdeči samec južne postovke (*Falco naumanni*) iz Zaklanca pri Horjulu - spomin na čase, ko so pri nas te ptice še gnezdile.

foto: Dare Šere

pokrovitelj DOPPS



GRAND HOTEL UNION D.D.  
Miklošičeva 1, Ljubljana, Slovenija



4

**Ptice naših krajev**

// Al Vrezec

6

**Od deželnih zakonov do mednarodnega varstva ptic**

// Romana Erhatic Širnik

10

**Indija – ptice, motor in ...**

// Tilen Basle

15

**Podnebna kriza, vetrnice in ptice**

// Tomaž Jančar

18

**Fosili - priče izginulih svetov**

// Matija Križnar

20

**Sloka**

// Katarina Denac

22

**Jesenske selitve ptic in njihovo opazovanje**

// Petra Vrh Vrezec

23

**Spoznajmo male sove**

// Al Vrezec

32

**Savo Brelih**

// Mojca Jernejc Kodrič, Tomi Trilar, Al Vrezec

34

**Siva vrana**

// Polonca Kovač

36

**Jesenska opazovanja v naravi**

// Petra Vrh Vrezec, Al Vrezec

38

**Mladi ornitologi so raziskovali slovensko obalo in njeno zaledje**

// Bia Rakar

40

**Mišje leto 2012 in sove**

// Al Vrezec

42

**DOPPS je začel uresničevati četrti projekt LIFE**

// Damijan Denac

43

**Trihomonoza pri zelencih v Sloveniji**

// Marko Zadavec, Cvetka Marhold, Brigita Slavec, Olga Zorman Rojs in Jožko Račnik

44

**Letošnja pomladna opazovanja**

// Barbara Vidmar

46

**Moji spomini na srečanja z južno postovko**

// Dare Šere

49

**Gozdni rezervat Kobile**

// Tomaž Jančar

50

**Mali in Temminckov prodnik**

// Alen Ploj

52

**NOVICE**

Ptiči so mi povedali ...

Verjetno je nešteto različnih zgodb o tem, zakaj se je nekdo začel zanimati za ptice in marsikdo niti ne ve, kaj je bilo tisto, kar je prižgalo prvo iskrico. Zagotovo so ravno ptice tisti delček narave, ki je pritegnil zanimanje največjega števila ljudi po svetu, pa naj gre za pristno ljubiteljski ali raziskovalni odnos. Vsekakor je bil verjetno vsak, ki je prisluhnil zgodbi ptic, osupel nad njeno neverjetno globino. Zgodba, ki nam jo pripovedujejo, verjetno ni bistveno drugačna od drugih zgodb iz narave, le ptice imajo čare, s katerimi jo lahko posredujejo bistveno večjemu krogu ljudi kot ostali predstavniki žive in nežive narave. Nekoga pritegnejo s svojo barvitostjo, drugega z zvonkim petjem, spet nekdo se navdušuje nad njihovimi letalnimi spretnostmi, ali pa zgolj z veselo napovedjo pomladi. Ker se tudi ptice med seboj sporazumevajo predvsem z vidom in sluhom, so nam lahko zaznavne in ta njihova lastnost nam omogoča, da njihovo zgodbo lažje beremo, ne da bi za to potrebovali posebne pripomočke. Zgodbe, ki nam jih pripovedujejo ptice, tako vedno vidimo ali slišimo, od nas pa je odvisno, ali jih bomo znali tudi resnično videti in jim prisluhniti. In kdor jim prisluhne, ga navadno prevzamejo.



foto: Željko Šalamun

>> Dejstvo je, da za vsak odkrit delček zgodbe potrebujemo izkušnje in ravno te so tiste, ki povezujejo ljudi, ki jih zanimajo ptice. Tu lahko vsak najde tudi kanček svoje zgodbe ali zgodbe, ki ga je začela zanimati.

Iz zgodbe o veliki uharici, eni od ptic, ki ji še posebej rad prisluhnem, sem se naučil veliko. Začelo se je z radovednostjo o tem, kje sploh živi. In če sem pred leti mislil, da o vrsti vem že praktično vse, sem se kasneje naučil, da več kot znam, manj vem, oziroma znam bolje ločiti predvidevanja od dejstev. Predvsem pa sem se naučil, da »občudovalci ptic« skupaj vemo še veliko več, zato sem izredno vesel, da je zgodba o veliki uharici posrkala tudi marsikoga izmed vas.

Ena od večjih zgodb, ki jih skušamo razbrati v zadnjih letih, je tudi ornitološki atlas. V letu, ki prihaja, jo bomo poskusili ubesediti, tako da bo razumljiva tudi širšemu krogu ljudi. Čeprav bo v principu razkrivala samo dve osnovni informaciji, in sicer kje živijo naše gnezdilke in kako številčne so, je ravno ta zgodba ena izmed najbolj osnovnih, ki nam jo ptice ves čas pripovedujejo, in pomembno je, da se je zavedamo. S pomočjo te zgodbe lahko naredimo prve korake v smeri razumevanja ohranjanja ptic, odločanja, katere vrste varovati prednostno ali pa zgolj v iskanju zelene ptice v naši okolici. Ponovno torej zgodba, v kateri lahko skoraj vsak najde delček zase.

*Tomaž Mihelič, koordinator Novega ornitološkega atlasa gnezdilke Slovenije in varstveni ornitolog*

# PTICE NAŠIH KRAJEV

// Al Vrezec

Naslov urednika rubrike za kopije objavljenih prispevkov:

Al Vrezec, Prirodoslovni muzej Slovenije, Prešernova 20, p.p. 290, SI-1001 Ljubljana, Slovenija, e-mail: avrezec@pms-lj.si



## Srednji žagar (*Mergus serrator*)

Vrsta se pri nas zelo redko pojavlja na celinskih vodah, kot se je to zgodilo denimo oktobra 2010 na Račkih ribnikih in zadrževalniku Medvedce [Bordjan, D. (2011): *Acrocephalus* 32 (148/149): 89].  
foto: Iztok Škornik



## Veliki žagar (*Mergus merganser*)

Kar 47 ptic se je julija 2010 zadrževalo na reki Kolpi med Žuniči in Adlešiči; po oceni je tega leta na tem delu reke Kolpe gnezdilo vsaj tri do pet parov [Kmecl, P. (2011): *Acrocephalus* 32 (148/149): 89].  
foto: Janez Papež

**Raca žličarica (*Anas clypeata*)**  
Čeprav je šlo za verjetno gnezdilko zadrževalnika Medvedce, je bila gnezditve potrjena šele leta 2010, ko je junija samica vodila devet mladičev [Ploj, A. et al. (2011): *Acrocephalus* 32 (148/149): 87-88].  
foto: Miha Podlogar



**Kravja čaplja (*Bubulcus ibis*)**  
Prvič je bila v notranjosti Slovenije ta redka čaplja zabeležena na zadrževalniku Medvedce novembra 2010 [Bordjan, D. (2011): *Acrocephalus* 32 (148/149): 86-87].  
izvirni foto: Dejan Bordjan



## Belorepec (*Haliaeetus albicilla*)

Na Obali se ta ujeta pojavlja zelo redko, na Sečoveljskih solinah je bila denimo vsega skupaj opazovana le trikrat, nazadnje marca 2004 [Škornik, I. (2012): Favništični in ekološki pregled ptic Sečoveljskih solin. Soline, Portorož].  
foto: Dejan Bordjan



## Kačar (*Circaetus gallicus*)

Maja 2010 je bila ta pretežno južna vrsta orla opazovana v bližini Gameljna pri Ljubljani, kar je redko pojavljanje v osrednji Sloveniji [Fekonja, D. (2011): *Acrocephalus* 32 (148/149): 90].  
foto: Kajetan Kravos

**Južna postovka (*Falco naumanni*)**  
Ta v Sloveniji izumrla gnezdilka in danes izjemno redka gostja pri nas je bila spet opazovana maja 2010 na Cerkniskem jezeru [Bordjan, D. (2011): *Acrocephalus* 32 (148/149): 91-92].  
foto: Jure Novak



**Kosec (*Crex crex*)**  
Na širšem območju Sečoveljskih solin ta tukalica ne gnezdi, pač pa se pojavlja na selitvi, celo zelo pozno. Konec oktobra 2009 je bila na primer opazovana v bližnji dolini Drnice [Škornik, I. (2012): Favništični in ekološki pregled ptic Sečoveljskih solin. Soline, Portorož].  
foto: Leon Kebe



## Dular (*Charadrius morinellus*)

Po letu 1950 je bil dular pri nas opazovan že devetkrat, nazadnje kar dva osebka septembra 2010 na Slavniku [Cordelli, E. (2011): *Acrocephalus* 32 (148/149): 92-93].  
izvirni foto: E. Cordelli



## Kamenjar (*Arenaria interpres*)

V letu 2010 je bila vrsta opazovana večkrat med majem in avgustom na dravskih akumulacijah, Ptujskem in Ormoškem jezeru, vsakokrat le po en osebek [Forumptice: <http://www.forumptice.si/forum1?mingleforumaction=viewtopic&t=108>].  
foto: Matjaž Kerček

**Rumenonogi galeb** (*Larus michahellis*)

Gnezditvena populacija v Sečoveljskih solinah je po letu 2005 strmo upadla s prek 200 parov na vsega 46 parov v letu 2011 [Škornik, I. (2011): Naravovarstveni monitoring Sečoveljskih solin 2010-2011. KPSS, Seča: <http://www.kpss.si/si/upravljanje/publikacije/>.  
foto: Anže Kacin

**Veliki galeb** (*Larus marinus*)

Januarja 2011 je bila ta pri nas redka vrsta galeba opazovana na Cerknškem jezeru [Božič, L. (2011): *Acrocephalus* 32 (148/149): 67-77].  
foto: Jure Novak

**Kaspijska čigra** (*Hydroprogne caspia*)

Kot kaže, je ta največja vrsta med čigrami na zadrževalniku Medvedce pogostejša gostja, kot smo doslej domnevali; vnovič se je na Medvedcih prikazala avgusta 2010 [Ploj, A. & Gamsler, M. (2011): *Acrocephalus* 32 (148/149): 96].  
izvirni foto: Matej Gamsler

**Grivara** (*Columba palumbus*)

Orjaška jata kakšnih 2.000 ptic na selitvi je oktobra 2008 preletela ribnik Vrbje pri Žalcu [Gamsler, M. (2011): *Acrocephalus* 32 (148/149): 96-97].  
foto: Tone Trebar ([www.naturephoto-tone.com](http://www.naturephoto-tone.com))

**Veliki skovik** (*Otus scops*)

Na podlagi raziskav med letoma 2006 in 2008 se je izkazalo, da so ključna območja za velikega skovika na Krasu zunaj obstoječega SPA, zato je nujna razširitev, zlasti na območju občine Sežana in na Kraškem robu [Šušmelj, T. (2012): Mag. delo, BF, Univ. v Ljubljani, Ljubljana].  
foto: Rajko Gnezda

**Mali skovik** (*Glaucidium passerinum*)

Nova domnevno gnezditvena lokaliteta na Menišiji v dinarskem mešanem gozdu, kjer se je septembra 2010 značilno jesensko oglašal samec na le 780 m n.v. [Krofel, M. (2011): *Acrocephalus* 32 (148/149): 97].  
foto: Matej Vranič

**Čuk** (*Athene noctua*)

Dva mladiča iz enega zadnjih gnezd na Ptujskem polju pri Gorišnici sta bila kot žrtvi prometa najdena julija 2011; promet očitno še dodatno redči že tako zdesetkano štajersko populacijo čuka [Vrezec, A. & Vrh Vrezec, P. (2011): *Acrocephalus* 32 (148/149): 97-98].  
foto: Borut Rubinič

**Močvirska uharica** (*Asio flammeus*)

Vrsta se čez naše kraje seli tudi prek visokih gora, o čemer pričča opazovanje enega osebka maja 2010 na Breginjskem Stolu na višini okoli 1500 m n.v. [Jančar, T. et al. (2011): *Acrocephalus* 32 (148/149): 98].  
izvirni foto: Aleš Jagodnik

**Rjavoglavi srakoper** (*Lanius senator*)

Sicer pri nas domnevno izumrla gnezdilka je leta 1990 gnezdila ob Dragonji in leta 2004 v Sečovljah, zato jo danes upravičeno štejemo med občasne slovenske gnezdilce [Škornik, I. (2012): Favnišnični in ekološki pregled ptic Sečoveljskih solin. Soline, Portorož].  
foto: Tomi Trilar

**Kratkoprsti škrjanček**

(*Calandrella brachydactyla*)  
Na Cerknškem jezeru je bila vrsta prvič opazovana junija 2010 blizu Retij, kar je šele deveto novejšo opazovanje pri nas [Bordjan, D. (2011): *Acrocephalus* 32 (148/149): 99-100].  
izvirni foto: Dejan Bordjan

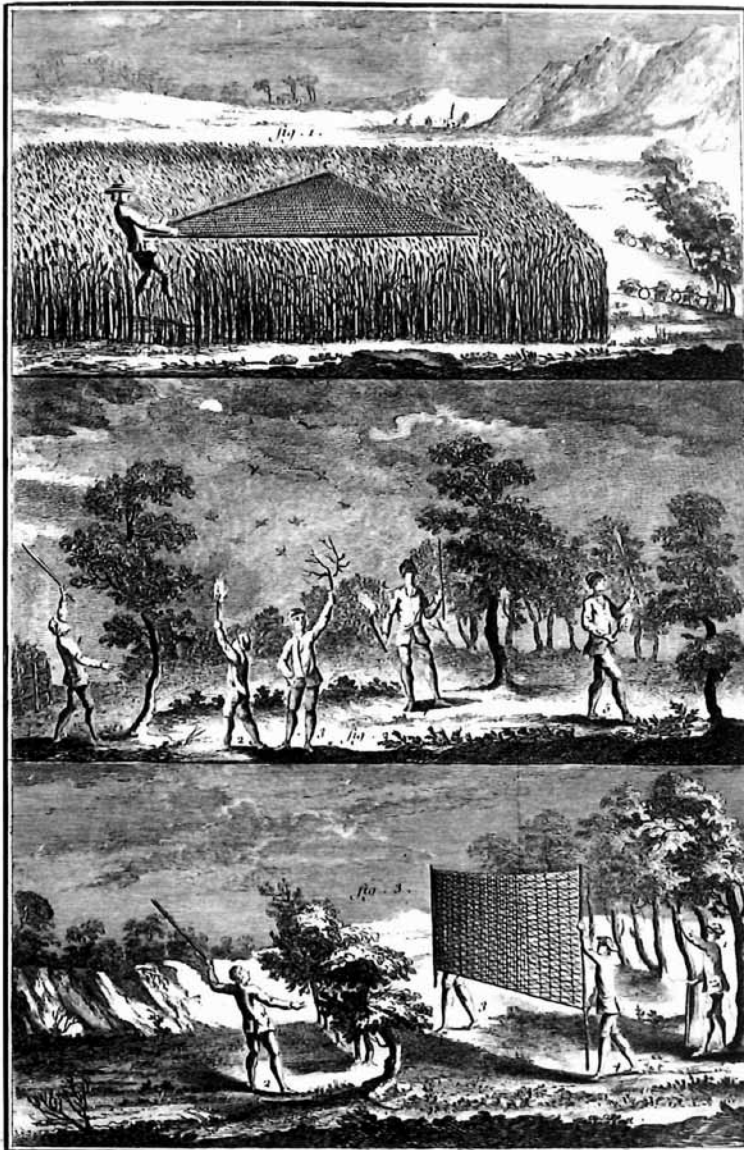
**Škorec** (*Sturnus vulgaris*)

V trstičju Malega ribnika Drage pri Igu na Ljubljanskem barju se jeseni vsak večer na prenočevanju zbere nekaj deset tisoč škorcev, ki uprizorijo pravi množični spektakel [Tome, D. (2012): *National Geographic Slovenija* 7 (5): 118-125].  
foto: Tomi Trilar

**Rjava cipa** (*Anthus campestris*)

Kot kažejo dolgoletni podatki, zbrani med letoma 1983 in 2009, gnezditvena populacija te cipe v Sečoveljskih solinah upada, po letu 2005 pa gnezditveni ni bila več potrjena [Škornik, I. (2012): Favnišnični in ekološki pregled ptic Sečoveljskih solin. Soline, Portorož].  
foto: Jure Novak





1



2

**1:** V 19. stoletju so ptičarji pri lovu uporabljali različne vrste mrež, v katere so naganjali ptice.

**2:** Lov na limanice - priljubljen in pogost način ptičjega lova, kar se odraža tudi v prisposobi »ujel se je na limanice«.

vir: Iz grafične zbirke Tehniškega muzeja Slovenije

Ptice so v preteklosti delili na koristne in škodljive vrste. Večje vrste ptic so bile uvrščene med lovno divjad. Ptice, ki jih je obravnavala lovska zakonodaja, so lahko lovili samo lovci, druge vrste pa tako imenovani ptičarji, ki so morali od oblasti in lastnikov posesti, na kateri so lovili, dobiti dovoljenje za lov. Ptičarji so lovili ptice za prehrano, žive ptice pa za prodajo kot hišne ptice. K škodljivim so uvrščali nekatere zrnorejede vrste, vrane, ujede in sove ter ribojede ptice. Koristne vrste ptic so varovali z zakoni, škodljive vrste pa je bilo do prve polovice 20. stoletja dovoljeno ubiti vsakomur.

# Od deželnih zakonov do mednarodnega varstva ptic

(Kako so varovali ptice v drugi polovici 19. stoletja)

// Romana Erhatic Širnik

## Šest deželnih zakonov o prepovedi ptičjega lova (70. leta 19. stoletja)

V prvi polovici 19. stoletja so bili na zahtevo kmetijskih družb sprejeti gubernijski odloki o prepovedi ptičjega lova. Ti so prepovedovali lov koristnih vrst v času gnezdenja in odrašanja mladičev ter jemanje jajc in mladičev iz gnezd. Prepovedi so veljale od začetka marca do konca avgusta. O prepovedih so morale občine obvestiti prebivalstvo, vsak prestopnik pa kaznovati. V 70-tih letih 19. stoletja so odloke o prepovedi ptičjega lova nadomestili deželni zakoni o varstvu za kmetijstvo koristnih ptic. Na območju današnje Slovenije je veljalo šest deželnih zakonov: štajerski, kranjski, koroški, goriški, istrski ter ogrski, veljaven v Prekmurju. Najstrožji je bil štajerski zakon (1869), ki je varoval vse vrste ptic, razen tistih, ki so bile uvrščene v lovsko zakonodajo. Z njim so prepovedali lov na vse vrste malih travniških in gozdnih ptic, uničevanje gnezd, jemanje jajc in mladičev iz njih. Ptičarjem, ki bi lovili kljub prepovedi, so odvzeli lovni pribor, ujele ptice in pobrana jajca. Žive ptice so izpustili, zaplenjeni pribor prodali, nedovoljene naprave pa uničili. Za kršitelje so predpisali denarne kazni od enega do petindvajsetih goldinarjev oziroma enakovredne zaporne kazni; od dvanajst ur do pet dni zavora. Denarne kazni in izkupičke za zaplenjene predmete so namenili proračunu občine, v kateri je bil storjen prekršek. Šolsko mladino so kaznovali po šolskih predpisih. Tudi Koroška je z zakonom zavarovala vse ptičje vrste, z izjemo lovnih in poimensko navedenih škodljivih vrst. Med škodljive vrste so uvrstili večino ujed, veliko uharico (*Bubo bubo*), srakoperje (*Lanius*), srako (*Pica pica*) in korokarja (*Corvus corax*).

Deželni zakoni za Goriško in Gradiško, Istro in Kranjsko, sprejeti leta 1870, so bili povzeti po vladnem predlogu, ki so ga pripravili na Ministrstvu za kmetijstvo na Dunaju. Navedeni zakoni so ptice delili v tri skupine: [1] absolutno koristne oziroma zavarovane vrste, [2] relativno koristne oziroma lovne vrste in [3] škodljive vrste. Posamezne skupine so bile poimensko navedene kot priloge k navedenim zakonom. K absolutno koristnim (zavarovanim) vrstam so uvrstili žužkojede vrste ptic. Zanje je veljala trajna prepoved lova, uničevanje gnezd ter pobiranje jajc in mladičev iz njih. K relativno koristnim (lovnim) vrstam ptic oziroma lovnim ptičem so uvrstili zrnojede ptice, ki hranijo mladiče z žuželkami. Te vrste so lahko lovili od 1. septembra do 31. januarja, v Istri pa od 1. septembra do konca decembra. V prepovedanem lovnem času je bila prepovedana prodaja živih in mrtvih ptic in njihovih jajc. Škodljive vrste so lahko vedno lovili.

## Plačana dovoljenja za lov ptic so veljala le leto dni

V zakonih so bili določeni pogoji, pod katerimi so se lahko posamezniki ukvarjali s ptičjim lovom. Osebe, ki so

se želele s tem ukvarjati, so morale pridobiti dovoljenje občine (župana). Če niso lovile na svojem posestvu, so morale dobiti dovoljenje pristojnega zemljiškega posestnika ter odobritev pristojnega občinskega predstojnika (župana). Tovrstna dovoljenja so veljala samo leto dni. Na Goriškem in na Kranjskem je moral ptičar za dovoljenje plačati dva goldinarja, v Istri pa je dovoljenje stalo štiri goldinarje na leto. Za lov ptic z lovsko puško je moral izdati dovoljenje lovski upravičenec. Ptic niso smeli več loviti s pomočjo oslepljenih vabnikov, z zagrinjalnimi ali zataknenimi mrežami po živih mejah in grmovju in tudi ne z zankami.

## Kazni za kršitelje

Kršitelje postave so kaznovali občinski predstojniki (župani), in sicer z denarno kaznijo od enega do deset goldinarjev, ob ponovitvi prekrška pa tudi z do dvajset goldinarjev kazni. Denarne kazni so odvajali v občinsko blagajno. V primeru, da kršitelj kazni ni mogel plačati, so ga kaznovali z zaporom. Zaporna kazen je lahko trajala od dvanajstih ur do štirih dni. Otroke so kaznovali po šolskih predpisih. Poleg navedenih kazni so storilcem odvzeli lovne pripomočke in ujele ptice, ki pa so jih, če so bile še žive, morali takoj izpustiti.

Izvajanje zakona so morali nadzorovati občinski predstojniki. Župane so nadzirale okrajne politične oblasti. Slednje so morale poskrbeti, da so občinski predstojniki vsako leto v decembru in nato znova spomladi razglasili navedeno »postavo« na krajevno običajen način. Če občinski predstojniki niso spoštovali določil zakona, jih je lahko okrajna politična gosposka kaznovala z denarno kaznijo od deset do dvajset goldinarjev.

## Dopolnitve obstoječih zakonov

Zakon je obvezal učitelje, da so morali poučiti mladino o škodljivosti razdiranja gnezd ter o škodljivosti lova in pobiranja ptic. Vsako leto pred začetkom gnezdenja so morali šolsko mladino seznaniti z najpomembnejšimi določili navedene postave. Sredi 80-tih let 19. stoletja so v nekaterih deželah (Goriška, Koroška) prekinili z varstvom domnevno škodljivih vrst, kot so črna (*Corvus corone*) in siva vrana (*C. cornix*), domači (*Passer domesticus*) in poljski vrabec (*P. montanus*), kos (*Turdus merula*) in škorec (*Sturnus vulgaris*).

## Meddržavni sporazum o omejitvi ptičjega lova

V 19. stoletju je ptice ogrožal lov, po katerem je slovela predvsem Italija. Za omejitve oziroma prepoved ptičjega lova so se zavzemale kmetijske družbe, gozdarska društva in društva za varstvo živali. Zato ne preseneča, da so leta 1875 avstrijske in italijanske oblasti podpisale meddržavni sporazum o omejitvi ptičjega lova in varstvu ptičev.

## Ptičja prošnja.

Ljubi kmetovavci! vémo, de vas je veliko, ki nas radi imate in ki ste naši dobri prijatli. To nam da serčnost, de se me uboge živalice prederzujemo k vam z ponižno prošnjo zaupno stopiti. — Znano vam je, de po hudi in dolgi zimi, po tem ko smo že dovolj lakote in mraza vžile, je prišel veseli čas pomladi, naše nar večí veselje in naša ženitev. Rade bi v miru, kakor vsaka božja stvar, živele, torej vas ponižno prosimo, de bi svojim otrokam práv práv terdo zapovedali, de bi nas zádej, ko imamo veliko skerbi z gnejzdenjem, pri miru pustili. Saj véste kakó gerdo in neusmiljeno hudobni otroci z nami ravnajo, kér ga ni takó gostiga germovja, ne takó visociga drevesa, de bi nas gerdi šterkovci ne staknili, naših gnejzd in mladičkov ne pokončali! — Če bote le našo prošnjo uslišali, si bomo gotovo prizadevale vam zlo vstreči; skozi celo leto vas hočemo zgodej in prijetno k delu buditi, in čez dan pri vaših poljskih delih okoli vas in nad vami veselo prepévati. Vaše verte bomo práv pridno varovale, de vam ne bodo gosence lepiga sadja požerle; saj véste, de nobena reč toliko gosencé ne pokončá, kakor me, in de smo zató me male živalice vaši veliki dobrotniki. Ko bi tudi kako zerno žita v vašim polji kávsniti utegnile, ne hudujte se nad nami, kdo je neki rad lačen v sredi jedlí? — majhno škodo, ki vam jo tú storimo, obilno povrnemo s bogatejšim sadnim pridélkam. Če si te dej sami sebi dobro želíte, nikar ne pripustíte, de vaši otroci naše gnejzda pokončujejo, nas lovijo in morijo.

Iz zeleniga gojzda mesca maliga travna.

Na prošnjo mniška, plezovca, berkljeza, detela, pogorelčka, senice, penice, tašice in več družih pridnih varhov sadnih vertov, pisano od Andreja Zaberčana.

3

**3:** Ptičja prošnja (vir: Kmetijske in rokodelske novice, 5, 45: 66)

**4:** Deželni zakoniki v 70. letih 19. stoletja so z zakonom zavarovali vse ptičje vrste, z izjemo lovnih in poimensko navedenih škodljivih vrst. Med škodljive vrste so med večino ujed in drugih vrst uvrstili tudi veliko uharico (*Bubo bubo*).  
foto: Matej Vranič

Sporazum je do določene mere varoval samo koristne vrste. Sporazumeli so se, da je lov ptic dovoljen le od začetka septembra do konca januarja. V preostalih mesecih sta bila lov in prodaja ptic prepovedana, prepovedano pa je bilo tudi uničevanje gnezd ter jemanje jajc in mladičev iz njih.

### Mednarodna Pariška konvencija o varstvu ptic (1902)

V drugi polovici 19. stoletja so v Evropi že delovala dobro organizirana ornitološka društva, ki so leta 1884 organizirala prvi ornitološki kongres. V ospredju njihovih prizadevanj je bila priprava učinkovite mednarodne zakonodaje za varstvo ptic. Njihova prizadevanja so obrodila sadove leta 1902, ko je dvanaest držav (Avstro-Ogrska, Nemčija, Belgija, Španija, Francija, Grčija, Liechtenstein, Luksemburg, Monako, Portugalska, Švedska in Švica) v Parizu podpisalo mednarodni sporazum o varstvu ptic. Javnosti je bil poznan kot Pariška konvencija o varstvu ptic. S podpisom konvencije so se podpisnice zavezale, da bodo v treh letih sprejele zakone, usklajene z določili konvencije. Sporazum je urejal varstvo vseh prostoživečih ptičjih vrst, z izjemo lovnih in škodljivih vrst. Osnovno izhodišče je bilo zagotoviti brezpogojno varstvo za kmetijstvo koristnih ptic, predvsem žužkojedih, poimensko navedenih vrst v prilogi. Brezpogojno varstvo je pomenilo trajno prepoved lova, uničevanje gnezd ter jemanje jajc in mladičev iz njih. Zavarovane vrste je bilo prepovedano loviti, prodajati, uvažati in prevažati prek držav podpisnic. Konvencija je določala, da je treba vsaj med gnezdenjem zagotoviti varstvo vsem ptičjim vrstam (z izjemo poimensko navedenih škodljivih vrst), pticam selivkam pa tudi med vrnitvijo v kraje, kjer gnezdi. Za ptice, ki niso sodile k trajno zavarovanim ali škodljivim vrstam, so določili varstveno dobo od začetka februarja do 15. septembra. Sporazumeli so se tudi glede prepovedi nekaterih načinov ptičjega lova in lovnih naprav. Prepovedali so uporabo pasti, mrež,



4

zank, limanic, pa tudi naprav, s katerimi je bilo mogoče izvajati množični lov in množično pobijanje ptic.

V Avstro-Ogrski je med prvimi sprejela s konvencijo usklajen zakon Spodnja Avstrija, februarja 1908. Aprila 1908 je zakon o varstvu za kmetijstvo koristnih ptic dobila Koroška, leto kasneje Štajerska, leta 1910 Kranjska in leta 1911 Goriška. Navedeni zakoni so v naših deželah veljali do leta 1935.

### Lov in varstvo ptic pri nas so od leta 1786 urejali lovci

Lov in varstvo lovnih vrst ptic (divjadi) je na slovenskem ozemlju (razen Prekmurja) v 19. stoletju urejal lovski red iz leta 1786. Sredi 70-tih let 19. stoletja so bili sprejeti deželni predpisi o varstvenih dobah, te pa so ob koncu 19. ali v začetku 20. stoletja nadomestili celoviti lovski zakoni (z izjemo Kranjske). Ukrepi, predpisani z lovsko zakonodajo, so določali varstvene dobe, prepovedovali nekatere načine lova in nekatera lovna sredstva. Po lovski zakonodaji so bile predpisane varstvene dobe za divje peteline (*Tetrao urogallus*), ruševce (*T. tetrix*), jerebice (*Perdix perdix*), gozdne jerebe (*Tetrastes bonasia*), belke (*Lagopus muta*), kotorne (*Alectoris graeca*), prepelice (*Coturnix coturnix*) in sloke (*Scolopax rusticola*). Varstvena doba je bila predpisana tudi za divje golobe, divje gosi, divje race in turalice, oziroma za vse močvirske in vodne ptice. Od lovnih vrst ptic so trajno varovali samo samice divjih petelinov in ruševcev.

#### Viri:

ERHATIC ŠIRNIK, R. (2011): Varstvo ptičev v 19. in 20. stoletju na slovenskem ozemlju. - Doktorska disertacija, Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Varstvo naravne dediščine, Ljubljana.





**Tabela 1:** Škodljive vrste ptic v deželni zakonodaji Kranjske in Goriške (1870)

KRANJSKA	GORIŠKA
orlova plemena ( <i>Aquila</i> )	postojne vsake vrste / orel ( <i>Aquila</i> )
sokol selec ( <i>Falco peregrinus</i> )	sokol selec ( <i>Falco peregrinus</i> )
sokol modronog ( <i>Falco lanarius</i> )	modri sokol ( <i>Falco lanarius</i> )
sokol pritikovec ( <i>Falco aesalon</i> )	mali sokol / tičar ( <i>F. aesalon</i> )
sokolič / drevesni skolič ( <i>Falco subbuteo</i> )	ostrž ( <i>Falco subbuteo</i> )
škornjek ( <i>Falco milvus</i> )	škarnjek ( <i>Falco milvus</i> )
črni jastreb / milan ( <i>Falco ater</i> )	sivi jastreb / kostanjevi škarnjek ( <i>Falco ater</i> )
skopec ( <i>Falco palumbarius</i> )	kanja / skopec / kokošar / kragulj ( <i>Falco palumbarius</i> )
kragulj ( <i>Falco nisus</i> )	kragulj / kragulj mali / kobec ( <i>Falco nisus</i> )
račar ( <i>Circus</i> )	brkati ser / postovka ( <i>Circus</i> )
uharica vélika ( <i>Strix bubo</i> )	sovjak / hostna sova / bubuj ( <i>Strix bubo</i> )
srakoper véliki ( <i>Lanius excubitor</i> )	sraka roparka velika / sivi srekooper ( <i>Lanius excubitor</i> )
srakoper mali ( <i>Lanius minor</i> )	sraka roparka mala, črnočeli srakoper ( <i>Lanius minor</i> )
sraka ( <i>Corvus pica</i> )	sraka ( <i>Corvus pica</i> )
krokar ( <i>Corvus corax</i> )	krokar / veliki vran ( <i>Corvus corax</i> )
vrana črna ( <i>Corvus corone</i> )	črna vrana ( <i>Corvus corone</i> )
vrana siva ( <i>Corvus cornix</i> )	siva vrana ( <i>Corvus cornix</i> )

**5:** Razglas mestnega županstva Novo mesto o prepovedi ptičjega lova (Zgodovinski arhiv Ljubljana, enota Novo mesto, Fond: Mestna občina Novo mesto. Kmetijstvo, sign. NME 5)

**6:** Sredi 80-tih let 19. stoletja so v nekaterih deželah (Goriška, Koroška) prekinili z varstvom domnevno škodljivih vrst, med drugimi tudi škorca (*Sturnus vulgaris*). foto: Alen Ploj

Vira: Deželni zakonik za vojvodino Kranjsko št. XIV-20 /1870 (postava z dne 17. junija 1870, o varstvu ptičev, za poljedelstvo koristnih, Deželni zakonik za vojvodino Kranjsko št. XIV-20 /1870), Zakonik in Ukaznik za Avstrijsko-Ilirsko Primorje št. XVII-37/1870 (postava z dne 30. aprila 1870, zastran varstva kmetijstvu koristnih tičev, Zakonik in Ukaznik za Avstrijsko-Ilirsko Primorje št. XVII-37/1870) ●



# Indija ptice, motor in ...

// Tilen Basle

**Površina:** 3.287.263 km<sup>2</sup>

**Podnebje:** puščavsko na zahodu, alpsko na severu, na jugu, ob obali in v notranjosti tropsko, z močnimi vplivi monsunov; poznajo štiri letne čase: zimo (januar–februar), poletje (marec–maj), monsunsko obdobje (junij–september) in post monsunsko obdobje (oktober–december)

**Najvišji vrh:** Kanchenjunga (8.586 m) – tretji najvišji vrh na svetu

**Število prebivalcev:** 1.210.193.422 (2011)

**Št. vrst ptic:** 1.300

**Št. endemičnih vrst ptic:** 42

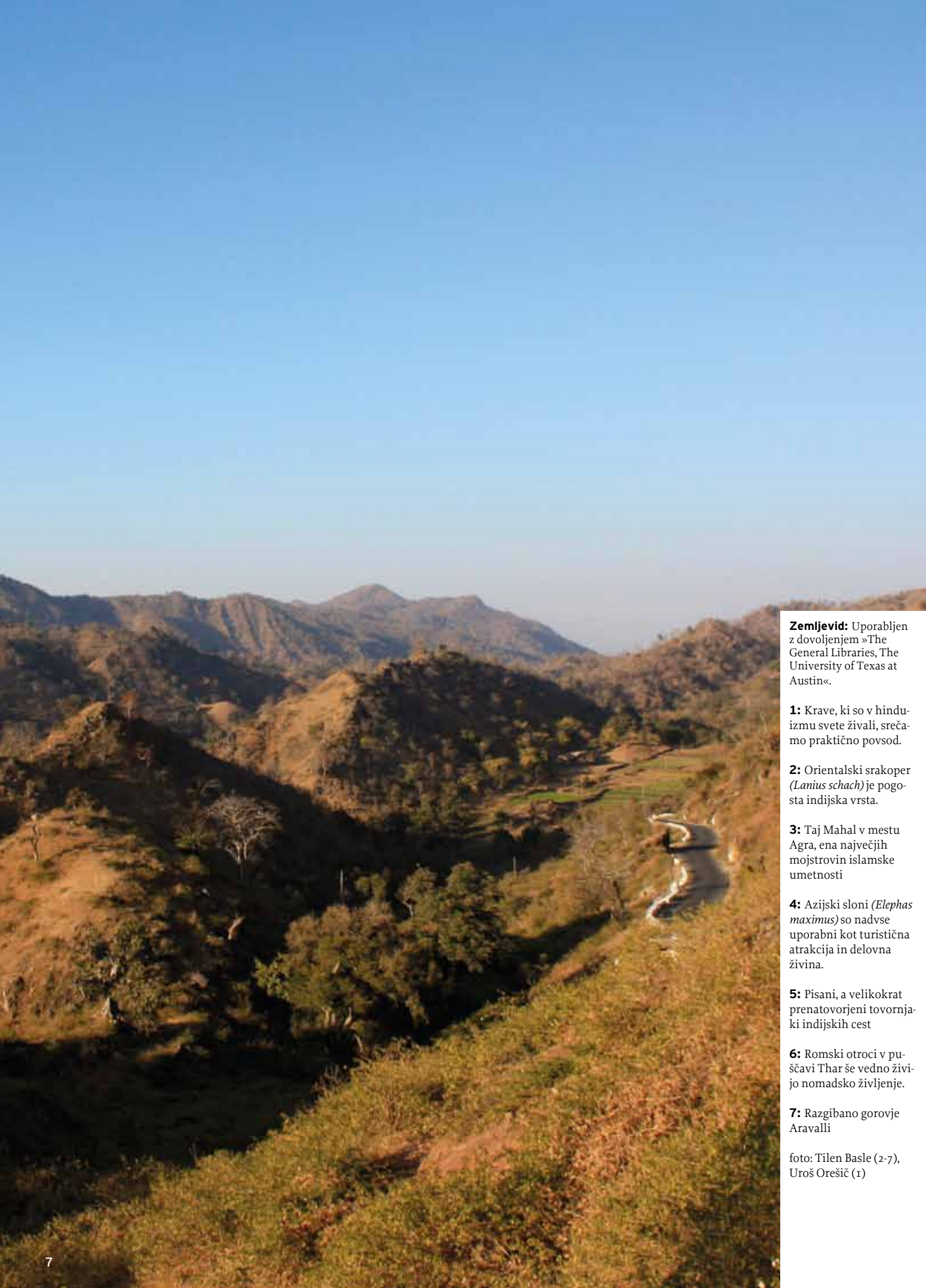
**Zanimive vrste ptic:** indijski kačjevratnik (*Anhinga melanogaster*), indijska čopasta čaplja (*Ardeola grayii*), indijska štoklja (*Ephippiorhynchus asiaticus*), tibetanska gos (*Anser indicus*), sajasti plešec (*Gyps bengalensis*), sokolček (*Microhierax caerulescens*), siva kokoš (*Gallus sonneratii*), sarus (*Grus antigone*), indijska droplja (*Ardeotis nigriceps*), nilgirski grivar (*Columba elphinstonii*), gozdni čuk (*Heteroglaux blewitti*), malabrski kljunorožec (*Ocyrceros griseus*), nilgirski muhar (*Eumyias albicaudatus*)

**Zanimive živali:** indijska leteča lisica (*Pteropus giganteus*), indijski tiger (*Panthera tigris tigris*), azijski lev (*Panthera leo persica*), gangeški delfin (*Platanista gangetica*), azijski slon (*Elephas maximus*), čital (*Axis axis*), zambar (*Cervus unicolor*), orjaška veverica (*Ratufa indica*), indijska kobra (*Naja naja*), indijski piton (*Python molurus*), močvirski krokodil (*Crocodylus palustris*)

**Rastline:** več kot 15.000 vrst rastlin, lotos (*Nelumbo nucifera*) je tudi narodni simbol



Jutro. Zvoni budilka in ura na utripajočem ekranu mobitela kaže 06:00. Skozi okno je slišati troblje, molitve in vrvež mesta, ki se počasi prebuja. Vstaneva, pospraviva še zadnje stvari in se podava na ulico. Jutro je mrzlo. Na hrbtih imava ogromna nahrbtnika, roke polne vrečk in plastenk z vodo, okrog vratov nama visijo motoristična očala, na glavah pa imava na pol poveznjeni čeladi. Vse zloživa na motor, ki je nato širok približno toliko kot manjši avtomobil, in se povzpneva nanj. Ta po nekaj poskusih glasno zahrumi, midva pa si popraviva čeladi in nadeneva očala. Kolesa pod motorjem začno požirati kilometre, midva pa prah, ki se dviga s kaotičnih cest.



**Zemljevid:** Uporabljen z dovoljenjem »The General Libraries, The University of Texas at Austin«.

**1:** Krave, ki so v hinduizmu svete živali, srečamo praktično povsod.

**2:** Orientalski srakoper (*Lanius schach*) je pogosta indijska vrsta.

**3:** Taj Mahal v mestu Agra, ena največjih mojstrov in islamske umetnosti

**4:** Azijski sloni (*Elephas maximus*) so nadvse uporabni kot turistična atrakcija in delovna živina.

**5:** Pisani, a velikokrat prenatovorjeni tovornjaki indijskih cest

**6:** Romski otroci v puščavi Thar še vedno živijo nomadsko življenje.

**7:** Razgibano gorovje Aravalli

foto: Tilen Basle (2-7), Uroš Orešič (1)



8



9



10

**8:** Srečanje z dve leti starim samcem indijskega tigra (*Panthera tigris tigris*)

**9:** Skoraj presahla reka Ramganga znotraj narodnega parka Corbett

**10:** Izmirski gnezdomec (*Halcyon smyrnensis*) ni vezan na vodno površino in ga pogosto vidimo tudi sredi mesta.

Večina popotnikov začne potovanje v indijskem glavnem mestu New Delhi. Moderno letališče ti daje občutek, da še zmerom nisi zapustil Evrope, tudi osebe je dokaj prijazno, tu in tam le kakšen do zob oborožen policist, kar pa je v zadnjem času mogoče videti tudi pri nas. Slika se popolnoma spremeni pri izhodu, ko vate puhne težak mestni zrak, pred teboj pa stoji truma ljudi, ki ti ponuja prevoz ali nočitev. In kako se počuti prebivalec naše majhne podalpske dežele v dvajset milijonskem mestu? Predvsem majhnega!

### Narodni park Corbett

Približno 250 kilometrov severovzhodno od New Delhija se nahaja najstarejši narodni park v Indiji, ustanovljen leta 1936. Ime je dobil po lovcu in kasneje naravovarstveniku ter borcu za ohranitev tigrov, Jimu Corbettu. Gre za 1.300 km<sup>2</sup> veliko območje hribovitega sveta, ki ga v večini pokriva vlažen listnati gozd. Prvotni namen parka je zaščita tigra (*Panthera tigris*). Indija je danes dom več kot polovici svetovne populacije prostoživečih tigrov, ki šteje približno 3.200 osebkov. Prav šokantno je pogledati podatke z začetka prejšnjega stoletja, ko je v naravi živelo še 100.000 tigrov, danes pa sta jih uničenje gozda ter lov pripeljala na rob izumrtja. Narodni park se lahko pohvali s približno 160 indijskimi tigrimi (*Panthera tigris tigris*), kar predstavlja 10 % indijske populacije in uvršča park med eno izmed najboljših območij za opazovanje te mogočne, vendar plašne ter skrivnostne živali. Kljub temu srečanje s tigrom ni zagotovljeno in je zanj potrebna velika mera sreče ter izkušen voznik, ki te s terenskim vozilom vodi po parku. V najinem primeru je bil to 22-letni David, ki je službo voznika začel opravljati že pri 14-ih letih in nama je omogočil, da sva tigra videla iz neposredne bližine.

Zapeljali smo se na dolgo, ravno cesto, ki jo je na eni strani obdajal gozd, na drugi pa grmišče, za katerim se je raztezala obširna travnata savana. Ustavili smo vozilo in poslušali v tišini. Za nami so se začele glasno oglašati ptice, kar je bil znak, da se bliža tiger. David je v trenutku zagnal vozilo in divje vzvratno zapeljal kakšnih 100 metrov, se ustavil in zabičal: »Tukaj bo tiger prečkal cesto, tišina!« Čez kakšnih 30 sekund so se med grmovjem začele prelivati sence in že sama misel, da gre morda za tigra, mi je pognala adrenalin po žilah, v tišini, ki je vladala, pa sem lahko poslušal lasten srčni utrip. Zelo kmalu se je iz senc izoblikovala podoba tigra, ki je neslišno tekal med grmovjem, nato pa se kakšnih deset metrov stran v skoku pognal čez cesto in izginil v gostem gozdu.

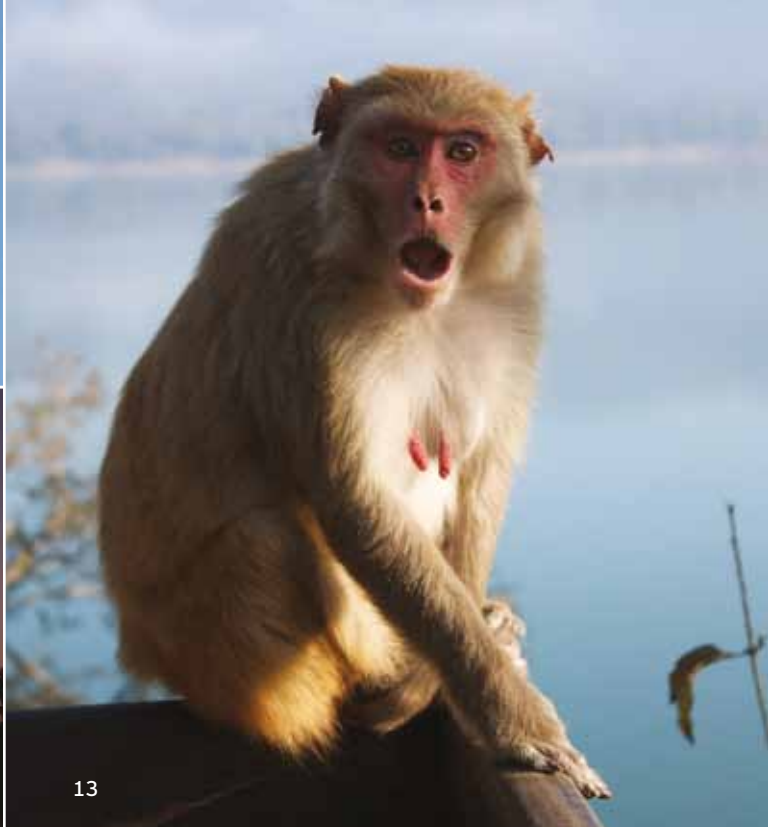
Pogost plen tigra predstavljata čital (*Axis axis*) in zambar (*Cervus unicolor*), ki sta predstavnika družine jelenov (Cervidae) in jih je tukaj veliko. Na prisotnost plenilca, ki ga ob tigru pogosto predstavlja še indijski leopard (*Panthera pardus fusca*), visoko v krošnjah opozarjajo opice, v glavnem langurji (*Semnopithecus* sp.) in makaki rezus (*Macaca mulatta*) ter številne ptice. Teh so v parku čez leto zabeležili več kot 580 vrst, kar predstavlja skoraj polovico vseh vrst ptic na območju indijske podceline. S težavo sem skrival navdušenje, ki me je obhajalo, ko smo se vozili skozi gozd, ki je kar vrvel od ptičjega življenja. Visoko v krošnjah so se spreletavali pisano obarvani dolgorepi miniveti (*Pericrocotus ethologus*), po drevesnih deblih pa sta plezala žolna vrste *Picus chlorolophus* in črnočeli brglez (*Sitta frontalis*). Nižje med grmovjem so se smukali belolični bulbuli (*Pycnanotus leucogenys*) in bulbuli vrste *Pycnanotus jocosus*, v soncu, ki je komaj prebilo goste krošnje dreves, pa se je svetlikalo črno perje dronga vrste *Dicrurus remifer*.



11



12



13

Gosti sestoji gozda se prekinejo s skoraj presahlimi rečnimi strugami, ki se napolnijo le v monsunskem času, v sušnem obdobju pa se po njih vijejo le manjši potoki. Ti z izobiljem žuželk privabijo beloglavega (*Chaimarrornis leucocephalus*) in rečnega pogorelčka (*Rhyacornis fuliginosus*). Ob obilju rib v »shujšani reki« pa se poleg našega vodomca (*Alcedo atthis*) mastita še črnobeli (*Ceryle rudis*) in čopasti pasat (*Megaceryle lugubris*). Slednji je eden največjih predstavnikov vodomcev na svetu in bi ga po velikosti lahko primerjali z našim grivarjem (*Columba palumbus*).

## Rajasthan

»Dežela kraljev« leži na severozahodu in je največja država, ki sestavlja Republiko Indijo. Eden od turistično najbolj obiskanih predelov Indije slovi predvsem po bogati kulturi glasbe in plesa. Glasba je preprosta in opisuje predvsem vsakodnevno življenje; pogosto lovljenje vode iz vodnjaka ali kali. Tradicionalni ples, imenovan Ghoomar, izvajajo samo ženske, medtem ko moški igrajo na instrumente ali prepevajo. Ženske pri tem nosijo pisano tradicionalno nošo in veliko nakita, dlani pa imajo poslikane z zapletenimi rjavimi vzorci. Barvo pridobijo iz rastline kana (*Lawsonia inermis*), ki jo v Evropi, Afriki in Aziji že tisočletja uporabljajo za poslikavo telesa ter barvanje las in tekstila.

V Rajasthanu sva imela cilj doseči puščavo Thar na skrajnem zahodu ob meji s Pakistanom. Med vožnjo sem na žicah ob cesti pogosto opazoval indijske zlatovranke (*Coracias benghalensis*), smaragdne čebelarje (*Merops orientalis*) ter sinje lebduhe (*Elanus caeruleus*), ki so bili za črnimi škarniki (*Milvus migrans*) najpogostejše opažene ujede. Ob kratkem postanku sva na ravnici opazovala čredo indijskih gazel (*Gazella bennettii*), preletela pa naju je

tudi več stoglava jata deviških žerjavov (*Grus virgo*). Ob prihodu v mesto Jaisalmer sva motor zamenjala za kamelelo, ter se skupaj z vodičem odpravila globlje v puščavo. Spremljati sonce, ko zaide za peščene sipine, ob tem pa srebat hladno pivo, se nama je zdelo že skoraj pravljичno, prav nasprotno pa je bilo preživeti noč pod zvezdami. Hlad mrzlega peska in tiščanje v spalni vreči sta naju hitro spomnila na krutost življenjskih razmer, ki vladajo v takšnem okolju.

## Okus po tropskem raju

Goa ima zelo bogato zgodovino, zgodbe o njeni lepoti pa so v Evropi burile duhove že v antiki, saj jo v svojih zapisih omenja že sam Ptolomej. Posebej zanimiva je njena kultura, ki se precej razlikuje od ostale Indije, saj je bila stoletja pod vplivi portugalske kolonialne oblasti, ki se je končala leta 1961, ko je Goo zavzela indijska vojska. Sledila so obdobja, ko se je po svetu razširila hipijevska kultura in »otroci cvetja« so množično »vdirali« v Goo. Njihovo zapuščino se še danes močno občuti in prav fascinantno je videti nemalo ljudi, ki so po videzu in starosti sodeč tukaj še iz 60-ih let prejšnjega stoletja.

Geografsko se Goa nahaja na zahodni obali Indije in del nje spada v gorsko verigo Zahodnih Gatov, ki so ena najpomembnejših vročih točk biotske raznovrstnosti na svetu. Zato ni presenetljivo, da gozdovi kar buhtijo od življenja. Ob obisku rezervata Cotigao na jugu Goe sem bil navdušen nad pisanimi pticami in metulji, ki so polnili tamkajšnji nekoliko višje ležeči tropski gozd. Precej pogoste so bile gozdne pastirice (*Dendronanthus indicus*) in zeleni golobi (*Treron pompadora*), ki so počivali visoko v krošnjah dreves. Mojo pozornost je večkrat vzbudilo šumenje listja na tleh, med katerim je brskal za hrano oranžnoglavi drozg (*Zoothera citrina*). Z drevesnih vej so se

**11:** Braminski škarnik (*Haliastur indus*) je pogosta obalna vrsta.

**12:** Goa slovi tudi po svojih plažah, ki pa bi jim težka pripisali pridevnik »neokrnjene«.

**13:** Nismo le ljudje tisti, ki se čudimo svetu okoli nas - rezus (*Macaca mulatta*).

foto: vse Tilen Basle



14

**14:** Poveljnik (*Modusa procris*) je le eden mnogih metuljev, ki jih najdemo v Goi.

**15:** Debelokljuni deževnik (*Charadrius leschenaultii*) je neboječ spremljevalec kopalcev na plažah.

foto: obe Tilen Basle

za žuželkami ves čas zaganjali različni muharji, med katerimi sem opazil tudi nekoliko redkejšega sinjemodrega muharja (*Eumyias thalassina*), med hojo po ozki gozdni poti pa se je vame skoraj zaletel njemu sorodni azijski rajski muhar (*Terpsiphone paradisi*). In če smo pri nas vajeni majhne ljubke veverice, ki neslišno pleza po drevesu, je tukaj po njem dobesedno lomastila orjaška veverica (*Ratufa indica*).

Iz goratih Zahodnih Gatov se v Arabsko morje zlivajo številne reke, ki so v nižinah in ob morju obrasle z gostimi sestoji mangrov. Te je najbolje raziskati s pomočjo turistične ladje ali pa kar s kajakom, saj se le tako lahko dovolj približaš pticam, ki so skrite med gostim rastjem. Prav tukaj se je pod mangrovami skrivala beloprša tukanica (*Amaurornis phoenicurus*), na vejah pa sta na ribe prežala črnoglavi vodomec (*Halcyon pileata*) in štokljkeljuni gozdomec (*Halcyon capensis*). Reke se nemalokrat izlijejo v morje sredi čudovite plaže, tako da sem pester izbor ptic lahko opazoval kar iz ležalnika. Na morju so številne ribiške ladje obletavali beloprsi jezerci (*Haliaeetus leucogaster*), ki so vezani predvsem na obalni življenjski prostor ter so bližnji sorodniki našega belorepca (*Haliaeetus albicilla*), ribje pojedine pa niso zamudili niti indijski beli delfini (*Sousa plumbea*).

## Motoristov dnevnik

Ne bom skrival, da sta naju za takšno avanturo navdušila Ernesto »Che« Guevara in Alberto Granado, ki sta leta 1952 na motorju prevozila dobršen del Južne Amerike. Tisti, ki ste prebirali knjigo ali si vsaj ogledali film, ste bili priča dogodivščinam, ki sta jih na poti doživela popotnika, in tudi najino popotovanje po Indiji ni bilo dosti drugačno. Vožnja pa luknjastih cestah postane kmalu rutina in tudi ob kakšni predrti pnevmatiki se ne razjeziš



15

več zelo. Stvari, ki jih vidiš v indijskem prometu, je z besedo težko opisati, zato vam dodajam povezavo do krajšega videa, ki je nastal med potovanjem (<http://www.youtube.com/watch?v=iF4DRqmUoMo>). ●

### LITERATURA:

GRIMMETT, R., INSKIPP, C. & INSKIPP, T. (2012): Birds of the Indian Subcontinent. – Christopher Helm, London.

### → Ptičariada 2012 bo potekala 6. oktobra

V okviru Evropskega dneva opazovanja ptic bo tudi letos potekalo družabno tekmovanje v opazovanju ptic, ki ga ne smete zamuditi! Letos bomo ptice opazovali v Pomurju, na območju Krajinskega parka Goričko.

Tekmovali bomo v dveh kategorijah, v posamezni kategoriji pa bomo upoštevali: (1) največje število opaženih vrst ptic oziroma (2) največje število fotografiranih vrst ptic. Tekmovalni del bo potekal od 4. do 14. ure, sledil pa mu bo družabni del na sedežu Krajinskega parka v gradu Grad, kjer bosta zakuska in podelitev nagrad. Na gradu bo možno v spalnih vrečah tudi prespati.

Prosimo vas, da se za sodelovanje na Ptičariadi predhodno prijavite (tudi če pridete samo na družabni del) koordinatorju Kristjanu Malačiču po telefonu (041 670 956) ali elektronskem naslovu ([kristjan.malacic@goricko.info](mailto:kristjan.malacic@goricko.info)). Vsa dodatna navodila bomo prijavljenim skupinam poslali naknadno.



# Podnebna kriza, vetrnice in ptice

//Tomaž Jančar

## Podnebna kriza in biodiverziteteta

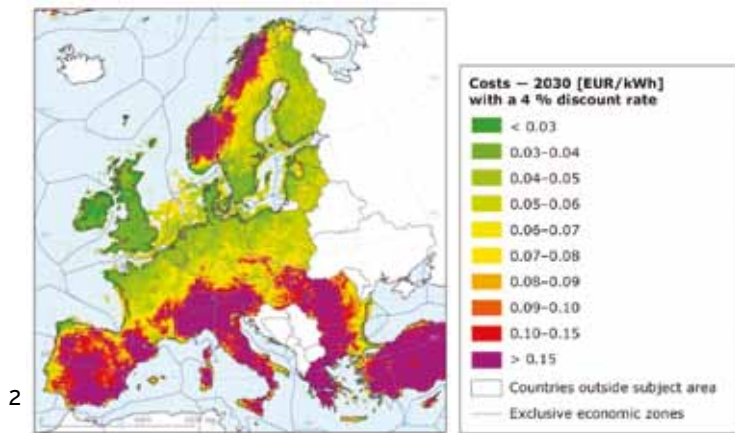
Ozračje na Zemlji se segreva. Vse več dokazov je, da je to posledica neizmernih izpustov toplogrednih plinov zaradi gospodarskih aktivnosti človeštva. Segrevanje je vse hitrejšo, saj se utegne ozračje do konca 21. stoletja segreti za 2,4 do 6,4 stopinj celzija. Tolikšno segrevanje bo dramatično vplivalo na človeštvo in naravo<sup>(1)</sup>.

Globalno segrevanje ozračja najbolj ogroža ptice in druge živalske vrste na Zemlji. Zaradi vse toplejše klime se primerne življenjske razmere za posamezne vrste pomikajo proti poloma, mnoge vrste pa jim zaradi drobljenja življenjskega okolja in številnih antropogenih ovir ne bodo mogle slediti. Zaradi tega utegne že do leta 2050 ponekod izumreti med 15 in 37 odstotkov vseh živečih živalskih in rastlinskih vrst<sup>(2)</sup>. Človeštvo se lahko izogne ekonomski in biodiverzitetni katastrofi le z radikalno spremembo stroja gospodarstva, ki je povezan z izpusti toplogrednih plinov. Če nam uspe do konca stoletja izpuste znižati na nivo izpred dvajsetih let, se bo ozračje segrelo »le« za 1,1 do 2,9 stopinj celzija. Vendar za zdaj kaže, da je ta cilj nedosegljiv: ne samo, da se globalni izpusti ne zmanjšujejo, pač pa celo naglo naraščajo. Med največjimi onesnaževalci ozračja s toplogrednimi plini je energetika. Velik del prizadevanj za rešitev klimatske krize je zato treba usmeriti vanjo. Korenito bo treba zmanjšati porabo energije in vse klasične vire energije nadomestiti z brezogljivi. Energetiki in naravovarstveniki imamo skupni interes čim prej in čim večji delež za naravo in okolje uničujočih visokoogljivičnih virov energije nadomestiti z brezogljivi in obnovljivimi.

## Zmanjševanje porabe energije

V nasprotju s splošnim prepričanjem pelje najracionalnejša pot do zmanjševanja izpustov ogljikovega dioksida prek učinkovite rabe energije. Tu ne govorimo o kakšnem posebnem odrekanju, pač pa o zmanjševanju zaradi učinkovitejše porabe. Britansko združenje za vetrno energijo ocenjuje, da strošek vlaganj v zmanjševanje porabe energije ne presega 17 evrov za eno MWh prihranjene energije<sup>(3)</sup>. To je kar trikrat manj, kot na grozističnem trgu znaša cena elektrike s konstantno dobavo. Okoljevarstvena organizacija Greenpeace ocenjuje, da bi do leta 2030 lahko na ta račun v Evropi porabo energije zmanjšali za 25 odstotkov<sup>(4)</sup>. Na voljo so torej realne možnosti za obsežna zmanjšanja porabe energije. Vrh tega bi z vlaganji v zmanjševanje porabe energije prihranili ogromna finančna sredstva. Na nivoju Evrope govorimo o več sto milijardah evrov prihrankov. Lahko si le predstavljamo, kaj bi s takšno količino sproščenega denarja lahko naredili za spopad s podnebno krizo ter za ohranjanje okolja in biodiverzitet. Žal tega filma zlepa ne bomo videli. Obsežno zmanjševanje porabe energije namreč pomeni obsežno krčenje energetskega sektorja. Četrtna kapaciteta za proizvodnjo elektrike v Evropi bi bila odveč, za več sto milijard evrov bi se zmanjšali prilivi v blagajne energetskega sektorja. To je seveda v nasprotju z interesi energetikov, ki so eden najvplivnejših lobijev v družbi. Ni torej naključje, da je zmanjševanje porabe energije povsod po svetu bolj kot ne obrobna tema. V realnem svetu nam torej za spopad s podnebno krizo bolj ali manj ostaja le možnost prehoda na obnovljive vire.

**1:** Vetrna elektrarna »ZD2« nedaleč od Benkovca na Hrvaškem  
foto: Tomaž Jančar



2



3



4

**2:** Zemljevid prikazuje, kako se strošek proizvodnje vetrne elektrike razlikuje po Evropi. Proizvodnja je pri zdajšnjih cenah elektrike rentabilna le ponekod v atlantskem delu Evrope (temno zeleno).  
vir: EEA (2009): Europe's onshore and offshore wind energy potential

**3:** Z vgraditvijo boljše izolacije stavb in zamenjava neustreznega stavbnega pohištva lahko prihranimo ogromno energije, ki se porabi za ogrevanje in hlajenje prostorov.  
foto: Tiia Monto (Wikimedia)

**4:** Tropska oranžna klovnska ribica (*Amphiprion ocellaris*), ki je glavna junakinja priljubljene risanke o malem Nemu, utegne biti med prvimi žrtvami globalnega segrevanja ozračja.  
foto: Jenny Huang, Wikimedia Commons

## Koliko lahko prispevajo vetrnice

Vetrnice lahko pri prehodu z visokoogljicnih na obnovljive vire prispevajo zelo veliko. Ne sicer vedno in povsod, a kljub temu je danes veter najobetavnejši obnovljivi vir energije. Po desetletjih eksponentne rasti je konec lanskega leta v Evropski uniji obratovalo za 94,1 GW vetrnih elektrarn<sup>(5)</sup>, kar je enako moči 135 jedrskih elektrarn velikosti Jedske elektrarne Krško.

Proizvodna in finančna učinkovitost vetrnic je močno odvisna od jakosti razpoložljivega vetra. V Evropi so najbolj prevetrene regije ob Severnem morju, slabše pa v Sredozemlju. Električna, ki jo proizvedejo vetrne elektrarne, je ta čas vredna okrog 35 evrov / MWh. Za to ceno jo je za zdaj v Evropi mogoče proizvesti le v najbolj prevetrenih regijah severne Evrope, predvsem na Škotskem. Povsod drugod pa ta čas proizvodnjo omogočajo državne subvencije, saj je proizvodnja predraga. Subvencije so v državah različno visoke, kar je seveda odvisno od kakovosti vetra. Manj je vetra, več je potrebnih subvencij, da se vetrnice lahko vrtijo. Slovenska država vetrno elektriko subvencionira z zajamčeno odkupno ceno, ki znaša 95,38 evrov / MWh<sup>(6)</sup>. To je dva in pol-krat več, kot je taka električna vredna, in kar petkrat več, kot bi nas stale investicije v učinkovito rabo energije.

Obratovanje vetrnih elektrarn v večjem delu Evrope je torej odvisno od državnih subvencij, kar v časih ekonomske krize energetikom povzroča sive lase. V Španiji, ki je z radodarnimi subvencijami omogočila razcvet vetrnih elektrarn, si država plačevanja subvencij ne more več privoščiti. Španska vlada je zato nedavno napovedala ukinitvev subvencij za vse nove vetrne elektrarne, kar je v sektorju vetrnih elektrarn povzročilo pravi preplah.

Vetrne elektrarne so zrela tehnologija, z novimi vlaganji v razvoj in izboljšave se stroški proizvodnje vetrne elektrike le še malenkostno lahko zmanjšujejo. Nekaj prostora za

zniževanje stroškov je sicer še, a ne prav veliko. Kljub temu je z vetrnimi elektrarnami v prihodnje treba resno računati. Cena elektrike bo v prihodnje verjetno naraščala. Ko se bo cena v Evropi podvojila, bo proizvodnja vetrne elektrike postala rentabilna v skoraj polovici Evrope. Dobra novica pri tem je, da je v tej polovici Evrope delež območij Natura 2000 manjši, kot je v slabše prevetreni polovici.

## Vetrne elektrarne in ptice

Zaenkrat je videti, da večina vetrnih elektrarn po svetu na večino vrst ptic nima večjega vpliva. Izjema so seveda vetrnice, postavljene v življenjski prostor redkih in ogroženih vrst ptic, kjer je njihov vpliv lahko velik. Kot kaže, so ta čas najbolj smrtonosne vetrnice v Španiji. Tu 18.000 vetrnic vsako leto pobije med šest in 18 milijonov osebkov ptic in netopirjev. V Evropi je najbolj na udaru beloglavi jastreb (*Gyps fulvus*). Samo španske vetrne elektrarne jih vsako leto pobijejo okrog tisoč. Do sedaj so največjo smrtnost zabeležili pri Vetrni elektrarni Salajones v Navarri. V raziskavi leta 2001 je vsaka vetrnica ubila več kot osem beloglavih jastrebov. Med ornitologi po svetu je najbolj znana vetrna elektrarna Altamont Pass v Kaliforniji, ki slovi zaradi ubijanja planinskih orlov (*Aquila chrysaetos*). Zadnje raziskave kažejo, da vsako leto pokonča okrog 94 osebkov. Obsežni ukrepi za zmanjšanje smrtnosti tam žal ne dajejo rezultatov. Veliko so si obetali od posodabljanja elektrarne, pri čemer so večje število manjših vetrnic nadomestili z manjšim številom velikih, močnejših. Vendar se je število žrtev med planinski orli potem še povečalo<sup>(7)</sup>.

Umeščanje energetskih objektov na obnovljive vire v prostor zahteva skrbno načrtovanje in rahločuten odnos do okolja. BirdLife opozarja, da je pri tem treba spoštovati naslednje štiri načela: (1) obnovljivi viri morajo biti nizkoogljicni, (2) pri umeščanju je potreben strateški pristop, (3) izogibati se je treba škodi na pticah in biodiverziteti, in (4) obvarovati je treba najpomembnejša območja ohranjene narave v Evropi.





## Za konec

Vetrne elektrarne so že danes ponekod rentabilen obnovljivi vir energije, z rastjo cene energije pa se bo njihov pomen še povečeval. Človeštvo bo moralo v doglednem času vso proizvodnjo energije preusmeriti na brezogljne vire, sicer se ljudem in mnogim vrstam ptic, živali in rastlin ne obeta nič dobrega. Žal so si vetrne elektrarne z nepremišljenim umeščanjem v prostor predvsem v Španiji in ponekod po ZDA pridobile temačen sloves ubijalcev ptic. Škoda je, da si v Sloveniji nekateri investitorji (Elektro Primorska) in državni okoljevarstveniki (Agencija RS za okolje) zatiskajo oči pred španskimi in amerškimi slabimi izkušnjami. ●

### VIRI:

<sup>1</sup> [http://www.ipcc.ch/pdf/assessment-report/ar4/syr/ar4\\_syr.pdf](http://www.ipcc.ch/pdf/assessment-report/ar4/syr/ar4_syr.pdf)

<sup>2</sup> [http://www.rspb.org.uk/Images/Renewable\\_energy\\_report\\_tcm9-297887.pdf](http://www.rspb.org.uk/Images/Renewable_energy_report_tcm9-297887.pdf)

<sup>3</sup> <http://www.bwea.com/ref/faq.html>

<sup>4</sup> <http://www.energyblueprint.info/1142.o.html>

<sup>5</sup> [http://www.eurobserv-er.org/pdf/windpower\\_2012.pdf](http://www.eurobserv-er.org/pdf/windpower_2012.pdf)

<sup>6</sup> [http://www.mzip.gov.si/fileadmin/mzip.gov.si/pageuploads/Energetika/Porocila/Podpore\\_Jan\\_2012\\_slo.pdf](http://www.mzip.gov.si/fileadmin/mzip.gov.si/pageuploads/Energetika/Porocila/Podpore_Jan_2012_slo.pdf)

<sup>7</sup> [http://sl.wikipedia.org/wiki/Vpliv\\_veternih\\_elektrarn\\_na\\_ptice](http://sl.wikipedia.org/wiki/Vpliv_veternih_elektrarn_na_ptice)

## → Vpišite se v e-skupino Ljubitelji ptic

Če želite prejemati naša obvestila o društvenih dogodkih ali prispevati svoje izkušnje oziroma mnenja, povezana s pticami in naravo, če želite prebrati, kakšne dogodivščine so izkusili drugi člani društva, si ogledati njihove fotografije ipd., potem vas vabimo, da se vpišete na skupino Ljubitelji ptic, in sicer na [ljubitelji-ptic-subscribe@yahoogroups.com](mailto:ljubitelji-ptic-subscribe@yahoogroups.com).

# Včlani se

v Društvo za opazovanje in  
proučevanje ptic Slovenije  
(DOPPS)



### S tem boš:

- postal(a) del društva, ki trenutno z več kot 1000 člani rešuje največje naravovarstvene probleme in aktivno prispeva k veljavi varstva narave v naši družbi,
- dobil(a) obilo priložnosti za sodelovanje na različnih delavnicah in pri prostovoljnem naravovarstvenem delu,
- lahko postal(a) član(ica) regionalnih ali Mladinske sekcije in se udeleževal(a) ornitoloških taborov in srečanj za mlade,
- se lahko udeleževal(a) mesečnih predavanj o pticah in naravovarstvu in vodenih izletov po Sloveniji in tujini,
- prejemal(a) poljudno revijo Svet ptic (4x letno) in po želji strokovno ornitološko revijo Acrocephalus.

### Informacije dobiš na:

DOPPS, Tržaška c. 2, 1000 Ljubljana, T 01 426 58 75  
[dopps@dopps.si](mailto:dopps@dopps.si)  
[www.ptice.si](http://www.ptice.si)



# Fosili - priče izginulih svetov

// Matija Križnar

**1:** Spodnjepermski ramenonožec iz rdečkastega apnenca v Dovžanovi soteski. Dovžanova soteska je zaščitena in je iz nje prepo-vedano odnašati fosile.

**2:** Pecelj permske morske lilije iz okolice Dovjega nad Mojstrano. Na primerku se lepo vidi notranjost posameznih ploščic peclja.

**3:** Nahajališča fosilov so pogosto v peskokopih, podobno kot na sliki iz okolice Drtije pri Moravčah.

**4:** Kameno jadro oligocenskega polža iz rodu *Ampullina*, najdenega pri Rovtah nad Podnartom.

## Fosili in paleontologija

Skozi geološko zgodovino Zemlje so živele različne skupine živali in rastlin. Ti organizmi so se ohranili kot fosili in njihovo pestrost ter raznolikost lahko danes opazujemo v kamninah. Skoraj vsaka sedimentna kamnina (apnenec, laporovec, glinavec ...) vsebuje ostanke fosilov, ki so bodisi zelo drobni ali pa tako veliki, da jih lahko občudujemo s prostim očesom. Fosile so poznale že prve civilizacije, a njihovega izvora in pomena pogosto niso razumele. Iz nekaterih ostankov fosilov so nastale celo legende in pripovedi, ki so se ohranile do danes. Pravo raziskovanje fosilov in s tem razvoj paleontologije, vede, ki preučuje fosile, se je pričelo šele konec 18. stoletja. Paleontologija se je kot »vmesni člen« geologije in biologije hitro razvijala in napredovala.

Na slovenskem ozemlju se je zbiranje fosilov in razvoj paleontologije začelo dokaj pozno. Eden prvih zbiralcev fosilov je bil Janez Vajkard Valvasor, ki je nabiral fosilne ostanke školjk, polžev in zob morskih psov. Kasneje so mu sledili še nekateri drugi naravoslovci in v prvi polovici 19. stoletja je zbiranje fosilov in raziskovanje prešlo pod okrilje takratnega muzeja v Ljubljani. Najbolj znan raziskovalec fosilov pri nas je bil Henrik Freyer, ki je pogosto sodeloval tudi z Avstro-ogrskimi paleontologi in biologi. Z ustanovitvijo državne geološkega zavoda na Dunaju se je pričelo novo obdobje sistematičnih raziskav fosilov na Slovenskem. Med raziskovalci, ki so preučevali fosilne ostanke na slovenskih tleh, so bili Alexander Bittner – raziskovalec fosilnih rakov in mehkužcev, Othenio Abel – pionir v paleobiologiji, Johann Jakob Heckel – priznani raziskovalec fosilnih rib, in drugi. Po drugi svetovni vojni pa so paleontološke raziskave prevzeli slovenski raziskovalci, kot sta Ivan Rakovec in Anton Ramovš, ki sta poučevala mnoge današnje slovenske paleontologe.

## Slovenski fosili

Kje v Sloveniji lahko najdemo fosile? Odgovor na to vprašanje je preprost in zapleten hkrati. Fosilne ostanke lahko odkrijemo skoraj povsod v Sloveniji, izjema je le ožji del Pohorja in Kozjaka. Seveda obstajajo nekatera klasična nahajališča fosilov, kot je na primer Dovžanova soteska, ki jo pozna skoraj vsakdo. Nahajališča fosilov so pogosto različni useki ob cestah, ob potokih in rečnih bregovih, v kamnolomih in peskokopih, na sveže preoranih njivah, izkopnih jamah za stavbe, morski obali in povsod, kjer na površje pokukajo kamnine.

Sprehod skozi fosile v Sloveniji lahko pričnemo pri najstarejših ostankih, starih okoli 420 milijonov let (iz obdobja silurja), ki so jih odkrili pri Podlipoglavu blizu Ljubljane. Nekaj milijonov let mlajši so fosilni ostanke koral, spužv in ramenonožcev iz okolice Jezerskega, ki so uspevali v času devona (pred približno 370 milijoni let). Bolj pogosti so ostanke ramenonožcev, trilobitov, mahovnjakov, morskih lilij in celo vretenčarjev v karbonskih plasteh Karavank, med Dovjem in Jesenicami. Enako stari so tudi ostanke kopenskih rastlin, ki so jih našli med Ljubljano in Litijo. V kamninah, starih približno 280 milijonov let (čas spodnjega perma), najdemo pogoste ramenonožce, morske lilije, fuzulinidne foraminifere in redke trilobite. Te ostanke so našli v omenjeni Dovžanovi soteski, na nekaterih nahajališčih med Javorniškimi Rovtom in Savskimi jamami. Konec paleozoika je sledilo največje izumiranje v geološki zgodovini, kar je opaziti tudi v kamninah, saj vsebujejo malo fosilnih ostankov.

Šele v spodnjem triasu, pred okoli 245 milijoni let, se pojavijo redki polži, školjke in glavonožci. Njihova raznolikost narašča skozi celotni trias in glavno mesto zavzamejo amono-



ni (skupina glavonožcev). V triasnih kamninah najdemo tudi ramenonožce, korale, polže, školjke in druge morske organizme. Med triasnimi vretenčarji so pogoste ribe in nekateri morski plazilci, kot so plakodonti, notozavri in ihtiozavri, ki so bili odkriti v Kamniško-Savinjskih Alpah in Karavankah. V jurskih kamninah (starost okoli 190 milijonov let) na Begunjsčici in pri Triglavskih jezerih lahko opazujemo ostanke velikih hišic amonitov. V nekoliko mlajših jurskih plasteh v Trnovskem gozdu pa so pogosti ramenonožci in grebenski organizmi, kot so korale in spužve. Veliko bolj bogate s fosili so kredne plasti, ki pogosto vsebujejo ostanke rudistnih školjk, polžev in foraminifer. Na Krasu so v preteklosti našli mnogo ostankov vretenčarjev, kot so ribe in morski plazilci, kar kraška nahajališča uvršča med pomembno paleontološko dediščino.

Paleogenske kamnine so pogostejše v slovenskem Primorju, kjer med fosilnimi ostanki prevladujejo polži, školjke in foraminifere, ki jih lahko opazujemo s prostim očesom. Eocenski apnenci (stari približno 40 milijonov let) pogosto vsebujejo mnogo numulitov in alveoline ter redke ostanke morskih ježkov in polžev. Oligocenske plasti so v Sloveniji znane po najdbah koral, polžev in školjk in so razširjene v okolici Gornjega Gradu in Podnarta na Gorenjskem. V času oligocena, pred okoli 25 milijoni let, je nastal tudi premogovni sloj v Zasavju, kjer še danes najdemo fosilne rastline, polže in ribe. Miocenske kamnine vsebujejo ogromno fosilnih ostankov, ki jih lahko opazujemo na Dolenjskem, v Zasavju, Moravski dolini in Tunjiškem gričevju ter drugod. V teh kamninah so pogosti morski ježki, velike školjke, polži, korale, zobje morskih psov in redke morske zvezde in kostni ostanke sesalcev. V zadnjih petih milijonih let (pliocen in pleistocen) je slovensko ozemlje počasi postajalo podobno današnjemu. V pliocenskih peskih in glinavcih so pogosti polži in ostanke sesalcev (sorodniki slonov, nosorogi, tapirji). Ledeno dobo ali pleistocen pa zastopajo tipični predstavniki, kot so jamski medvedi, jamski lev, gozdni nosorog, mamut, severni jelen, rosomah, los in drugi. Njihove ostanke najdemo v mnogih jamah, zasutih breznicah ali vrtačah.

Kratek pregled fosilne dediščine Slovenije pokaže, da kljub svoji majhnosti premoremo mnogo zanimivih in enkratnih najdb. Kljub skromnim možnostim za delo še vedno odkrivamo veliko novih in za znanost neznanih primerkov, ki jih počasi razkrivamo tudi širši javnosti.

## Fosili in naravovarstvo

Fosili so del narave in zato tudi zavezani varstvu. Mnoga nahajališča fosilov so že zaščitena in v njih ni dovoljeno zbiranje in odnašanje primerkov. Vendar je varstvo fosilov na nahajališču (*in situ*) tudi problematično, saj bi jih tu lahko kdo uničil. Zato se lahko opravljajo tudi odvzemi iz narave (*ex situ*, varstvo v zbirkah), kar dovoljuje tudi zakonodaja (seveda pod določenimi pogoji). Trenutna zakonodaja dovoljuje odvzem iz narave tudi zbiralcem, ki pa morajo odvzete fosile primerno opremiti s podatki in voditi evidenco. Kljub manjši skupnosti slovenskih zbiralcev lahko pride do uničenja ali poškodovanja nekaterih nahajališč. Vendar je treba pri tem poudariti, da se nahajališča pogosto odkrijejo med graditvijo cest, v kamnolomih in strugah rek ali poto- kov, kjer je uničenje določenega dela neizogibno. Ob pravilnem, odgovornem in delno nadzorovanem (povezovanje stroke in zbiralcev) zbiranju fosilov je mogoče ustvariti izjemne zbirke in odkriti nove primerke, kar dokazuje praksa v Sloveniji v zadnjih desetletjih.

### Slovarček:

**alveolina** – enocelični organizem (foraminifera) s hišico v obliki pšeničnega zrna

**fosilna sled** – ali ihnofosil, sled, ki jo za seboj pusti organizem, kot posledica delovanja v sedimentu ali na drug organizem. Med fosilne sledi spadajo tudi odtisi stopal dinosavrov, ugrizi na kosteh ali hišicah, jajca, fosilizirani iztrebki in drugo.

**fuzulinidna foraminifera** – značilni paleozojski enocelični organizmi s hišico

**glinavec** – kamnina z zelo drobnimi zrn mineralov glin

**numulit** – enocelični organizem (foraminifera) s hišico v obliki kovanca, pri nekaterih veliko več centimetrov

**rudistna školjka** – tipični mehkužci morij v kredi, lupine so imeli v obliki rogov in so dosegli velikost tudi 50 cm ●

**5:** Fosile v naravi pogosto izkoplje- mo s prikamnino, zato je potrebna še dodatna preparacija (dodatna odstrani- tev prikamnine) fosila v laboratoriju. Na sliki je primer triasne školjke *Myophoria kefersteini* pred preparacijo in po njej.

foto: vse Matija Križnar

**Prirodoslovni muzej Slovenije - Paleontološka razstavna zbirka:**

Prešernova c. 20, p.p. 290, SI – 1001 Ljubljana  
spletna stran: <http://www2.pms-lj.si>  
elektronska pošta: [uprava@pms-lj.si](mailto:uprava@pms-lj.si)

**Društvo prijateljev mineralov in fosilov Slovenije**

Trg svobode 31, 4290 Tržič  
spletna stran: <http://drustvopmfs.hobby-site.org>  
elektronska pošta: [drustvopmfs@gmail.com](mailto:drustvopmfs@gmail.com)

Združuje ljubitelje, zbiralce in raziskovalce mineralov, fosilov, kamnin in narave.



## Sloka

// Katarina Denac

Smo sredi maja 2011. Stojim ob kanalu Cur-novec, po katerem se prek vsakovrstnih odpadkov lenobno pretaka smrdeča, sivorjava voda. Tu je ena od štirinajstih popisnih točk za sloko (*Scolopax rusticola*) na Ljubljanskem barju, od osrednje mestne deponije oddaljena borih 250 metrov. V večernem mraku več kot uro napeto prisluškujem morebitnemu svatovskemu oglašanju samca sloke, nenavadnemu zaporedju brundajočih zvokov, ki se zaključijo s kovinskim žvižgom. Žal se večer konča brez uspeha. Ne le na moji, temveč tudi na preostalih točkah, ki smo jih razporedili na predele nekdanjega pojavljanja sloke na tem območju Nature 2000. Kaže, da je kot gnezdilka na Ljubljanskem barju postala zelo redka, morebiti je celo izginila.

Po letu 2000 smo zbrali le pet gnezditveno sumljivih podatkov s tega območja, zadnji se nanaša na opazovanje svatujočega samca konec maja 2012 v bližini Naravnega rezervata Iški morost. S tem smo izgubili večji del slovenske populacije, saj se na drugih znanih gnezdiščih po Sloveniji (Julijske Alpe, Pohorje, Kras) skupaj pojavlja skromnih 15-30 parov. Barjanska populacija je v obdobju 1990-1996 štela prek 100 parov, kar si je ob ničelnem izkupičku našega popisa težko predstavljati.

### Pernati Casanova

Nekaj upanja, da na Ljubljanskem barju vendarle gnezdi kak osamljen par, nam je dajalo dejstvo, da je sloko težko zaznati in opazovati. Njeno varovalno obarvano perje in nočna aktivnost jo dobro prikrivata pred očmi radovednih ornitologov. Razkrije se le v času parjenja med marcem in junijem, ko samci preletavajo gozdne jase in poseke ter se s svatovskim oglašanjem predstavljajo godnim samicam. Na posameznem območju sta navadno najbolj aktivna eden do dva dominantna samca, ki jima pripada večji del preletov, medtem ko se drugi držijo bolj v ozadju. Teritoriji niso strogo razmejeni in se med dnevi lahko malce spreminjajo, merijo pa med 60 in 90 hektarjev. Samica se ob samčevem petju dvigne v zrak in tiho spreleti nad krošnjami. Samec se ji takoj pridruži, včasih pa v svoji vnemi sledi tudi drugim pticam, ki letijo mimo, od velikosti škorca do lunja. Ena samica v sezoni jim ne zadošča. Tisti najbolj zagreti osvojijo tudi po štiri, zaradi česar pri podajanju populacijskih ocen pravzaprav težko govorimo o številu parov. Ustreznejša enota bi bila število svatujočih samcev, ki jo je mogoče izračunati po posebni formuli iz števila svatovskih preletov, razviti na osnovi snemanja in analize oglašanja samcev. Skrb za potomce samec brezbrizno prepusti samici, ravno tako tudi graditev gnezda, ki je skrito v gosti podrasti in pogosto prislonjeno ob vznožje drevesa ali ob padlo deblo. Begavci se že drugi dan po izvalitvi od gnezda oddaljijo 100 do 150 metrov in so prvih nekaj dni glede hrane odvisni od matere. Z njo ostanejo do 5. ali 6. tedna starosti.



## Pozimi so raje na toplem

Sloke gnezdijo v listopadnih in mešanih, ponekod celo iglastih gozdovih z bogato grmovno in zeliščno podrastjo (npr. robide, bodika, leska, orlova praprot), prekinjenih z jasami in posekami, kjer poteka njihovo svatovanje. S svojim dolgim kljunom si hrano iščejo v mehkih tleh, zato jim ustrezajo vlažni gozdovi, prepredeni s potoki, izviri in močvirji ter obdani z močvirnimi travniki in pašniki. Najbolj jim gredo v slast deževniki, ki v prehrani odraslih in mladičev sestavljajo kar 50-80 % biomase. Kadar ti niso na voljo (npr. zaradi zmrznjenih tal), se zadovoljijo z raznimi ličinkami, drobnimi členonožci (žuželke, strige, pajki), polži, pijavkami in rastlinskimi deli (semena, korenine, listi). Hrano lahko iščejo tudi v iztrebkih pašnih živali. Na dan pojedjo okoli 300 gramov, kar je približno toliko, kot tehtajo tudi same. V času gnezditve se prehranjujejo pretežno v gozdu, zunaj tega obdobja pa pogosteje na odprtih travniških in pašnih površinah, ki so od najbližjega gozda oddaljene tudi do štiri kilometre. Pozimi se sloke raje umaknejo v predele, kjer tla niso zamrznjena, saj lahko le tako najdejo dovolj hrane. Takrat jih je mogoče opazovati celo na obalnih plitvinah. Sloke iz severne Evrope in Rusije večinoma prezimujejo v zahodni in južni Evropi (Irski, Velika Britanija, Francija, Iberski polotok). V zelo mrzlih zimah je njihova smrtnost visoka, okrevanje populacije pa traja več let.

## Nasprotujoče si ugotovitve glede ogroženosti

V Evropi in evropskem delu Rusije gnezdi več kot 1,8 milijona parov slok. Svetovna zveza za varstvo ptic BirdLife International jo je uvrstila v kategorijo SPEC 3, kar pomeni, da gre za vrsto, katere območje razširjenosti ni osredotočeno v Evropi, vendar pa ima tu neugoden varstveni status. V obdobju 1990-2000 je bil namreč zabeležen zmeren upad, zlasti na račun manjšanja sicer velike ruske populacije. Po veljavnih kriterijih IUCN za uvrščanje v

nacionalni rdeči seznam bi bila v Sloveniji zaradi velikega upada in majhne populacije uvrščena med ogrožene vrste. Kljub temu bi se odgovor na vprašanje, ali je sloka ogrožena, glasil drugače glede na to, koga bi vprašali – naravovarstvenika ali lovca. Slednji namreč letno v Evropi postrelijo tri do štiri milijone slok, pri tem masakru pa slovenski lovci zaradi dokaj napredne nacionalne lovske zakonodaje vsaj formalno ne morejo sodelovati. Pri nas namreč sloka sodi med zavarovane vrste, ki jih ni dovoljeno loviti – preproed, ob katero se naši lovci radi obregnejo, češ da so v primerjavi s kolegi iz drugih držav v zapostavljenem položaju. V Franciji je bilo ugotovljeno, da lahko lovski rezervati sicer pomembno prispevajo k preživetju prezimujočih slok, vendar le, če jih obdaja vsaj en kilometer široka puferska cona, v kateri je pritisk lovcev nizek. Nekontroliran lov v zimskem času lahko v kombinaciji z naravnimi dejavniki smrtnosti (plenjenje, ostre zime) ogrozi dolgoročno preživetje populacije.

Poleg lova sloko močno ogrožajo spremembe v kmetijstvu in gozdarstvu, zaradi katerih izginjajo njena gnezdišča in prehranjevališča. Med te spremembe v različnih delih slokine razširjenosti sodijo spreminjanje vlažnih travnikov v polja, drobljenje, izsuševanje in sprememba sestave vlažnih gozdov, izsekovanje mejic, opuščanje ekstenzivne paše, pospeševanje gozdne paše (uničevanje sloja podrast), nadomeščanje hlevskega gnoja z umetnimi gnojili (kar negativno vpliva na gostote deževnikov) in uporaba pesticidov, ki siromašijo talno favno. Na Ljubljanskem barju so se tam, kjer je bilo še pred 20 leti mnogo slok – SV del med Ljubljano, Curnovcem, Rakovo Jelšo in Vnanjimi Goricami – marsikje razbohotile koruzne njive, nasadi topolov in vrtičkarska naselja. Načrtovano širjenje centralne ljubljanske deponije proti jugu na območje Nature 2000 in hkrati v življenjski prostor sloke naj bi s seboj prineslo tudi izdelavo nadomestnih življenjskih prostorov za to ptico. Upajmo, da bodo ti zares zaživi in v svoja nedrja uspešno privabili tudi sloko. ●

**1:** Varovalna obarvanost skupaj z nočno aktivnostjo uvrščata sloko (*Scolopax rusticola*) med vrste, ki jih je težko opaziti. foto: Ivan Esenko

**2:** Manjši del slokine slovenske populacije gnezdi tudi v Triglavskem narodnem parku na območju visokih barij. foto: Ivan Esenko

**3:** Najsi bo v času gnezditve ali prezimovanja, deževniki so vedno slokina najljubša hrana. foto: Tone Trebar ([www.naturephoto-tone.com](http://www.naturephoto-tone.com))



1

## Jesenske selitve ptic in njihovo opazovanje

// Petra Vrh Vrezec

**1:** Velike jate škorcev (*Sturnus vulgaris*) lahko pri nas opazujemo že od avgusta in vse do oktobra ali celo prve polovice novembra.

foto: Dejan Bordjan

Ko pomislimo na selitev, nam pogosto pridejo na misel gosi, ki letijo v številčnih jatah v obliki črke V, ali pa lastovke, ki se pred odhodom na jug množično zbirajo na žicah. Poznopoletni in jesenski čas je obdobje, ko morajo mnoge ptice preleteti velike razdalje od svojih gnezditvenih območij do prezimovališč.

### Hormonske spremembe

Vsako leto ob približno istem času se v telesu ptic poviša vsebnost hormona, ki sproži selitveni nemir. Selivka se mora za dolgo in naporno potovanje oskrbeti z zaloga hrane, ki jih je telo hitro sposobno pretvoriti v plasti maščob; te se kopičijo pod kožo in pretvarjajo v energijo med dolgim letom. V obdobju »priprav« na potovanje se njihova telesna masa poveča celo za tri do štiri odstotke na dan. Ptice v tem času postanejo nespečne in se pričnejo družiti v jate.

### Primeren čas za odhod

Skrivnost uspešne selitve je poleg kopičenja zaloga tudi primeren čas odhoda. Ptice na pot ne smejo oditi prezgodaj, saj jim lahko poide energija, še preden dosežejo svoj cilj. S prepoznim odhodom pa tvegajo, da bodo med potjo naletele na neugodne vremenske razmere. Ko nakopičijo dovolj zaloga hrane, morajo počakati le še na mirno in jasno nebo, ki je pogosto povezano z visokim zračnim tlakom.

### Odhodi v valovih

Vsaka vrsta ptice ima svoj urnik odhoda. Odrasle kukavice (*Cuculus canorus*) odletijo na jug med prvimi. Njihova starševska odgovornost se je končala takoj, ko so svoja

jajca podtaknile v drugo gnezdo, zato ni razloga za čakanje. Kmečke lastovke (*Hirundo rustica*) čakajo do začetka septembra. Ko se operi drugi ali celo tretji zarod, lahko družina krene na pot. Ptice iste vrste se ne selijo vedno skupaj. Pri mnogih pobrežnikih samice odidejo prve in pustijo, da samci sami skrbijo za mladiče. Samci zapustijo gnezdišča, takoj ko mladiči lahko poskrbijo zase. Spremenljivi prodniki (*Calidris alpina*) z Grenlandije tako dosežejo Veliko Britanijo v treh valovih. Prve že julija priletijo samice, avgusta jim sledijo samci in septembra naposled še mlade ptice.

### Opazovanje jesenskih selitvenih jat škorcev

Jesensko selitev ptic lahko opazujemo tudi sami. Najbolj enostavno je opazovanje velikih jat škorcev (*Sturnus vulgaris*), ki se začnejo zbirati že avgusta in se pojavljajo do oktobra ali celo prve polovice novembra. Jeseni se namreč v jate združujejo pri nas gnezdeči škorci skupaj s škorci iz severnih krajev. Značilnost teh ptic je druženje v prehranjevalne jate, katerih velikosti so odvisne od zaloga hrane na določenem območju. Jate zagotavljajo pticam varnost pred zračnimi plenilci, kot je na primer skobec (*Accipiter nisus*). Ob nevarnosti se stisnejo v tesnejšo jato in se oglašajo z ostrim in glasnim »čip«. Tudi sicer so jate zaradi glasnosti hitro opazne, še posebno ob mraku, ko pred pristankom na počivališče uprizarjajo spektakularne manevre. Na prenočišču v trstičju Malega ribnika v Dragi pri Igu ob robu Ljubljanskega barja, na zadrževalniku Medvedce in v Škocjanskem zatoku se jih vsak dan zbere tudi do deset tisoč. Od mraka pa do trde teme je slišati njihovo čebljanje. Ko naberejo dovolj zaloga hrane, pa spet odletijo naprej proti jugu. ●

### VIRI:

CRAMP, S.*et. al* (1994): Handbook of the Birds of Europe, the Middle East and North Africa. Oxford University Press, Oxford.  
TOME, D., SOVINČ, A. & TRONTELI, P. (2005): Ptice Ljubljanskega barja. Monografija DOPPS št. 3, DOPPS, Ljubljana.  
spletna stran RSPB: <http://www.rspb.org.uk/youth/learn/migration/>



1

## Spoznajmo male sove

// Al Vrezec

Zaradi pretežno nočnega življenja sove pogosteje slišimo kot vidimo. A tudi takrat, ko se nam posreči ujeti pogled nanje, večinoma vidimo zgolj temne silhete. Zaradi tega je sove priročno deliti v tri velikostne skupine. Med desetimi pri nas bolj ali manj redno opazovanimi vrstami sta dve zares veliki, velika uharica (*Bubo bubo*) in kozača (*Strix uralensis*) v velikosti fazana ali petelina, štiri so nekako srednje velikosti, recimo med golobom in kanjo, pegasta sova (*Tyto alba*), mala uharica (*Asio otus*), močvirska uharica (*A. flammeus*) in lesna sova (*Strix aluco*), štiri vrste pa so majhne, torej manjše od goloba. Malim sovam, velikemu skoviku (*Otus scops*), čuku (*Athene noctua*), malemu skoviku (*Glaucidium passerinum*) in koconogem čuku (*Aegolius funereus*) so skupne še rumene oči in dejstvo, da so zaradi majhne postave precej bolj izpostavljene različnim plenilcem, zlasti ujedam pa tudi večjim sovam. Plenilec najpogosteje napade izza hrbta in se pri zalozovanju plena skriva pred očmi žrtve. Vse male sove imajo za plenilce prevaro, lažne oči na zatilju, ki so najbolj izrazite pri najmanjšem malem skoviku. Male sove si zato za svoj življenjski prostor izbirajo takšna mesta, da se kar se da izognejo večjim sovratnicam. To jih je prignalo v zares ekstremna okolja, kot so visokogorski gozdovi (mali skovik, koconogi čuk), grmišča in bližina človeških naselij (veliki skovik, čuk). Naj bodo človeška naselja še tako mamljivo gnezdišče z mnogimi gnezdilnimi nišami, lahkim plenom pri občestni svetilki in predvsem izostankom večjih plenilcev, pa so lahko tudi nevarna past. Enostavno ulovljiva zastrupljena miš, mračni um starega vraževerca in nespametnost vaškega sadjarja, ki mu je glavo zmešala možnja cekinov, pa še nekaj kilometrov asfalta preveč so razlogi, ki so zdesetkali velikega skovika, čuka pa prignali do skorajšnjega izumrtja.

Sorodstveno se od malih sov najbolj razlikuje veliki skovik, ki je bolj soroden nekaterim večjim sovam, kot sta velika uharica in lesna sova, kot pa drugim malim sovam. Veliki

skovik je tudi edina mala sova s pernatimi ušesci. Najbolj sorodna med malimi sovami sta mali skovik in čuk, skupno pa jima je tudi to, da ju je mogoče opazovati tudi podnevi, zlasti ob zgodnjih jutranjih ali pozno popoldanskih urah. Koconogi čuk ima med vsemi malimi sovami največjo glavo z izrazito obrazno masko, noge pa porasle s perjem vse do konca prstov. Zelo pomemben podatek pri določanju malih sov je, kje smo nanje naleteli. Na višjih legah bomo naleteli na koconogega čuka in malega skovika, v nižinah pa na čuka in velikega skovika. V splošnem to sicer drži, a ptice imajo peruti, zato so presenečenja vedno mogoča, kot so veliki skoviki na više ležečih toplih snežniških pobočjih, ali pa koconogi čuki na Ljubljanskem barju in celo v sredozemskem okolju jadranskih otokov. Vse to kaže, da o teh sovah vemo še vedno izjemno malo. Za spoznavanje malih sov je nadvse priročno dejstvo, da si vse štiri vrste za svoje gnezdišče lahko izberejo tudi nastavljeno gnezdilnico. Vendar pa ne pozabimo: gre za redke in ogrožene vrste, zato je pri tem potrebna velika mera pazljivosti, znanja in odgovornosti, kajti neprimerna gnezdilnica ali neustrezno vznemirjanje sov med gnezdenjem je lahko zanje tudi pogubno! Še eno opozorilo pri opazovanju teh prikupnih ptic: vse se silno rade odzovejo na posnetek teritorialnega oglašanja. Ob tem se zelo razburijo in pozabijo na svojo varnost. Neprimerna uporaba posnetka je zato lahko zanje usodna, kar še posebej velja za dnevne vrste, zlasti malega skovika. Uporaba posnetka je zato zgolj in samo upravičena v raziskovalne namene, ko želimo na primer sove popisati, vsekakor pa ne zgolj za potrebe opazovanja! Obzirnost do ptic naj bo vselej na prvem mestu. Morda le namig, kako opazovati sove tudi brez motečih pripomočkov. Če na sovo čez dan naletijo dnevne ptice, zaženejo vik in krik. Če bomo takemu direndaju sledili, nas pot lahko prej ko slej pripelje do sove. Nekatere, zlasti mali skovik, pa se neredko oglašajo že podnevi, zato njihovo odkrivanje ni težka naloga.

**1:** Z malim skovikom (*Glaucidium passerinum*), najmanjšo evropsko sovo, se lahko v gorskih gozdovih srečamo tudi podnevi.

foto: Milan Cerar

# Male sove

Ilustracije Jan Hošek



pernata ušesca manj opazna v aktivni drži

**Veliki skovik (*Otus scops*)**

dobro vidna pernata ušesca med drevežem ali v varovalni drži

**Koconogi čuk (*Aegolius funereus*)**



gnezdeča samica pogosto ob nevarnosti pogleda iz dupla



Objavo ilustracij sta omogočila: avtor ilustracij Jan Hošek, ČSO (Česká společnost ornitologická) in Alena Klvaňová, urednica revije Ptáci svět, za kar se jima iskreno zahvaljujemo.

Risbo sov si lahko ogledate tudi na spletni strani revije Svet ptic. ●



## Prva primarna letalna peresa



**1:** prva primarna letalna peresa (v naravni velikosti)

**A** – veliki skovik (*Otus scops*)  
**B** – koconogi čuk (*Aegolius funereus*)  
**C** – čuk (*Athene noctua*)  
**D** – mali skovik (*Glaucidium passerinum*)

## Izbljuvki



**2:** izbljuvki (v naravni velikosti)

**A** – veliki skovik  
**B** – koconogi čuk  
**C** – čuk  
**D** – mali skovik  
**E** – lesna sova (*Strix aluco*) - za primerjavo velikosti

foto: vse Matija Križnar

# Program predavanj, izletov in akcij DOPPS oktober - december 2012

Za dodatne informacije o dogodkih lahko pokličete v pisarno društva na telefon 01/426 58 75 ali vodjo izleta oziroma delavnice. Morebitne spremembe bodo objavljene na spletni strani društva [www.ptice.si](http://www.ptice.si) najkasneje na dan dogodka.

## PREDAVANJA

### CERKNICA

**Knjižnica Jožeta Udoviča, Partizanska cesta 22, Cerknica ob 19. uri**

**23. oktober 2012 (torek): Zgodovina posegov v Cerkniško jezero (predava Tine Schein)**

Predavatelj iz Notranjskega regijskega parka bo predstavil nekdanje ideje in posege za ojezeritev ali izsušitev Cerkniškega jezera.

**20. november 2012 (torek): Tenerife (predava Marjeta Cvetko)**

Predavateljica bo predstavila potovanje po slikovitem vulkanskem otoku Tenerife, ki mu zaradi svojevrstne klime pravijo tudi otok pomladi.

**18. december 2012 (torek): Vrani, ali jih poznamo? (predava Urša Koce)**

Ste vedeli, da so vrani eni izmed najbolj inteligentnih ptic? Hkrati pa so tudi med najpogostejše preziranimi pticami. Morda ste se celo že sami jezili zaradi uplenjenega ptičjega zaroda ali pa slišali koga, ki se je pritoževal nad škodo, narajeno na njegovem pridelku. Na predavanju boste spoznali življenjske navade te skupine ptic, ki imajo tako kot vsako drugo živo bitje svoje mesto in vlogo v naravi. Predavanje pa bo tudi priložnost za izmenjavo mnenj o problematiki odnosa med njimi in človekom.

**LJUBLJANA DOPPS, Tržaška cesta 2, Ljubljana ob 19. uri**

**4. oktober 2012 (četrtek): Kanal Kazinga – raj za vodne ptice v Ugandi (predava Vojko Havliček)**

Kanal Kazinga v Ugandi, ki povezuje Edvardovo in Georgovo jezero, je kratek, vendar poln življenja. Predavatelju so se zdele najzanimivejše ptice. Obilje hrane je privabilo gonoleke, škarjeklune, afriške nesite, sedlaste štorčke, pelikane, ibise, čebelarje ... Ptic je bilo polno tako na vodni gladini kot na bregu, grmovju in drevesih. Vabljeni na zanimivo predavanje!

**8. november 2012 (četrtek): Ptice v gorah (predava Tomaž Mihelič)**

Ker ornitologi bolj redko zahajamo v gore, so tamkajšnje ptice toliko bolj zanimive. Na predavanju

bomo spoznali tiste res prave gorske vrste, ki se tudi v najostrejših razmerah ne spustijo v dolino.

**6. december 2012 (četrtek): Najdena mrtva ptica – dragocen vir ornitoloških podatkov (predava Al Vrezec)**

Na terenu imamo opraviti tudi z manj prijaznimi odkritji, kot je na primer najdba mrtve ptice. Kljub vsemu pa se v najdenem kadavru skriva polno pomembnih ornitoloških informacij, ki lahko veliko prispevajo tako k našemu znanju o pticah kot tudi njihovemu varstvu. Na predavanju nam bo kustos za ornitologijo iz Prirodoslovnega muzeja Slovenije predstavil muzejsko obdelavo najdenih ptičjih kadavrov in zakaj je pomembno, da se tovrstne najdbe še vedno zbirajo in ohranjajo v muzejskih zbirkah.

**MARIBOR Fakulteta za naravoslovje in matematiko, Koroška cesta 160, Maribor predavalnica 0.80 (biologija) ob 18. uri**

**3. oktober 2012 (sreda): Indija (predavata Tilen Basle in Uroš Orešič)**

Mlada predavatelja bosta predstavila svoje potovanje po Indiji, ki sta jo prepotovala kar z motorjem. Obeta se nam zanimivo, potopisno obarvano predavanje z obilo posnetki ptic in življenja tamkajšnjih ljudi.

**7. november 2012 (sreda): Dnevnik naravovarstvenega nadzornika na Goričkem (predava Kristjan Malačič)**

Predavatelj je zaposlen kot naravovarstveni nadzornik v Krajinskem parku Goričko, poleg tega pa opravlja še številne druge naloge. Kristjan nam bo predstavil dogodke in zanimivosti s terena, kako se je Goričko spremenilo od začetka njegovega dela v parku ter kaj to pomeni za rastline in živali na tem območju.

**5. december 2012 (sreda): Ptice v gorah (predava Tomaž Mihelič)**

Ker ornitologi bolj redko zahajamo v gore, so tamkajšnje ptice toliko bolj zanimive. Na predavanju bomo spoznali tiste res prave gorske vrste, ki se tudi v najostrejših razmerah ne spustijo v dolino.

**MURSKA SOBOTA Pokrajinska in študijska knjižnica Murska Sobota,**

**Zvezna ulica 10, Murska Sobota predavalnica v pritličju ob 17. uri**

**15. november 2012 (četrtek): Projekt Upkač (predava Katarina Denac)**

V okviru projekta Upkač smo letos na Goričkem raziskovali velikega skovika in smrdokavro. Obe vrsti sta v zadnjih 15 letih na tem območju doživeli velik upad – njuni populaciji sedaj štejeta le še četrtno nekdanjih. Na predavanju boste izvedeli, kako smo preučevali njuno gnezditveno biologijo, prehrano in rabo življenjskega prostora. Odgovoriti pa bomo skušali tudi na vprašanja, kako nadeti VHF-oddajnik velikemu skoviku, kako se ločita samec in samica smrdokavre, s čim hranita obe vrsti svoje mladiče in kje to ulovita, pa še marsikaj zanimivega.

**RADOVLJICA Knjižnica Antona Tomaža Linhartarja, Gorenjska cesta 27, Radovljica ob 19.30. uri**

**13. november 2012 (torek): Ptice duplarice in gnezdilnice (predava Dare Fekonja)**

Drevesna dupla so za mnoge vrste ptic edino mesto, kjer lahko uspešno vzredijo svoj zarod. Nekatere vrste si jih iztešejo same, druge zasedejo že obstoječa dupla. Slednjim lahko pomagamo s postavljanjem gnezdilnic, zato bo predavatelj predstavil tudi nasvete za izdelavo, nameščanje in vzdrževanje gnezdilnic.

**KOPER Osrednja knjižnica Srečka Vilharja Koper, Čevljarjska ulica 22, Koper ob 18.30. uri**

**15. november 2012 (četrtek): Kraška travišča, ptice in biodiverzitetarja (predava Jernej Figelj)**

Kraški suhi travniki so eden izmed najbolj pomembnih življenjskih okolij v Sloveniji in tudi dom številnih redkih vrst ptic. Če jih želite pobliže spoznati, se nam pridružite na predavanju varstvenega ornitologa Jerneja Figlja, ki nam bo približal značilnosti in posebnosti tega izjemnega okolja. Predavanje bo potekalo v okviru projekta BioDiNet, ki se ukvarja z ohranjanjem naravne in kulturne dediščine Kraškega roba in vzpostavljanjem smernic za trajnostni razvoj območja.

**22. november 2012 (četrtek): Prešušto beločelega deževnika (predava Iztok Škornik)**

Beločeli deževnik je ptica slanišč. Ob obalah Atlantika in Sredozemlja se pojavlja na peščinah, blatnih poljih in v solinah, v Panonski nižini pa tudi v slanih stepah. Sodi med ogrožene vrste v Evropi. V Sloveniji je izjemno redek gnezdilec. Najpomembnejše gnezdišče so Sečoveljske soline.

Iztok Škornik, strokovni sodelavec Krajinskega parka Sečoveljske soline, vas bo popeljal v zanimivi svet te redke vrste.

**29. november 2012 (četrtek): Bobri (predava Jani Vidmar)**

Tako kot v večini evropskih držav so bili tudi v Sloveniji bobri iztrebljeni. V Sloveniji so bili ponovno opaženi leta 1998, ko so se po naravni poti k nam priselili s hrvaškega Lonjskega polja. Na področju Zdravcev ob rečici Radulji jih je avtor predavanja prvič opazil oktobra 2009 in od takrat se je nabralo kar nekaj slikovnega in tudi filmskega materiala o življenju bobrov. Pridružite se nam na predavanju, kjer boste morda izvedeli kaj novega o bobrovem ponovnem osvajanju Slovenije.

## IZLETI

**7. oktober 2012 (nedelja): Evropski dan opazovanja ptic (EuroBirdwatch '12)**

Več o tem na strani 31.

**13. oktober 2012 (sobota): Obročkanje ptic na Barju (vodi Dare Fekonja)**

Med pticami, ki obiščejo našo krmilnico, lahko opazimo, da ima katera na nogi obroček. Če vas zanima, kako obročkamo ptice, kakšen je namen obročkanja, kako najlažje določimo vrste, kakšne rezultate dobimo na podlagi analiz zbranih podatkov in še marsikaj zanimivega, se nam pridružite pri obročkanju ptic na Ljubljanskem barju. Od blizu boste spoznali tudi ptice, ki se v času selitve zadržujejo na pragu našega glavnega mesta. Dobimo se ob 8. uri na parkirišču pred Agrotehniko Gruda oziroma NLB na Viču, od koder se bomo odpravili na Barje.

**4. november 2012 (nedelja): Ornitološki sprehod po parku Tivoli (vodi Dare Fekonja)**

Jesenski čas je, kmalu bo odpadlo še zadnje listje, zato bodo tudi ptice na našem tokratnem sprehodu

že bolj opazne. Pogledali bomo v vrhove dreves in pokukali pod veje grmovnic ter spoznali, kaj se v tem času dogaja s pticami v mestnem parku. Dobimo se ob 9. uri na parkirišču pred kopališčem Tivoli. Izlet je še posebej primeren za začetnike.

**10. november 2012 (sobota):  
Obročkanje kraljičkov v  
Mostecu (vodi Dare Fekonja)**

Obročkanje kraljičkov je zanimiv dogodek, na katerem se lahko med drugim naučite razlikovati med rumenoglavim in rdečeglavim kraljičkom. Te male ptice boste lahko videli prav od blizu, Dare Fekonja pa bo razložil, zakaj ptice obročkamo, kako jih stehtamo, izmerimo in še veliko drugih zanimivosti. Poleg kraljičkov si boste lahko ogledali še velike sinice, meniščke, plavčke, močvirske sinice in še katero gozdno vrsto ptice. Zborna mesto je ob 9. uri ob poti proti skakalnici v Mostecu v Ljubljani.

**11. november 2012 (nedelja):  
Ormoško jezero (vodi  
Dominik Bombek)**

V okviru 14. Srečanja mladih ornitologov Slovenije, ki bo letos v Ormožu, bomo obiskali Ormoško jezero in lagune. Ogledali si bomo območje bodočega naravnega rezervata in tam živeče ptice. Podrobnosti o pričetku izleta in zbornem mestu bodo objavljene v

začetku oktobra na spletni strani društva. Izlet je del projekta LIVE-DRAVA.

**2. december 2012 (nedelja):  
Ornitološki sprehod po parku  
Tivoli (vodi Dare Fekonja)**

Ko zima pokaže svoje zobe, pticam nasujemo ptičjo hrano v krmilnice in opazujemo, katere se prihajajo hraniti. Tudi mi bomo pticam na sprehodu skozi mestni park privoščili kakšen priboljšek (prinesite s seboj pest semena sončnic ali/in grobo zdrobljenih orehov) in prav mogoče je, da nam bo katera jedla iz roke. Pridružite se nam ob 9. uri na parkirišču pred kopališčem Tivoli. Izlet je še posebej primeren za začetnike.

**8. december 2012 (sobota):  
Ptujsko jezero (vodi Dominik  
Bombek)**

Na tradicionalnem zimskem sprehodu po nabrežju Ptujskega jezera bomo lahko opazovali različne vrste ponirkov, rac in galebov, med njimi tudi redkeje goste s severa. Izlet lahko tisti, ki januarja sodelujete pri štetju ptic na vodnih površinah, izkoristite za osvežitve (pre)poznavanja teh vrst ptic. Dobimo se ob 9. uri na Ptujju pri mostu za pešce na desnem bregu Drave. Izlet je organiziran v okviru projekta LIVEDRAVA.

**15. december 2012 (sobota):  
Tradicionalni izlet za mlade**

**ornitologe na Zbiljsko jezero  
(vodi Blaž Blažič)**

V zimskem obdobju leta je Zbiljsko jezero verjetno najbolj zanimivo območje za opazovanje prezimujočih vodnih ptic v osrednji Sloveniji. Na izletu bomo imeli priložnost spoznati in med seboj primerjati različne pogošte, z nekaj sreče pa tudi kakšne v Sloveniji redkeje vrste vodnih ptic, predvsem rac in ponirkov. Dobimo se v vasi Zbilje na parkirišču ob glavni cesti ob 9.30. uri. Do Medvod lahko pridete tudi z avtobusom in vlakom ter se do Zbilj odpravite peš skozi gozd ob jezeru.

**AKCIJE / SREČANJA /  
IZOBRAŽEVANJA**

**6. oktober 2012 (sobota):  
Ptičariada '12 (koordinira  
Kristjan Malačič)**

Več o njej na strani 14.

**19. - 20. oktober 2012  
(petek in sobota):  
Ornitološka šola za učitelje  
(koordinira Eva Vukelič)**

Več o izobraževanju na strani 48.

**11. november 2012 (nedelja):  
14. Srečanje mladih  
ornitologov Slovenije - SMOS  
2012, Ormož (koordinira  
Tanja Šumrada)**

Mladi ornitologi bomo letos v okviru srečanja organizirali 3. mladinski posvet, katerega vodil-

na tema bodo naravni rezervati. Posvet bo vrhunec vrste manjših raziskav, delavnic in projektov, ki smo jih v teku leta pripravljali v mladinski sekciji društva. Z javnim dogodkom želimo predstaviti naš pogled na različne priložnosti in izzive, ki jih za varstvo narave in razvoj lokalne skupnosti prinašajo naravni rezervati. Program srečanja bomo objavili v začetku oktobra na spletni strani društva. Vabljeni v našo družbo v Ormož!

**24. november 2012 (sobota):  
Popis velikega srakoperja  
na Ljubljanskem barju  
(koordinira Urša Koce)**

Vabimo vas na tradicionalni popis velikega srakoperja na Ljubljanskem barju. Popis je primeren za vsakogar, zato pridi- te v čim večjem številu, saj je štetje tudi družaben dogodek. Zainteresirani se prijavite najkasneje do 21. novembra koordinatorici Urši Koce: ursa.koce@dopps.si (031 263 849). V primeru slabega vremena bo popis prestavljen na soboto, 1. decembra 2012.

**NOVO! Srečanja ljubljanske sekcije bodo odslej vsak prvi četrtek v mesecu** ob 19. uri v prostorih društva na Tržaški cesti 2 v Ljubljani.

# knjigokup

17. 9. - 13. 10.

MODRIJANOVA  KNJIGARNA

Trubarjeva cesta 27, Ljubljana

30 založb  
1000 knjižnih naslovov  
pester program dogodkov

od 1 do 15 €

www.modrijanovaknjigarna.si

Modrijan



Samec šmarnice (*Phoenicurus ochruros*)

foto: Aleš Jagodnik



## OKTOBER

1	po
2	to
3	sr <b>MARIBOR</b> Indija (Tilen Basle in Uroš Orešič)
4	če <b>LJUBLJANA</b> Raj za vodne ptice v Ugandi (Vojko Havliček) in srečanje ljubljanske sekcije
5	pe
6	so Ptičariada '12 (Kristjan Malačič)
7	ne Evropski dan opazovanja ptic (EuroBirdwatch '12) - MARIBOR, Mariborski mestni park, pred Akvarijem-terarijem - LJUBLJANA, Tivolski ribnik, na betonski ploščadi z ograjo na južni strani ribnika - KOPER, Naravni rezervat Škocjanski zatok, prva opazovalnica pri baraki (levo od parkirišča)
8	po
9	to
10	sr
11	če
12	pe
13	so Obročanje ptic na Barju (Dare Fekonja)
14	ne
15	po
16	to
17	sr
18	če
19	pe Ornitološka šola za učitelje (Eva Vukelič)
20	so Ornitološka šola za učitelje (Eva Vukelič)
21	ne
22	po
23	to <b>CERKNICA</b> Zgodovina posegov v Cerčniško jezero (Tine Schein)
24	sr
25	če
26	pe
27	so
28	ne
29	po
30	to
31	sr

## NOVEMBER

1	če
2	pe
3	so
4	ne Ornitološki sprehod po parku Tivoli (Dare Fekonja)
5	po
6	to
7	sr <b>MARIBOR</b> Dnevnik naravovarstvenega nadzornika na Goričkem (Kristjan Malačič)
8	če <b>LJUBLJANA</b> Ptice v gorah (Tomaž Mihelič) in srečanje ljubljanske sekcije
9	pe
10	so Obročanje kraljičkov v Mostecu (Dare Fekonja)
11	ne Izlet na Ormoško jezero (Dominik Bombek) SMOS 2012, Ormož (Tanja Šumrada)
12	po
13	to <b>RADOVLJICA</b> Ptice duplarice in gnezdilnice (Dare Fekonja)
14	sr
15	če <b>MURSKA SOBOTA</b> Projekt Upkač (Katarina Denac) <b>KOPER</b> Kraška travnišča, ptice in biodiverziteta (Irene Figeli)
16	pe
17	so
18	ne
19	po
20	to <b>CERKNICA</b> Tenerife (Marjeta Cvetko)
21	sr
22	če <b>KOPER</b> Prešustvo beločlega deževnika (Iztok Škornik)
23	pe
24	so Popis velikega srakoperja na ljubljanskem barju (Urša Koce)
25	ne
26	po
27	to
28	sr
29	če <b>KOPER</b> Bobri (Jani Vidmar)
30	pe

## DECEMBER

1	so
2	ne Ornitološki sprehod po parku Tivoli (Dare Fekonja)
3	po
4	to
5	sr <b>MARIBOR</b> Ptice v gorah (Tomaž Mihelič)
6	če <b>LJUBLJANA</b> Najdena mrtva ptica - dragocen vir ornitoloških podatkov (Al Vrezec) in srečanje ljubljanske sekcije
7	pe
8	so Izlet na Ptujsko jezero (Dominik Bombek)
9	ne
10	po
11	to
12	sr
13	če
14	pe
15	so Tradicionalni izlet za mlade ornitologe na Zbiljsko jezero (Blaž Blažič)
16	ne
17	po
18	to <b>CERKNICA</b> Vrani, ali jih poznamo? (Urša Koce)
19	sr
20	če
21	pe
22	so
23	ne
24	po
25	to
26	sr
27	če
28	pe
29	so
30	ne

## PROGRAM DOPPS oktober – december 2012

### PREDAVANJA

#### CERKNICA

Kraj: Knjižnica Jožeta Udoviča,  
Partizanska cesta 22, Cerknica  
Čas: ob 19. uri

#### LJUBLJANA

Kraj: DOPPS, Tržaška cesta 2,  
Ljubljana  
Čas: ob 19. uri

#### MARIBOR

Kraj: Fakulteta za naravoslovje  
in matematiko,  
Koroška cesta 160, Maribor  
Prostor: predavalnica o.80  
(biologija)  
Čas: ob 18. uri

#### MURSKA SOBOTA

Kraj: Pokrajinska in študijska  
knjižnica Murska Sobota,  
Zvezna ulica 10, Murska Sobota  
Prostor: predavalnica v pritličju  
Čas: ob 17. uri

#### RADOVLJICA

Kraj: Knjižnica Antona Tomaža  
Linharta, Gorenjska cesta 27,  
Radovljica  
Čas: ob 19.30

#### KOPER

Kraj: Osrednja knjižnica Srečka  
Vilharja Koper, Čevljarska ulica  
22, Koper  
Čas: ob 18.30. uri

## Nezakoniti lov na ptice

// Tanja Šumrada

Nezakoniti lov na ptice še vedno ostaja eden od velikih naravovarstvenih problemov, ki ponekod po svetu resno vpliva na preživetje populacij različnih vrst ptic. Med evropskimi so gotovo najbolj na udaru seleče se vrste, ki med vsakoletno potjo do afriških prezimovališč prečkajo Sredozemlje. Vzdušje Jadranske obale naj bi po nekaterih ocenah lovci vsako leto postrelili več kot dva milijona ptic.

Za opazovanje množičnega lova, ki poteka bolj ali manj protizakonito, se Slovincem ni treba odpraviti daleč. Najbolj razvpit je gotovo primer Ormoškega jezera, prek katerega poteka meja z Republiko Hrvaško. Ta akumulacija je v 80-ih in 90-ih letih prejšnjega stoletja veljala za najpomembnejše območje za gosi v Sloveniji z nekaj tisoč prezimujočimi osebkami vsako leto. V zadnjem desetletju pa je zaradi neprekinjenega in intenzivnega nelegalnega lova s strani hrvaških lovcev postalo skoraj popolnoma opustelo.

### Kakšen lov na ptice je po veljavni zakonodaji v Sloveniji nezakonit?

V Sloveniji sodijo po Uredbi o določitvi divjadi in lovnih dob (Ur. l. RS, št. 101/2004) med divjad jerebica (*Perdix perdix*; gojeni osebki), fazan (*Phasianus colchicus*), mlakarica (*Anas platyrhynchos*), šoja (*Garrulus glandarius*), sraka (*Pica pica*) in siva vrana (*Corvus cornix*). Te vrste je med lovno sezono, ki jo prav tako opredeljuje ta uredba, v naravi dovoljeno loviti, seveda v skladu z zakonodajo. Lovne sezone so datumsko natančno določene in potekajo v glavnem v jesenskih in zimskih mesecih.

Omenjena Uredba je podrejena Zakonu o divjadi in lovstvu (Ur. l. RS, št. 16/2004). Le-ta v 35. členu določa, da je lovne vrste prepovedano vznemirjati v mirnih conah, na rastiščih, gnezdiščih in zimovališčih ter jih zalezovati v neugodnih vremenskih razmerah (npr. poplave, hud mraz, zmrzal, visok sneg). Pomemben je tudi 44. člen, ki določa več prepovedi pri načinu opravljanja lova.

Vse ostale vrste ptic, razen mestnega goloba (*Columba livia domestica*), so zaščitene po Uredbi o zavarovanih prosto

živečih živalskih vrstah (Ur. l. RS, št. 46/2004). Ta uredba določa, da je te vrste prepovedano »zavestno poškodovati, zastrupiti, usmrtiti, odvzeti iz narave, loviti, ujeti ali vznemirjati«.

### Kaj lahko storimo, če opazimo nelegalni lov na ptice?

Če v naravi opazite kakršne koli aktivnosti, ki niso v skladu z zgoraj omenjeno zakonodajo, je zelo verjetno, da gre za krivolov. Takšen **primer prijavite na Inšpektorat RS za kmetijstvo, gozdarstvo, hrano in okolje, lahko pa tudi takoj pokličete policijo**. V prijavi natančno opišite način lova, datum, uro in lokacijo dogodka, ime in druge podatke o storilcu ter vse morebitne druge okoliščine lova. Na samem kraju dogodka je pomembno, da zberete dokaze (fotografije). Seveda pa vedno najprej poskrbite za lastno varnost!

Več o prijavah inšpekciji si lahko preberete na naslovu [www.pravo-za-naravo.si](http://www.pravo-za-naravo.si). Na omenjeni strani je podrobno opisan postopek in predstavljenih več konkretnih primerov (nelegalni lov na Ormoškem jezeru, primeri krivolova ujed in kormoranov itd.).

#### Dodatno:

DENAC, D., SCHNEIDER-JACOBY, M. & ŠTUMBERGER, B. (UR.) (2010): Adriatic flyway – closing the gap in bird conservation. – Euronatur, Radolfzell.

[www.pravo-za-naravo.si](http://www.pravo-za-naravo.si) (članek Prijava inšpekciji).

#### Zakonodaja:

Uradni list RS, št. 16/2004: Zakon o divjadi in lovstvu

Uradni list RS, št. 46/2004: Uredba o zavarovanih prosto živečih živalskih vrstah

Uradni list RS, št. 101/2004: Uredba o določitvi divjadi in lovnih dob



foto: Jernej Figelj

### → Evropski dan opazovanja ptic (EuroBirdwatch '12)

Evropski dan opazovanja ptic poteka ravno v času selitve in je namenjen osveščanju javnosti o pticah selivkah, njihovi ogroženosti in načinih varstva. Za preživetje selivk so nujno potrebna postajališča na selitveni poti, predvsem mokrišča, kjer se lahko nahranijo in odpočijejo.

Letos bomo na ta dan v Mariboru, Ljubljani in Kopru pripravili opazovalne točke, na katerih boste lahko pokukali skozi teleskop in opazovali ptice, ornitologi pa vam bodo povedali še kaj več o pticah in njihovih selitvah.

Vabimo vas, da nas v nedeljo, 7. oktobra 2012, med 9. in 12. uro obiščete na naslednjih točkah ter sodelujete pri opazovanju:

- MARIBOR, **Mariborski mestni park**, pred Akvarijem-terarijem
- LJUBLJANA, **Tivolski ribnik**, na betonski ploščadi z ograjo na južni strani ribnika
- KOPER, **Naravni rezervat Škocjanski zatok**, prva opazovalnica pri baraki (levo od parkirišča)





## Savo Brelih - raziskovalec zunanjih zajedavcev ptic svetovnega formata in vsestranski zoolog

// Mojca Jernejc Kodrič, Tomi Trilar, Al Vrezec

**1:** Savo Brelih je z raziskovalne odprave po Etiopiji med drugim prinesel dragocen ornitološki material; od jeseni 1961 do februarja 1962 je bil v Prirodoslovnem muzeju Slovenije predstavljen tudi slovenski javnosti. foto: arhiv Prirodoslovnega muzeja Slovenije

**2:** Lobanje ibisov (*Threskiornithidae*) iz Brelihove etiopske zbirke ptičjih lobanj foto: Ciril Mlinar – Cic

Raziskave ptic na Slovenskem so imele velikokrat razsežnosti tudi onstran meja sveta ptic. Torej na področja zoologije, ki s pticami niso neposredno povezana, čeprav je povezava z njimi zelo tesna in pravzaprav brez ptic niti ni možna. Nema lokrat so se raziskovalci spoznavanja ptičjega sveta lotili z drugega zornega kota, kot smo ga ornitologi navadno vajeni. Eden takih je bil letos preminuli vsestranski zoolog Savo Brelih, ki je ptice pri nas pionirsko preučeval zlasti s stališča njihovih zunanjih zajedavcev. Bil je sicer izjemen poznavalec slovenskega in balkanskega živalstva, predvsem kuščaric in kač, zunanjih zajedavcev ptic in sesalcev ter hroščev, med tem pa se je v svojih terenskih in kabinetnih raziskavah posvečal tudi pticam. Slovenski znanosti je zapustil izjemne zoološke zbirke, ki jih danes hrani Prirodoslovni muzej Slovenije: okrog 4.000 plazilcev, 35.000 mikroskopskih preparatov zunanjih zajedavcev ptic in sesalcev in 71.680 hroščev, ter tudi prek 200 lobanj ptic. To je življenjski opus, ki ga v današnjem hitrem tempu življenja in prebijanju znanstvenika, tudi muzejskega kustosa, od projekta do projekta ni mogoče preseči.

### Njegovo življenje

Savo Brelih se je rodil leta 1927 v Ljubljani. V družini napredno mislečih ljudi je zrastel v pokončnega in zavednega človeka. Med vojno je bil partizan in zato izkusil nacistično taborišče Dachau. Zaradi pokončne drže in

napredne miselnosti mu ni bilo prizaneseno niti po vojno prisilno bivanje na Golem otoku. Po gimnazijski maturi leta 1943 je vpisal študij na Matematično prirodoslovni fakulteti, ki ga je uspešno absolviral, vendar ni diplomiral. Od oktobra 1947 do decembra 1948 je brezplačno, za tri ure na dan, kot entomolog delal v Prirodoslovnem muzeju v Ljubljani (danes Prirodoslovni muzej Slovenije). Tukaj se je septembra 1949 zaposlil, sprva honorarno pod nadzorom kustosa dr. Alfonsa Gspana, potem honorarno kot entomolog in nazadnje kot višji referent – vodja Kustodiata za entomologijo. Na tem delovnem mestu se je junija 1976 upokojil. Še istega leta je ponovno zaprosil za službo v Prirodoslovnem muzeju Slovenije, ker je imel kot udeleženelec v NOB možnost redne zaposlitve tudi po upokojitvi, in jo 1. septembra tudi dobil kot »višji referent – kustos – upokojeni borec«. Po upokojitvi je ostal aktiven zlasti na področju raziskav hroščev, jih prepariral, uvrščal v zbirko in jo preurejal praktično do zadnjega dne, 2. marca 2012.

### Brelihovi etiopski preparati ptic

Njegovo obširno zoološko znanje in delovanje je segalo tudi na področje ornitologije in mamologije, torej raziskav ptic in sesalcev. Večino terenskih raziskav je opravil na območju nekdanje Jugoslavije, leta 1961 pa se je udeležil slovenske biološke odprave v Etiopijo, kjer je raziskoval zunanje zajedavce ptic. Na tej odpravi je po-





leg zunanjih zajedavcev zbral tudi veliko ptic, ki jih je od jeseni 1961 do februarja 1962 predstavil javnosti na razstavi »Slovenska odprava v Etiopiji leta 1960–1961« v Prirodoslovnem muzeju Slovenije. S primerki ptic iz Etiopije je znatno obogatil tudi ornitološko zbirko Prirodoslovnega muzeja Slovenije, ki hrani ornitološki material z le nekaj znanstvenih odprav po svetu. Žal je v kasnejših letih kar nekaj Brelihovih etiopskih preparatov ptic propadlo, ohranila pa se je bogata zbirka ptičjih lobanj, ki jim je Brelih posvečal posebno pozornost. V ornitološki zbirki Prirodoslovnega muzeja Slovenije predstavljajo lobanje ptic, ki jih je zbral in uredil Savo Brelih, največji del tovrstnega gradiva, ki lahko služi kot pomembna referenčna zbirka. Poleg etiopskih ptic je zbirki lobanj Brelih dodal še lobanje večine naših ptic.

### Preparati ptičjih zajedavcev so mu prinesli svetovni sloves

Večji del Brelihovega ornitološkega dela pa je bil povezan s ptičjimi zajedavci, zlasti perojedji (Mallophaga). Zunanji zajedavci so milimetrskih velikosti, zato je treba za njihovo preučevanje izdelati mikroskopske preparate. Za njihovo pripravo je Savo Brelih razvil lastno recepturo, ki omogoča izdelavo izjemno prosojnih preparatov, na katerih se odlično vidijo prav vse podrobnosti. Upravičeno jih občuduje svetovna strokovna javnost. Še posebno zahtevna je preparacija perojedov in uši, kjer je pri živalci, veliki dva do tri milimetre, treba odpreti želodec in izprati njegovo vsebino (pretežno ostanke perja), če želimo videti vse podrobnosti, potrebne za razlikovanje vrst. Z veliko mero potrpežljivosti in neizmerno natančnostjo je ustvaril študijsko zbirko 14.000 mikroskopskih preparatov perojedov (Mallophaga), 9.800 preparatov bolh (Siphonaptera) in čez 1.000 preparatov uši (Anoplura).

### Naravovarstveno delo

Brelih pa ni bil dejaven le na področju zbiranja in preučevanja živali, pač pa se je že relativno kmalu zavedal, da je to svet, ki izginja. Že mlad se je družil z nestorji slovenske naravovarstvene misli, kakršen je bil dr. Stanko Beuk, prvopodpisani in pobudnik znamenite Spomenice iz leta 1920, na podlagi katere so prvič pri nas zavarovali kar nekaj vrst rastlin in živali, med njimi tudi ptic. Kasneje pa je nadaljeval njihovo pionirsko delo. Leta 1980 je skupaj z Janezom Gregorijem pripravil razstavo *Redke in ogrožene živalske vrste v Sloveniji*. V spremljajoči knjižici sta izdala seznam naših ogroženih in redkih živali ter prvi celovit pregled zakonodaje s področja varstva živalskih vrst v Sloveniji. Seznam obsega tudi veliko število ptic in je bil osnova za vse nadaljnje rdeče sezname, ki so se zvrstili na Slovenskem kot temeljni dokument varstva narave pri nas.

### Za konec pa še Savova zgodba z etiopske odprave

S člani odprave se je v domovino vrnil tudi serval Pikec, ki so ga našli kot osirotelega mladiča. Po Brelihovih besedah še nikoli v življenju ni srečal tako ljubeznive, prijetne in zveste živali, kot je bil Pikec. V domovini pa se Pikec nikakor ni mogel privaditi na življenje v kletki ZOO Ljubljana in je njegovo zdravje hitro pešalo. Zato je izmenično prebival pri Brelihu in drugih članih odprave, vse do usodnega padca skozi okno. Ob klavni smrti Pikeca je Brelih zapisal naslednje: »Zamislil sem se nad usodo tega sina divjine. Hoteli smo mu dobro, pa smo ga vseeno pripeljali v trpljenje in smrt. Sam sem se odločil, da napake ne bom več ponovil. Razmislite o tem tudi vi!« Nauk, ki je ob različnih eksotičnih bitjih, ki jih ljudje danes gojimo po stanovanjih, še vedno aktualen! ●

**3:** Ptice so Savo Breliha zanimale zlasti s stališča njihovih zunanjih zajedavcev, še posebej perojedov (Mallophaga). Pegatkin perojed (*Goniodes numidae*; levo samec, desno samica), najden na pegatki (*Numida meleagris*) med raziskovalno odpravo po Etiopiji. foto: Tomi Trilar

**4:** Savo Brelih je bil vsestranski zoolog in po upokojitvi se je posvetil zlasti preučevanju največje skupine organizmov na Zemlji, hroščev. Njemu v čast je bilo poimenovanih tudi nekaj novo odkritih vrst žuželk, med njimi tudi endemični jamski hrošč iz snežniškega pogorja, *Prospelaobates brelihi* Polak & Bognolo, 2003. foto: Slavko Polak

**5:** Leta 1980 objavljena knjižica *Redke in ogrožene živalske vrste v Sloveniji* je eden prvih rdečih seznamov v Sloveniji.



1

## SIVA VRANA

// Polonca Kovač

**1:** Vrane se odlikujejo po hitrem učenju in iznajdljivosti, o čemer pripoveduje tudi pravljica o sivi vrani Marjanci, ki si je zaželela pojedsti oreh, pri čemer je morala poiskati način, kako priti do njegovega jedrca. risba: Kristina Krhin

»OKTOBER JE DOBER, OKTOBER JE DOBER!« JE KRAKALA STARA VRANA IN ČILO KORAKALA PO GREDICAH GOSPE MARTE. POBIRALA JE VSE UŽITNE STVARCE, KI SO ŠE OSTALE TAM. ZA NJO JE KORAKALA NJENA HČI MARJANCA IN SE PRAV PUSTO DRŽALA. »PA SAME PEŠKE JEM ... PA SAM SEMENA JEM ... TO PA NI DO-

BRO, ...« JE NERGALA.

»NE BODI NO SITNA,« JI JE REKLA MAMA. »POGLEJ, TAMLE JE SLASTNA CRKNJENA MIŠ.«

»TE PA ŽE NE BOM POJEDLA,« SE JE UPRLA MARJANCA. »POZNALA SEM JO. IME JI JE BILO MICKA.«

»UH, SI PA TUDI OBČUTLJIVA,« SE JE NAMRDNILA MAMA IN MICKO S SLASTJO POŽRLA.

ZVEČER SO SE VRANE KOT PONAVIDI ZBRALE V JATO, DA SE PRED SPANJEM ŠE MALO SPRELETIJO. IN KO SO TAKO KROŽILE NAOKOLI, JE MARJANCA PRI MAJERJEVI GARAŽI OPAZILA VELIK



OREH, POLN SADEŽEV. »GLEJTE, OREHI!« JE VESELO ZAKLICALA. »JUTRI SE BOMO LAHKO NAJEDLE OREHOV!«

»AVŠA!« SO ZAKRAKALE DRUGE VRANE. »KAJ NE VEŠ, DA NAŠ KLJUN NI NAREJEN TAKO, DA BI Z NJIM LAHKO TRLE OREHE?«

»BOSTE ŽE VIDELE, KDO JE AVŠA! KDO PA PRAVI, DA JIH BOM S KLJUNOM?« SI JE MISLILA MARJANCA. NAGLASPANIREKLANIČ. RAJE JE DRŽALA KLJUN IN O SVOJEM NAČRTU NI NITI ČRHNILA. DRUGO JUTRO JE POLETELA DO OREHOVEGA DREVEŠA, POBRA-

LA NAJDEBELEJŠI OREH IN Z NJIM V KLJUNU SEDLA NA TELEFONSKO ŽICO, KI JE BILA NAPELJANA NAD ASFALTNO CESTO. TAM JE OREH – PLOMF – SPUSTILA, DA JE TREŠČIL NA CESTO IN SE RAZLETEL. MARJANCA JE ZLETELA NA TLA IN POZOBALA SLADKA JEDRCA.

POTEM JE ŠLA PO NOV OREH PA ŠE PO ENEGA IN ŠE ENEGA IN TAKO NAPREJ. TUDI NJENA MAMA SE JE LAHKO NAJEDLA IN POTEM JE ZADOVOLJNO REKLA: »KAKO SE ŽENSKI DOBRO GODI, ČE IMA PAMETNO HČER!« •

# Jesenska opazovanja v naravi

// Petra Vrh Vrezec, Al Vrezec

## v gozdu



**Šoja** (*Garrulus glandarius*)

Šoje si v jesenskem času pripravljajo zaloge hrane za dolge zimske dni. Želod je jeseni zanje prav posebna poslastica, zato se pogosto zbirajo ob bogato plodečih hrastih. V raztegljivo grlo si šoja natlači po več želodov hkrati, ki jih nato skrije v drevesne špranje ali zakoplje v tla. Pozimi večino izmed njih najde, na nekaj zalog pa vendarle pozabi in iz teh spomladi zrastejo mladi hrasti. Šoja ima tako pomembno vlogo zlasti pri razširjanju hrasta. Njeno bivališče so tako listnati in mešani gozdovi kot kulturna krajina, kjer je pogosta celoletna ptica.  
foto: Matej Vranič

## ob vodi



**Sivka** (*Aythya ferina*)

Novembra se na naravnih in akumulacijskih jezerih ter počasi tekočih vodah skupaj z nekaterimi drugimi racami pričnejo zbirati sivke. V Sloveniji se v velikih skupinah zadržujejo čez zimo in veljajo za drugo najštevilčnejšo raco potapljavko med prezimujočimi vrstami pri nas. Samčeva rdeče-rjava glava in sivo-črno telo sta nezamenljiva z drugimi racami, medtem ko je sivo-rjave samice mogoče zamenjati z nekaterimi drugimi racami. Sivka je sicer redka gnezdilka večinoma severovzhodnega dela Slovenije.  
foto: Gregor Bernard



**Navadni jelen** (*Cervus elaphus*)

Če še niste izkusili pretresljivega nočnega »rjoventja« jelenov, lahko to nadoknadite letošnjo jesen z nočnim obiskom gozda. S septembrom se namreč prične obdobje parjenja jelenov, ki mu pravimo ruk. Jeleni so sicer večinoma čredne živali, a v času parjenja tropi razpadejo in samci poskušajo pridobiti čim več košut. Samice se odločijo za tistega samca, ki se oglašja najpogosteje in najglasneje in se v boju z drugimi samci z različnimi oblikami nastopaštva, z merjenjem moči in rogovja izkaže za najbolj pogumnega. V Sloveniji je največ jelenjadi v dinarskih bukovo-jelovih gozdovih. foto: Janez Papež



**Velika brezzobka** (*Anodonta cygnea*)

Velika brezzobka je sladkovodna školjka, ki jo pri nas najdemo v počasi tekočih in stoječih vodah predvsem severovzhodne in osrednje Slovenije. Navadno jih najdemo ob bregu, kjer pa jih je težko opaziti. Prav nenavadno za školjko je življenje njenih ličink, saj le-te živijo zajedalsko na ribjih plavutih. Druga zanimivost pa je, da v brezzobke svoje ikre odlaga manjša riba pezdirk (*Rhodeus sericeus*), zato je njegova prisotnost dober znak, da so v vodi tudi školjke. Brezzobke pogosto naseljujejo tudi ribnike, zato lahko z večinoma jesenskim praznjenjem le-teh v populaciji školjk nastane prava katastrofa. foto: Petra Vrh Vrezec

## na travniku



### Vinski drozg (*Turdus iliacus*)

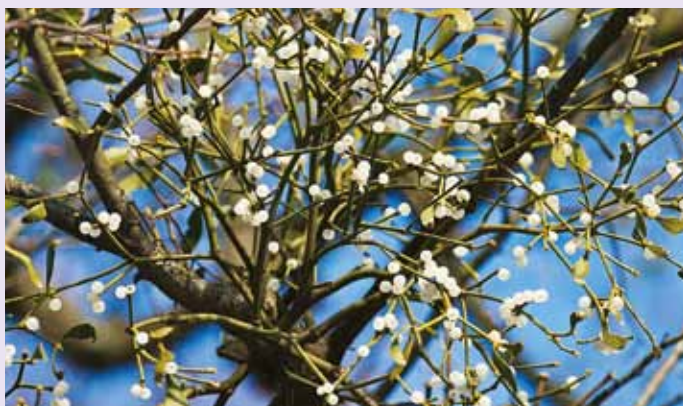
Različne vrste drozgov, kot so kos, cikovt ipd., so verjetno za vsakega začetnika v opazovanju ptic eden prvih stikov s svetom ptic. Manj poznan pa je prišlek s severa, vinski drozg, za katerega je potrebnih nekaj več opazovalnih spretnosti. V naših krajih se vinski drozgi zadržujejo med oktobrom in marcem, gnezdi pa ne. Drozgi se navadno drže v skupinah in jih je lahko opaziti, če le poznamo njihovo značilno oglašanje (ki ga lahko poslušate na spletni povezavi <http://www2.pms-lj.si/ Svet-ptic/vinski-drozg/>). Ko dobro osvojimo njihov značilni pisk, jih je mogoče slišati zvečer v zraku na travnikih in v grmiščih, neredko celo v mestih. foto: Chris Gomersall ([www.rspb-images.com](http://www.rspb-images.com))

## okoli našega doma



### Turška grlica (*Streptopelia decaocto*)

Turška grlica velja v zadnjih dveh stoletjih za primer ene najuspešnejših osvajalk med pticami. V začetku 19. stoletja se je pričela širiti iz Indije, v prvi polovici 20. stoletja pa je že osvojila celotno Evropo. Pri nas je prvič gnezdila v Mariboru leta 1938. Turška grlica je tipična t.i. sinantropna vrsta, ki je zunaj človeških naselij skoraj ne bomo našli. Med letom vidimo grlice v parih, ki ostanejo skupaj vse življenje. Z jesenskimi ohladitvami se pričnejo združevati v 10 do 50-glave jate, ki se zadržujejo na območjih, bogatih z žiti in semeni. foto: Duša Vadnjal



### Bela omela (*Viscum album*)

Zimzeleni drevesni »grmiček«  
bela omela se s koreninami zajeda v veje listopadnih dreves. Od septembra do novembra se oplojeni plodovi razvijejo v bledikaste jagode, v katerih je belo seme, obdano z lepljivim osemenjem. Obožujejo jih brinovke (*Turdus pilaris*), vinski drozgi in cararji (*T. viscivorus*). Rastlina je dobro izkoristila svoje ptičje goste. Le-ti iztrebljajo lepljiva in neprebavljiva omelina semena vse naokrog, in ko ta padejo na primerno drevo, vzkljujejo in iz njih zraste nova rastlina. Bela omela je nepogrešljiva v zdravilstvu, v zadnjem času zlasti za premagovanje rakastih obolenj. foto: Tone Trebar ([www.naturephoto-tone.com](http://www.naturephoto-tone.com))



### Harlekinska polonica (*Harmonia axyridis*)

Nekatere pikapolonice imajo to značilnost, da se jeseni pred zimo zatečejo v človeška bivališča, kjer prezimijo. Vendar pa se v zadnjem času v naše domove zateka vedno več polonic. Gre za tujerodno harlekinsko polonico, ki so jo v Evropo zanesli za potrebe zatiranja listnih uš. Zadeva pa je, kot se to rado zgodi s tujerodnimi vrstami, ušla iz nadzora in se bliskovito razširila po vsej Evropi. K nam verjetno iz Avstrije leta 2008, danes pa je že osvojila celotno Slovenijo. Gre za izjemno raznoliko vrsto, saj najdemo osebkke od rdečih do rumenih in povsem črnih barv s pikami ali brez njih. foto: Ivan Esenko



1



2

## Mladi ornitologi so raziskovali slovensko obalo in njeno zaledje

// Bia Rakar

**1:** Po končanih predstavitev rezultatov dela posameznih skupin se je ekipa vseh udeležencev 21. Mladinskega ornitološkega raziskovalnega tabora v Pradah zbrala v polni zasedbi. foto: Tomaž Remžgar

**2:** Skupina, ki je ugotavljala, kakšne so značilnosti prenočišč vranjekov (*Phalacrocorax aristotelis desmarestii*), je za svoje delo uporabila gumenjak. foto: Bia Rakar

Prade, vas v bližini Kopra, so za teden dni postale začasen dom mladim ornitologom z vseh koncev Slovenije. Od 25. junija do 2. julija je tukaj potekal že 21. Mladinski ornitološki raziskovalni tabor. Udeležilo se ga je 22 mladih, starih od 9 do 22 let, ki se na taboru niso naučili le prepoznavanja ptic in metod njihovega raziskovanja; od tabora so odnesli še veliko več. Seznanili so se z različnimi živalskimi in rastlinskimi skupinami, predvsem pa so spoznali vrstnike z enakimi interesi, skupnim zanimanjem za ptice in naravo, s katerimi so delili izkušnje in dogodivščine.

Udeleženci, razdeljeni v šest skupin, so s šestimi mentorji raziskovali Obalo in slovensko Istro. Celotno »ekipo« je koordinirala, spodbujala in zabavala vodja tabora Eva Vukelič.

Na letošnjem taboru smo sicer vpeljali nekaj novosti; nova je bila lokacija, nove so bile tudi skupine, mnogi so se tabora udeležili prvič ipd., osnovne metode raziskovanja in dela pa so ostale enake. Zgodnje vstajanje in delo na terenu sta za ornitologe nepogrešljiva. Dopoldanskim terenom so sledile skupne popoldanske aktivnosti z vsakodnevnim poročanjem, izleti in nočnimi popisi podhujke (*Caprimulgus europaeus*), vse skupine so beležile tudi opažanja ujed. Popoldneve sta nam popestrili tudi dve zanimivi predavanji; Bojana Lipej je pripravila predavanje o onesnaženju morja z nafto, Jernej Figelj pa nam je predstavil pestrost suhih kraških travišč. Obiskali smo obalna mokrišča: Krajinski park Sečoveljske soline, Krajinski park Strunjan, Naravni rezervat Škocjanski zatok in za-

liv Polje (školjčno sipino). Igor Brajnik nas je seznanil z obročkanjem ptic, Maja Marčič je vodila likovne delavnice o upodabljanju ptic, dogajanje na taboru pa je s kamero dokumentiral Gregor Šubic.

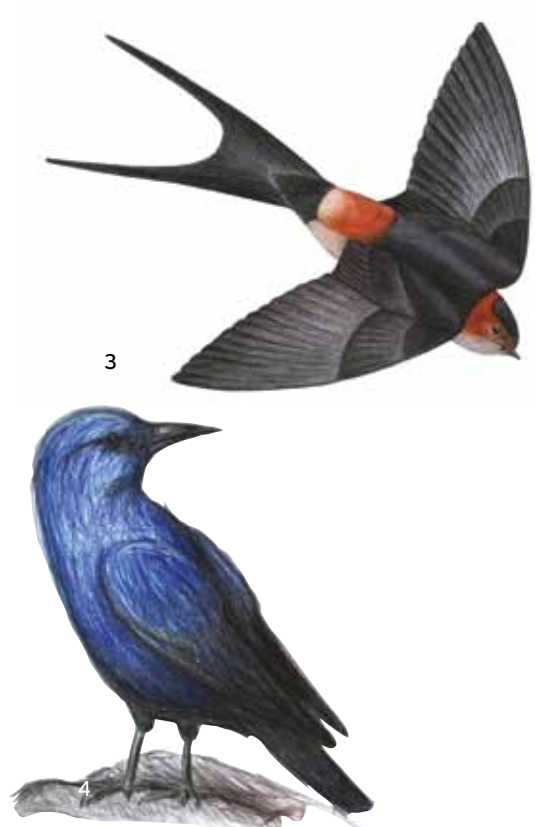
Ob koncu tabora je vsaka skupina pridobljene podatke ustrezno obdelala, napisala poročilo, naredila plakat in pripravila predstavitev ter rezultate svojega dela predstavila na javni zaključni prireditvi v prostorih Osnovne šole Elvire Vatovec, Prade.

Letošnji tabor je bil vključen v aktivnosti projekta SIMARINE-NATURA (LIFE10NAT/SI/141), ki je namenjen opredelitvi najpomembnejših območij za varstvo sredozemskega vranjeka (*Phalacrocorax aristotelis desmarestii*) pri nas. Na OŠ Elvire Vatovec Prade so nam omogočili bivanje v svojih prostorih in nam pripravili tople obroke ter malice.

Vsem, ki ste pripomogli k uspešni izvedbi tabora, sproščenemu ozračju in čudovitim spominom ter dodatnemu navdušenju in motivaciji, najlepša hvala!

**Z raziskovanjem ptic skalnih sten na Kraškem robu** so Matija Mlakar Medved, Eva Pavlovič, Anamarija Mihovec, Omar Alhady in njihov mentor Tomaž Remžgar želeli izvedeti, katere ptice se zadržujejo v skalnih stenah in v njihovi (neposredni) bližini. S teleskopom so pregledali vse izbrane stene ter si sproti beležili opazovane ptice, tako tiste, ki so se zadrževale v stenah, kot tiste, ki so jih opazili v njihovi okolici. Rezultate so sicer delno že predvidevali, bili so primerljivi z rezultati lanske skupine, ki se je ukvarjala z isto tematiko. Odkrili pa so nekaj novih gnezd rdeče lastovke (*Cecropis daurica*).

Zaupali so nam: »Opazovali nismo le skalnih sten, dvakrat smo se odpravili tudi drugam. Prvi tak teren je bil vzpon na Golič, kjer smo opazovali vrtnega strnada, ujeli nekaj redkih vrst koblic (najzanimivejša je bila žagarica),



opazovali belico, divje prašiče itd. Obiskali smo tudi Deželni naravni rezervat ob izlivu Soče, kjer smo videli zelo zanimivo raco, jesenskega žvižgača. Poleg ptic smo videli tudi srne, divje prašiče, dvoživke, veliko žuželk, zanimive vrste kobilic, bogomolke, črčike, nosorožca, veliko zanimivih plazilcev in celo ujeli navadnega goža!»

**Z raziskovanjem ptic v umetnih in naravnih okoljih** so Al Božič, Cene Skrt, Simon Marčič in njihov mentor Matjaž Premzl želeli ugotoviti, kje je večja pestrost. Na različnih transektih, dolgih dva kilometra, so popisali vse ptice, ki so jih videli in slišali. Ugotovili so, da največ vrst živi v kulturni krajini – v sadovnjakih, na travnikih, njivah in pašnikih, največ osebkov pa so opazili v umetnih okoljih – mestih.

Pripovedovali so: »Najzanimivejša ptica je bila smrdokavra, našli pa smo tudi podhujkina jajca, kar je zelo redko! Samica podhujke je takoj zbežala, nato pa je nismo več videli. Na nočnem terenu smo doživeli zanimivo prigodo s srnami, ko je eden izmed udeležencev sredi noči zaradi utrujenosti onemogel, ob vrnitvi v šolo pa je na parkirišču »videl« večjo skupino srn ... Ob zaključku popisov smo se zapeljali do skalnih sten, da bi videli rdečo lastovko. Šele tam smo opazili, da smo se vso pot peljali z odprtim prtlačnikom! (Mentor je pripomnil, da je bila »cela pot« dolga le okoli 20 metrov.)«

**S popisovanjem rjavih srakoperjev v dolinah slovenske Istre** so Rene Karner, Julija Mihovec, Janez Leskošek, Vanesa Bezljaj in njihov mentor Tilen Basle želeli ugotoviti, kje se zadržujejo rjavi srakoperji (*Lanius collurio*), koliko jih je, kakšna je njihova spolna sestava itd. Pregledali so osem območij. Med hojo so opazovali rjave srakoperje in si beležili njihovo lokacijo, uro, spol, aktivnost, prežo itd. Na določenih območjih so popis opravili kar iz avtomobila. Ugotovili so, kje rjavi srakoperji gnezdijo, kaj imajo »radi«, da se najpogosteje zadržujejo na trnatih vejah, itd.

Povedali so: »Najzanimivejše vrste, ki smo jih opazili, so bile vijeglavka, veliki in plotni strnad ter kačar. Imeli smo se super! Srakoperji so res posebne ptice! Pravzaprav je bilo vse zanimivo! Grozljivo noč smo poimenovali noč, ko smo se med popisovanjem podhujk in velikih skovikov v popolni temi vozili po cestah, ki so vodile v temne, mračne gozdove, kjer smo slišali glasove in različno piskanje. Ob cesti so bili tudi kamni, ki so po obliki spominjali na nagrobnike, obris neba, ki smo ga videli skozi krošnje dreves, pa je spominjal na čarovnico ...«

**Z raziskovanjem vranjekov na prenočiščih** so Aleksander Kozina, Mitja Denac, Matej Gamser, Jure Novak in njihov mentor Dejan Bordjan želeli izvedeti, kje in v kakšnem številu prenočujejo vranjeki, kakšna je njihova spolna sestava, kdaj se odpravijo s prenočišč, kakšne barve školjčnih boj zasedajo, kje na slovenskem morju lovijo itd. Vnaprej so si pripravili vse zemljevide, določili točke, kjer naj bi bili vranjeki. Na terenu so s teleskopi in daljnogledi pregledovali in prešteli vse osebke, sproti so opazovali, v katere smeri odletavajo, na dveh točkah so bili pozorni, v kakšnih jatah se prehranjujejo, in si vse vestno beležili. V popoldanskem času so podatke vnesli v računalnik in jih obdelali. Na koncu pa so napisali tudi članek. Ugotovili so, da večina vranjekov zaseda črne sode, na pokončno stoječih bojah (privezanih le na enem koncu) niso zabeležili nobenega osebka, ker bi se verjetno z njih lahko prevrnili, vranjekov niso opazili niti na manjših bojah, verjetno zato, ker so premajhne, da bi se nanje usedli. Pravijo, da bi za ohranitev vranjekov morali zavarovati predvsem območja školjčičišč, kjer se prehranjujejo v večjem številu. Menijo, da bi morali pozvati lastnike školjčičišč in jih spodbuditi k uporabi črnih boj, ki so za vranjeko najprimernejše.

Njihovi vtisi: »Za dve vrsti smo zabeležili tretje opazovanje za Slovenijo, in sicer za strmoglavca in sredozemskega sokola, opazili smo tudi tri sredozemske viharne. Zabavali smo se!«

**3 in 4:** Mladi so na likovni delavnici ustvarili kar nekaj odličnih umetnij ptic pod dobrim vodstvom mlade ilustratorke Maje Marčič. Na slikah sta rdeča lastovka (*Cecropis daurica*; slika 3) Omarja Alhadyja in slegur (*Monticola saxatilis*; slika 4) Matije Mlkarja Medveda.



1



2

**1:** V mišjem letu 2012 so se bistveno povečale tako populacije miši kot voluharic. V gozdovih se je povečalo zlasti število rumenogrlih miši (*Apodemus flavicollis* – na sliki) in gozdnih voluharic (*Clethrionomys glareolus*).

foto: Ivan Esenko

### Med ugotavljanjem značilnosti prenočišč vranjekov

so se Eva Horvat, Neža Kocjan, Kaja Jensterle, Tanja Šumrada in njihova mentorica Urša Koce ukvarjale s kartiranjem boj na prenočiščih vranjekov, in sicer na Debelem rtiču, v Strunjanu in Sečoveljskih solinah. Vsako školjčiče so obkrožile s čolnom. S seboj so imele GPS, ki je označeval prevoženo pot. Obenem so preštele tudi vse boje in si zabeležile njihovo barvo ter obliko. Zanimalo jih je, kakšne boje so na prenočiščih, saj so želele ugotoviti, katere vrste boj vranjeki najraje izbirajo za prenočevanje. Ugotovile so, da vranjeki raje izbirajo ležeče boje, ker se laže spravijo nanje. Če se zrineta na bojo dva osebka, se vsak postavi na svoj konec, običajno pa sedi na vsaki boji le po en osebek. Septembra, ko bodo vranjeki najštevilčnejši, boj ne bo dovolj, takrat se bo verjetno na eni boji zadrževalo več osebkov.

Prigode, ki so jih doživele: »Med popisom podhujk smo srečale mlade fante, ki so imeli v svoji vasi zabavo. Prišli so nas vprašati, kaj počnemo, in ko smo jim odgovorile, da popisujemo ptice, so nas vprašali, ali smo morda kaj »skadile«. Ko smo šle kartirat zadnje prenočišče, nam na čolnu ni vžgal motor, nato pa smo dobile nadomestnega in zaključile svoje delo.«

**PR skupina**, ki smo jo sestavljali Simon Sajko, Gregor Gros, Jernej Kocjančič in mentorica Bia Rakar, je skrbela za stike z javnostjo. Ugotavljali smo, kako na preprost in zabaven način predstaviti tabor, delo skupin, ptice in varstvo narave. Zanimalo nas je tudi, kakšen tip obiskovalcev obiskuje Naravni rezervat Škocjanski zatok (NRŠZ). (Foto)dokumentirali smo tabor, opazovali delo posameznih skupin in celotno dogajanje na taboru, objavili fotografije, novičke o taboru, anketirali obiskovalce NRŠZ. Obiskovalce rezervata in druge (domačine) smo seznanili s taborom ter jih povabili na zaključno predstavitev. Nazadnje pa smo opravili tudi intervju z vsako skupino.

Ugotovili smo, da Škocjanski zatok obiskujejo predvsem rekreativci in sprehajalci psov, vsekakor pa v zatok zahaja veliko ljubiteljev ptic in narave na splošno, ki cenijo in občudujejo to »oazo na pragu Kopra«.

»Bili smo skupina, ki je morda največ videla, saj smo se vsak dan odpravili na teren z drugo skupino. Zbiranje fotografij, njihovo komentiranje in objavljanje ter intervjuvanje skupin je bilo zelo zabavno! Še posebej pa nam je bilo všeč anketiranje obiskovalcev Škocjanskega zatoka in obdelava podatkov. Rezultat našega dela je tudi članek, ki ste ga ravnokar prebrali! Upamo, da ste se med branjem zabavali in vsaj delno začutili naše navdušenje ter čare letošnjega tabora!«

Projekt se sofinancira iz sredstev LIFE, finančnega instrumenta za okolje Evropske unije.



## Mišje leto 2012 in sove

// Al Vrezec

Leto 2012 bo v naravoslovnem spominu gotovo ostalo zapisano kot še eno t.i. »mišje leto«, leto, ko se je populacija miši prekomerno povečala. To povečanje seveda spremljajo nekateri ljudem neljubi pojavi, kot je izbruh mišje mrzlice, škoda na poljih ipd. Prav to se letos dogaja na mnogih koncih Slovenije. Posledica velikega povečanja števila miši pa so tudi nekatere spremembe v ekosistemu, zlasti tam, kjer se miši oziroma mali sesalci vključujejo v prehransko verigo. Vendar o tem malo kasneje. Najprej si oglejmo fenomen prekomernega povečanja miši. Kot miši zgolj pogovorno označujemo male sesalce, ki sicer





v grobem vključujejo vsaj tri skupine, ki se pojavljajo v naravi v večjem številu, med glodavci miši (Muridae) in voluharice (Arvicolidae) ter med žužkojedi rovkve (Soricidae). Populacije malih sesalcev v naravi ciklično nihajo, se povečajo in spet upadejo. V Skandinaviji, pa tudi pri nas na travnikih, so ugotovili, da se ti cikli ponavljajo na nekaj let. Navadno populacijskemu vrhu sledi prehodno leto upada, nato eno do dve leti nizke številčnosti populacije, potem spet prehodno leto populacijske rasti in vnovič populacijski vrh. V okviru dolgoletnih raziskav na Nacionalnem inštitutu za biologijo smo na primer v zadnjih 12 letih (od leta 2001 dalje) v gozdovih Krima ugotovili pet populacijskih vrhov malih sesalcev, a le ta v letu 2012 ima večje razsežnosti. Splet različnih ugodnih dejavnikov, denimo pravšnje zimske razmere, dovolj hrane, malo plenilcev ipd., ki se v ustreznem letu, torej letu populacijskega vrha, seštejejo, povzročijo večje povečanje populacije kot pričakovano. V zadnjem dvanajstletnem obdobju je denimo vrh v letu 2012 za kar dvakrat presegel drugi najvišji vrh v letu 2005. Podobni spleti ugodnih dejavnikov imajo lahko v gotovih letih pozitivne vplive tudi na kakšna druga bitja. Če dobro pomislimo, smo bili v lanskem letu 2011 priča množičnosti os (*Vespula* sp.), ki jih je bilo vse polno. Osje leto torej! No, letos smo ose uzrli le redkokje. Seveda bo zelo verjetno tako tudi z mišmi drugo leto, saj je pričakovati, da se bo velika populacija zaradi znotrajpopulacijskih mehanizmov in drugih pritiskov od zunaj sesula in se temu primerno drastično zmanjšala.

Vendar pustimo sedaj predvidevanja za prihodnost vne- mar in poglejmo, kaj bi nam utegnilo prinesiti mišje leto še letos. Mali sesalci imajo neverjetno velik vpliv na populacije njihovih plenilcev. Kako tudi ne, ko pa so od njih neogibno odvisni. Ob povečanju populacij malih sesalcev se tako logično povečajo tudi populacije njihovih plenilcev. Mišje leto je zanje leto obilja, ko lahko spričo velike razpoložljivosti plena v okolju plenilci vzredijo večje število večjih zarodov. Med pticami so skoraj izključno na

male sesalce vezane sove, zato poročila o mnogih najde- nih gnezdnih ali mladičih sov v letošnjem letu niti niso takšno presenečenje. Učinek mišjega leta se še celo veliko bolj pozna pri specializiranih vrstah, kakršna je na primer kozača (*Strix uralensis*), medtem ko je ta učinek manj izrazit pri lesni sovi (*Strix aluco*). Lesna sova se pomanj- kanju malih sesalcev v okolju namreč lahko prilagodi s povečanim lovom na ptice in druge vrste plena, medtem ko kozača pri tem ni preveč uspešna. Ravno zaradi tega večina kozač gnezdi zgolj v letih s populacijskim vrhom malih sesalcev. Ob letošnjem prekomernem povečanju populacij malih sesalcev je bila rodnost kozač ekstremna. Lahko rečemo, da gre letos za kozačje leto desetletja ali celo daljšega obdobja! Zato pozor vsem opazovalcem ptic in fotografom! V pozni jeseni, predvsem pa v zimskih me- secih letošnjega in prihodnjega leta lahko pričakujemo, da se bo letošnji obilni zarod kozač raztepel vsepovsod. Sestradne mlade kozače peruti zanesejo vse do nižin in celo mestnih parkov in mestnih središč. Še posebej, če letošnja zima ne bo preveč skopa s snežno odejo, bomo kozač v okolici naselij in na odprtih površinah v nižinah deležni v večjem številu. Pričakujemo lahko torej pravo invazijo kozač. Le to so pri nas poznali že stari ornitološki pisci, kot sta bila Fran Erjavec in Janko Ponebšek. V sta- rih časih so domnevali, da je šlo pri tem za invazije ptic s severa. Leta 2010 se je na primer podobno mišje leto z obilno rodnostjo kozač pripetilo v Skandinaviji. Pravijo, da je šlo za kozačje leto desetletij, če ne celo stoletja, pa se vendar to pri nas ni kdovekako poznalo. Poznalo pa se bo letos, ko je ekstremno mišje leto poskrbelo, da so se naše kozače spet dodobra namnožile. Med priteplimi kozača- mi iz gorskih gozdov se bodo gotovo našle tudi posebne črne kozače, melanistične ptice, ki jih je zaradi redkosti težje opaziti, kaj šele fotografirati. Ne dvomim, da bi se slovenski fotografski arhiv ptic letos lahko dodobra obo- gatil tudi z izvrstnimi posnetki črnih ptic, ki jih imamo danes le za vzorec. Letošnja zima naj bo zato nabrušena z daljnogledi in fotografskimi objektivi!

**2:** Leto 2012 je bilo za kozače rekordno. Na sliki je zarod petih mladičev s Krima pri Ljubljani, v katerem je bil tudi en temen melanisti- čen mladič. foto: Katarina Prosenč Trilar

**3:** Temna mel- anistična samica kozače (*Strix uralensis*) s Krima – prvi fotografski uspeh zavoljo miš- jega leta. Jim bodo v letošnji zimi sledili še novi? foto: Davorin Tome



## DOPPS je začel uresničevati četrty projekt LIFE - največji doslej

// Damijan Denac

**1:** Na strugi Drave pri Vurberku nameravamo v okviru projekta odpreti nekdanji stari dravski rokav na desni strani reke.  
foto: Damijan Denac

**2:** Pomembna ciljna vrsta projekta je mali deževnik (*Charadrius dubius*) - s preprečevanjem ilegalnih dostopov na prodišča imamo namen zvišati njihov gnezditveni uspeh.  
foto: Kajetan Kravos

Septembra lani smo na razpis Evropske unije na finančni mehanizem EU Life+ prijaviili projekt z akronimom LIVEDRAVA in s polnim imenom »Riparian Ecosystem Restoration of the Lower Drava River in Slovenia« kot vodilni partner. Izpolnjena prijavnica je obsegala 185 strani, opisani projekt pa je največji naravovarstveni projekt, kar jih je DOPPS kdaj pripravil. Projekt je bil skupaj s konkurenco deležen ostrega postopka izbora, ki je od nas zahteval številna poglobljena pojasnila v zelo kratkem času. Uspešno je preстал vsa ocenjevanja in je bil 2. maja 2012 s strani komisije Life+ predlagan Evropski komisiji za financiranje, in ta je 14. junija 2012 odločila, da prejme njihovo finančno podporo.

Projekt se je začel 1. septembra 2012 in se bo končal 31. decembra 2017. Uresničevali ga bomo na območju reke Drave med Mariborom in Središčem ob Dravi. Celotna vrednost projekta je 4.409.483 EUR. Evropska unija prispeva 50 % sredstev, Ministrstvo za kmetijstvo in okolje 20 %, 30 % prispevajo partnerji in sofinancerji sami. Partnerji projekta so: Dravske elektrarne Maribor d.o.o., VGB Maribor d.o.o., Zavod Republike Slovenije za varstvo narave, Drava Vodnogospodarsko podjetje Ptuj, d.d. in Mestna občina Ptuj. Poleg partnerjev sta sofinancerja projekta še Ministrstvo RS za kmetijstvo in okolje in Občina Ormož, projekt pa podpirajo tudi ARSO in Občina Središče ob Dravi. Glavni cilji projekta so (1) z renaturacijami, ustreznim naravovarstvenim upravljanjem in vzpostavljanjem zavarovanih območij ohraniti in izboljšati stanje populacij kvalifikacijskih vrst območja Natura

2000 Drava, posebej ptic, hroščev in rib z neugodnim varstvenim statusom, (2) zagotoviti trajnostno upravljanje nižinske Drave na način, ki bo hkrati zagotavljal protiploavno varnost in pozitivno vplival na naravovarstvene cilje območja Natura 2000, (3) izboljšati sodelovanje med ključnimi deležniki vzdolž nižinske Drave in (4) izobraziti in ozavestiti širšo javnost o pomenu naravne dediščine Drave za trajnostni razvoj regije.

Med pomembnejše akcije za doseganje teh ciljev sodijo ponovna vzpostavitev mokrišča na območju nekdanjih bazenov za odpadne vode TSO v vlogi pomembnega gnezdišča vodnih ptic in selitvene postojanke, izdelava gnezditvenega otoka za navadne čigre (*Sterna hirundo*) na Ptujskem jezeru, renaturacija treh zasutih rečnih rokavov na Dravi v skupni dolžini 1,5 kilometra, čiščenje zaraščenih prodišč, izdelava gnezditvenih sten za breguljko (*Riparia riparia*) in vodomca (*Alcedo atthis*), zmanjšanje motenj s strani človeka na prodiščih, razglasitev krajinskega parka ob Dravi med Ormožem in Središčem ob Dravi, razglasitev naravnega rezervata Ormoške lagune, zmanjšanje negativnih učinkov lova ptic, ureditev infrastrukture za obiskovalce na območju renaturiranih bazenov, postavitve ornitološke opazovalnice na Ptujskem jezeru in številne druge. Ciljne vrste ptic v projektu so vodomec, kostanjevka (*Aythya nyroca*), mali martinec (*Actitis hypoleucos*), mali deževnik (*Charadrius dubius*), navadna čigra, togotnik (*Philomachus pugnax* - selivska populacija), močvirski martinec (*Tringa glareola* - selivska populacija), belorepec (*Haliaeetus albicilla*), ciljne vrste hroščev so puščavnik (*Osmoderma eremita*), škrlatni kukuj (*Cucujus cinaberinus*) in ovratniški plavač (*Graphoderus bilineatus*), od rib pa velika senčica (*Umbra krameri*), nežica (*Cobitis taenia* oz. *elongatoides*), bolen (*Aspius aspius*), pezdirk (*Rhodeus amarus*), ciljni habitatni tip pa je 91E0 – obvodna vrbovja, jelševja in jesenovja.

V kratkem bo vzpostavljena spletna stran projekta, na projektne območju pa bosta letos opravljena dva izleta – na Ormoško in Ptujsko jezero – za katera boste našli



natančnejše informacije v programu izletov; o projektih aktivnostih vas bomo redno obveščali tudi v reviji Svet ptic. Če želite dodatne informacije o projektu ali nam pri njem želite pomagati, lahko pišete vodji projekta na naslov damijan.denac@dopps.si.



## Trihomonoza pri zelencih v Sloveniji

// Marko Zdravec, Cvetka Marhold, Brigita Slavec, Olga Zorman Rojs in Jožko Račnik

Trihomonoza ptic je bolezen, ki jo povzročata mikroskopsko majhen parazit bičkar *Trichomonas gallinae*. Njegovi osnovni gostitelji so golobi, grlice ter ujede. Parazit nase-ljuje predvsem golšo, prenaša pa se neposredno z izločki. Ptičji starši prenašajo parazite na mladiče med hranjenjem, medtem ko se druge ptice okužijo predvsem med skupinskim hranjenjem in pitjem vode, ki je okužena s slino in/ali iztrebki okuženih ptic. Ujede se s parazitom okužijo večinoma s hranjenjem okuženega ptičjega plena. Bolezen trihomonoza se pojavlja izključno pri pticah. Prenos na človeka ali katero drugo domačo žival (z izjemo ptic) ni opisan.

### Trihomonoza je izbruhnila leta 2005

Trihomonoza pri pticah pevkah je bila prvič ugotovljena na poletu 2005 pri zelencih (*Carduelis chloris*) v Veliki Britaniji in se vse od takrat redno pojavlja od aprila do

septembra. Vrhunec je bolezen dosegla leta 2006, ko je na nekaterih območjih poginilo 35 % lokalne gnezditvene populacije zelencev in 20 % lokalne gnezditvene populacije ščinkavcev (*Fringilla coelebs*). Leta 2008 so bolezen prvič odkrili tudi v Skandinaviji in leto kasneje v Nemčiji. V Sloveniji do spodaj opisanega primera bolezen ni bila ugotovljena. V okviru raziskav zdravstvenega stanja ptic pevk smo leta 2006 pregledali 40, leta 2007 pa 87 ptic pevk, ujetih na jesenskem preletu. Vse preiskane ptice so bile negativne na prisotnost parazita *Trichomonas gallinae*.

Poleg zelencev in ščinkavcev lahko zbolijo tudi druge vrste ptic pevk (predvsem sinice in vrabci), vendar je število obolelih običajno majhno. Za trihomonozo pri zelencih in ščinkavcih je značilen zelo visok pogin obolelih živali. Preventivno zdravljenje boleznih se pri prostoživečih pticah ne izvaja. Bolne prostoživeče ptice lahko zdravimo, vendar je zdravljenje zaradi oslabelosti osebkov in hitrega napredovanja boleznih pogosto neuspešno.

Izvor boleznih pri zelencih še ni popolnoma pojasnjen. Po nekaterih podatkih lahko okuženi zelenci med selitvijo prenesejo parazita v oddaljeno populacijo zdravih ptic. Rezervoar parazita so lahko tudi okuženi golobi in grlice, ki pa običajno ne kažejo bolezenskih znakov in s slino in iztrebki širijo parazite v okolico.

Bolezen se največkrat pojavi v sušnih poletnih mesecih. Takrat je naravno dostopnih vodnih virov vse manj, zato veliko ptic pogosto pije na napajališčih, ki jih uredijo ljudje v svoji bližnji okolici, da bi jim pomagali. Če je na majhnem območju visoka gostota ptic, je tudi prenos bolezenskih povzročiteljev verjetnejši in pogostejši. *Trichomonas gallinae* potrebuje za preživetje vlažen medij, zato so umetno ustvarjena napajališča najverjetnejše mesto okužbe ptic.

**1:** Za boleznijo trihomonozo oboleli zelenc (*Carduelis chloris*), ki bljuva nedavno zaužita semena  
foto: Marko Zdravec

**2:** Parazit *Trichomonas gallinae* v brisu golše zelenca (nativni preparat, 400-kratna povečava; s puščicami so označeni skupki parazitov)  
foto: arhiv Ambulante za ptice, male sesalce in plazilce



**1:** Pisano obarvani čebelarji (*Merops apiaster*), ki jih je spomladi opazilo le 11 ljubiteljev ptic, so kolonijaska vrsta, ki se združuje v večje jate.  
foto: Cezary Korkosz

**2:** Na spletni strani [www.springalive.net](http://www.springalive.net) boste našli igro Hudournikova akademija, s pomočjo katere se lahko naučite marsikaj novega o življenju te zanimive ptice.

**3:** Hudournika (*Apus apus*) so letos prvič opazili 25. marca v Obalno-kraški regiji.  
foto: Dejan Bordjan

## Pojav povečanega pogina zelencev v Sloveniji

V začetku meseca avgusta so se pojavili večji pogini ptic, predvsem zelencev, na območju občin Ljubljana in Kranj. Ptice so poginile ali se vidno oslabele zadrževale ob urejenih krmiščih in napajališčih. Na posameznih dvoriščih so bili najdeni od enega do trije poginjeni zelenci dnevno. Oboleli zelenci so bili oslabeleli, našopirjeni in nekoordinirani. Veliko so pili in pogosto so izbruhali pravkar zaužita semena, zato so imeli perje v okolici kljuna zlepljeno in umazano.

V Ambulanto za ptice, male sesalce in plazilce Inštituta za zdravstveno varstvo perutnine Veterinarske fakultete smo sredi meseca avgusta v preiskavo dobili večje število poginjenih zelencev, pri katerih smo z različnimi diagnostičnimi metodami dokazali okužbo s parazitom *Trichomonas gallinae*.

## Preventiva in ukrepi ob pojavu pogina zelencev

Vsi ljubitelji ptic, ki imajo napajališča za ptice, morajo redno, večkrat dnevno menjati vodo. Priporočljivo je tudi, da se posoda ob menjavi vode zamenja. Pred ponovno uporabo jo je treba prazno osušiti na soncu. Ob pojavu povečanega pogina zelencev in/ali ščinkavcev moramo vir vode na umetno urejenih napajališčih nujno umakniti za najmanj 14 dni, oziroma vse do takrat, ko bolnih ali poginjenih ptic ne opazimo več.

Če ste opazili povečan pogin ali neobičajno obnašanje ptic, vas vljudno prosimo, da to javite na Veterinarsko fakulteto v Ambulanto za ptice, male sesalce in plazilce na telefonsko številko 01/477 92 51 ali 01/477 92 40 oziroma na elektronski naslov [ambulanta-IZVP@vf.uni-lj.si](mailto:ambulanta-IZVP@vf.uni-lj.si).

### Viri:

- LAWSON, B. in sod. (2011): Evidence of spread of the emerging infectious disease, finch trichomonosis, by migrating birds. – *EcoHealth* 8: 143–153.
- NEIMANIS, A. S. in sod. (2010): First report of epizootic trichomoniasis in wild finches (Family Fringillidae) in southern Fennoscandia. – *Avian Diseases* 54: 136–141.
- PENNYCOTT, T. W. in sod. (2005): Necrotic ingluvitis in wild finches. – *Veterinary Record* 157: 360.
- PETERS, M. in sod. (2009): Gehaufte von wild lebenden Grunfincken an Futterstellen infolge Trichomonas-gallinae-Infektionen – ein aktuelles Problem in Norddeutschland. – *Kleintierpraxis* 54 (8): 433–438.
- RAČNIK, J. in sod. (2011): Proučevanje nekaterih bolezenskih povzročiteljev pri prostoživečih pticah pevkah (Passeriformes) ujetih na jesenskem preletu v Sloveniji. – *Slovenian veterinary research, Supplement*, 48 (13): 146–149.

## Letošnja pomladna opazovanja

// Barbara Vidmar

Čebelarje, po videzu ene izmed najbolj eksotičnih vrst ptic, ki gnezdiijo pri nas, vidimo zelo redko. Če jih želite opazovati, jih moramo največkrat poiskati kar na njihovih gnezdiščih. Včasih pa se nam nasmehne sreča, tako kot se je nasmehnila meni, ko so čebelarji v poznem poletju ob slabem vremenu pristali na drevesih tik nad sosedovim čebelnjakom na Ljubljanskem barju, tako da sem lahko več dni v miru opazovala te lepe, pisane ptice pri hranjenju in počitku. Vsaj dokler niso spet odletele drugam. Morda na Madžarsko, v bližino jezera Balaton, kjer jih lahko junija ali julija opazujemo kar sredi nase-



3

lja, ko si v nizkih peščenih brežinah ob cestah izkopljejo gnezdilne rove. Ne pustijo se dosti motiti; če mimo pride človek, s polnimi kljuni mirno počakajo na žicah, potem pa, ko nevarnosti ni več, švignejo do lukenj, kjer nahranijo svoje mladiče.

V letošnji, sedmi sezoni raziskave Pomlad prihaja, v kateri na spletni strani ([www.springalive.net](http://www.springalive.net)) beležimo prva opazovanja petih znanih pomladi, smo v celotni Evropi zabeležili kar 170.813 opazovanj, od tega 377 v Sloveniji. S tem se Slovenija uvršča na deseto mesto po številu opazovanj na število prebivalcev. Od skupnih podatkov so jih 115 prispevali učenci iz OŠ Odranci, POŠ Blagovna, OŠ Rodica in otroci iz Vrtca Radenci – Radenski mehurčki in vrtca OŠ Žužemberk. Osnovne podatke o letošnjih rezultatih lahko najdete spodaj, več zanimivosti in informacij o posameznih vrstah ptic pa na spletni strani raziskave. Najlepša hvala vsem, ki ste sodelovali v letošnji raziskavi!

Za konec morda ne bo odveč še naslednji namig. Čeprav so čebelarji čudovito obarvane ptice, jih je v naravi opazilo le malo ljudi. Možnost za njihovo opazovanje si lahko povečate s tem, da se naučite prepoznavati njihovo oglašanje\*, kajti morda dostikrat čebeljajoč preletijo vaše glave, ne da bi vi vedeli za to. Vsekakor tople vabljeni, da naslednjo pomlad spet pogledate proti nebu in zabeležite svoja prva opazovanja vseh petih znanih pomladi. Do takrat pa lahko na spletni strani spremljate, kaj se z njimi dogaja v Afriki, oziroma si privoščite kratek oddih ob igranju igre Hudournikova akademija (zavihek *Zabavaj se*).

#### Kmečka lastovka (*Hirundo rustica*)

Letos opaženih (Slovenija / Evropa):

115 / 59.265

Prvič opažena v letu 2012: 16. marca v Pomurski regiji

Zanimivost: Carl Linné je bil prepričan, da lastovke prezimijo zakopane v blatu v močvirjih.



#### Hudournik (*Apus apus*)

Letos opaženih (Slovenija / Evropa): 39 / 51.753

Prvič opažen v letu 2012: 25. marca v Obalno-kraški regiji

Zanimivost: Hudournik ujame do 20 tisoč žuželk na dan in lahko preleti 800 kilometrov v enem dnevu, če ne more najti hrane v bližini svojega gnezda.



#### Bela štorcklja (*Ciconia ciconia*)

Letos opaženih (Slovenija / Evropa): 138 / 13.235

Prvič opažena v letu 2012: 26. februarja v Pomurski regiji

Zanimivost: Da se bele štorcklje selijo v Afriko, so Evropejci spoznali šele takrat, ko so v Nemčiji ustrelili belo štorckljo, ki je imela v vratu zapičeno 80 centimetrov dolgo okrašeno puščico, ki je pripadala enemu od afriških plemen. Štorcklja je danes na ogled v zoološki zbirki Univerze Rostock.



#### Kukavica (*Cuculus canorus*)

Letos opaženih (Slovenija / Evropa): 74 / 38.318

Prvič opažena v letu 2012: 10. marca v Pomurski regiji

Zanimivost: Mlade kukavice nikoli ne spoznajo svojih pravih staršev in se prvič odpravijo na prezimovališča v Afriki kasneje kot odrasle kukavice.



#### Čebelar (*Merops apiaster*)

Letos opaženih (Slovenija / Evropa): 11 / 7.747

Prvič opažen v letu 2012: 25. marca v Osrednjeslovenski regiji

Zanimivost: Čebelarji prezimujejo južno od Sahare in se selijo po dveh selitvenih poteh; ena vodi čez Gibraltar, druga čez Izrael. ●



\* Spletna stran, na kateri se lahko naučite prepoznavati oglašanje čebelarjev in tudi drugih vrst ptic: <http://www.xeno-canto.org/>.



The Mitsubishi Corporation Fund for Europe and Africa



## Moji spomini na srečanja z južno postovko

// Dare Šere

**1:** Eden zadnjih osebkov južnih postovk (*Falco naumanni*), ki so v devetdesetih letih prejšnjega stoletja še gnezdile pri nas.

**2:** Transformator na Ljubljanskem barju, kjer je okoli leta 1985 gnezdilo še pet parov južnih postovk.

foto: obe Dare Šere

Leta 1952 ali 1953 so me starši dali prvič za nekaj dni na počitnice k stari mami v Zalog pri Moravčah. Tam je bil čudovit grad, na katerega mi je spomin že močno zbledel, obuja pa ga priložena slika. Mene so takrat najbolj prevzele »makasevke« ali »mokosevke«, kot so imenovali domačini južne postovke (*Falco naumanni*), ki so neprestano obletavale kamnite stene gradu. Tudi oglašale so se v zraku, a z največjim zanimanjem sem jih opazoval takrat, ko se priletavale ali odletavale iz špranj v steni. Lepo jih je bilo videti, ko so v zraku ujele »ta veliko« zeleno kobilico. Več let kasneje smo te kobilice otroci lovili in jih metali v zrak kot aviončke. Večkrat se je zgodilo, da je kakšno prestregla katera od tamkajšnjih postovk. Dostikrat sem videl, kako so prinašale slepce in pod steno se je dalo najti tudi kakšnega živega, ki mu je uspelo ulti iz postovkinega gnezda.

Ko sem bil kasneje na počitnicah pri starih tetah v Hrastrniku pod Limbarsko goro pri Moravčah, sem večkrat šel v trgovino v Peče. Pred to vasjo je bila na levi strani ob cesti strma pečina, v kateri so bile nekakšne luknje, kot da bi nekoč iz njih tekla voda. Tu so ravno tako gnezdile številne južne postovke. Velikokrat sem se usedel na obcestni kamen in jih opazoval, kako so obletavale steno. Tega kraja sem se malo bal, saj so domačini govorili, da je pod to steno votlina, v kateri živi »čuden človek«, ki ne mara otrok. Enkrat sem se tu srečal z vaškim župnikom in najprej me je vprašal, od kod sem, nato pa sva se pogovarjala o pticah. Ko je videl, da me zanimajo »makasevke«, me je vprašal: »Ali veš, kateri ptič pri nas gnezdi tudi pozimi?«

Odgovoril sem, da je to krivokljun, in župnik je dejal: »O, iz tebe pa še nekaj bo ...«

Leta so minevala in v osnovni šoli smo imeli prosti spis z naslovom Moja najljubša knjiga. Vesel sem bil tega naslova, saj sem lahko pisal o knjigi *Iz življenja živali – Ptiči* avtorja Brehma, ki mi jo je večkrat posodil stric Tine in sem jo tako rad prebiral. Čisto na koncu spisa sem napisal, da je to moja najljubša knjiga in mi je najbolj všeč poglavje, kjer so opisane južne postovke. Kako z veseljem sem pričakoval oceno za spis, a sledilo je veliko razočaranje! Z rdečim črnilom je bil spis prečrtan in na njem zapisana nezadostna ocena (1). Ob oceni je bil še pripis učiteljice: »Neurejene misli!« Mogoče so bile ravno zaradi tega razočaranja južne postovke za nekaj časa porinjene na stran.

Po letu 1969 sem se južnim postovkam bolj posvetil in ker sem že pred tem postal obročkovelec takratnega Ornitološkega zavoda pri Prirodoslovnem muzeju Slovenije, sem jih začel obročkati in na ta način vedno bolj spoznavati. Obročkal sem jih predvsem v okolici Horjula. Večkrat sem se pridružil obročkovalcem Andreju Knavsu in Božidarju Magajni, ki sta jih obročkala po Dolenjskem (okolica Žužemberka in Dobrniča). Skupaj smo tudi že postavljali gnezdilnice, v katere so se južne postovke rade naselile. Tako smo se za njimi plazili po cerkvenih podstrešjih in jih iskali v starih golobnjakih, ki jih je bilo po vaseh dovolj. Kar naenkrat pa je začelo število južnih postovk strahovito upadati, mislim da tam okoli leta 1980. Kolonije so se po številu prepolovile, nato je bilo samo še od tri do pet gnezdečih parov, v naslednjem letu le še en par. Zanimivo je tudi to, da se je kakšen par še zdrževal na nekdanjem gnezdišču, vendar ni gnezdil.

S prijateljem Andrejem Sovincem sva se 1. julija 1981 vračala z Ljubljanskega barja in na Škofljici kar iz avtomobila opazila letečega samca južne postovke s plenom v kljunu. Na podstrešju pošte sva našla gnezdo s tremi mladici. Ko sva jih obročkala, sva opazila, da ležijo na majhni



volneni odevjici, ki so jo tja položili otroci iz hiše, da jih ne bo zeblo, kot so nama dejali.

Okoli leta 1989 sem se spomnil, da bi za južne postovke naredili 20 gnezdilnic in skupaj s sodelavci smo jih izdelovali pri Pavlu Štirnu na Vrhniku. Z znanim ornitologom in prijateljem Krysom Kazmierczakom iz Anglije sva jih nato postavila od Škofljice do Vrhnike na Ljubljanskem barju. Leta 1991 je v eni izmed teh uspešno gnezdila pega-sta sova (*Tyto alba*). Žal je bila južna postovka le v eni od njih. Število gnezdečih južnih postovk je tako upadlo, da ni bilo več možnosti, da bi v njih gnezdile.

V tem obdobju sem se z RTV Slovenija in režiserko Magdo Lapajna uspel dogovoriti za dokumentarni film, v katerem smo želeli prikazati življenje slovenskih južnih postovk. Kmalu smo začeli s snemanjem (takrat seveda še na film) v okolici Horjula, največ v vasi Zaklanec pri kmetu Jožetu Prebilu. Vse je šlo tako, kot je treba, in po dveh snemalnih sezonah je bil film končan. A glej ga zlomka; pri razvijanju filma je na televiziji zmanjkalo toka – in to ravno pri tem filmu. Skoraj ves trud je bil zamen in kar težko smo začeli znova leta 1992. Najtežje mi je bilo takrat, ko sem moral Jožetu nekako dopovedati, da moramo njegovo življenjsko zgodbo o južni postovki ponoviti. Na kupu gnoja s samokolnico v roki je v kamero živahno govoril o južnih postovkah, s katerimi je živel od malega.

Neko popoldne, ko smo snemali, je pihal topel jugozahodnik, in kar naenkrat se je pred kamero pojavil samec južne postovke in tako rekoč lebdel pred nami. Lahko smo šteli njegova repna peresa, gledali njegovo lebdenje na mestu ... kot bi nam hotel povedati: »Tu me imate, drugo leto me/nas ne bo več ...« Snemanje mladičev je potekalo v seniku nad hlevom. Tam nameščena gnezdilnica se je namreč dala odpreti od zadaj in tako postovk naša prisotnost sploh ni motila. Nekega dne mi je ves preznojen snemalec Bojan Kastelic dejal: »Ti mladi ptiči pa letos ne lovijo bramorjev, kot prejšnja leta, ampak same miši.« Pri

tako dolgotrajnem snemanju sta sodelovala še snemalca Andrej Lupinc in Janez Kališnik. Zvok je uspešno posnel Piko Debevc in tako imamo arhivirano tudi originalno oglašanje odraslih in mladičev južne postovke. Film o južni postovki je bil na naši televiziji predvajan večkrat, vrteli so ga celo na nekem festivalu v tujini.

Spomladi leta 1994 so se naše južne postovke vrnile s prezimovanja v Afriki, znesle prva jajca in nato, iz nam neznanih vzrokov, zapustile gnezda z jajci in odletele neznanu kam. Verjetno je zmanjkalo prave hrane (kobilic, slepcev, bramorjev), saj so v prejšnjih letih hranile mladiče samo z bramorji, v letu 1993 pa samo še z malimi sesalci.

Ob tej priložnosti ne morem mimo prijetnih spominov na trenutke, preživete s cenjenim Andrejem O. Župančičem. Ravno je snemal film o ptičih Slovenije, in na vrsto je prišla tudi južna postovka iz Zaklanca. Medtem ko je Andrej v zgodnjih jutranjih urah in ob odlični svetlobi snemal, jaz pa sem slikal na daljinski kabel, sta starša južne postovke nosila bramorje kot za šalo in to na vsakih pet minut. Hrane je bilo takrat dovolj. Tega dne sem posnel tudi sliko, ki je na naslovnici te številke revije Svet ptic.

V obdobju 1988–1993 so bile v vasi Zaklanec z aluminijastimi in barvnimi obročki označene vse mlade južne postovke (28). Nekateri tako označeni mladiči so se v okolico Horjula vrnili že naslednje leto, vendar niso gnezdili. V letu 1991 so bili mladiči ravno tako obročkani, pa čeprav je bil v Zaklanec otežen dostop zaradi osamosvojitvene vojne v Sloveniji. Ena od teh mladih obročkanih postovk je bila najdena mrtva že julija istega leta v Pivki pri Postojni, druga pa v Dobravi pri Ljubljani in je zdaj v zbirki Prirodoslovnega muzeja Slovenije.

V letih 1999 in 2000 sva z Andrejem Hudoklinom (Zavod RS za varstvo narave Novo mesto) na Šentjakobskem polju pri Šentjerneju postavila pet gnezdilnic v okviru

**3:** Graščina iz Zaloga pri Moravčah pred II. svetovno vojno, kjer so gnezdile južne postovke  
slika: Julka Prestor



4

**4:** Obročkani in speljani mladič južne postovke iz Zaklanca pri Horjulu je svoj prvi polet končal na bližnjih posušenih vejah, namenjenih kurjavi.  
foto: Dare Šere

projekta »Ohranimo južno postovko«. Takrat opazovane južne postovke niso več gnezdile, naslednje leto pa jih tudi opazili nismo več.

Letos sem se pogovarjal s svojima tetama Elko in Anico, ki sta živeli v gradu Zalog pri Moravčah že pred II. svetovno vojno. Veliko sta mi imeli za povedati o južnih postovkah; menda jih je v gradu gnezdilo 20–25 parov. Februarja leta 1952 je po Sloveniji zapadlo veliko snega in takrat se je podrlo ostrešje tega gradu. Ostale so samo še stene. Postovke so gnezdile na vzhodni strani gradu, ki je ohranjen še danes, a žal južnih postovk že zdavnaj ni več. Moja srečanja z južno postovko v rani mladosti pa so mi prav zagotovo dala navdih, da sem kasneje del življenja in časa posvetil ptičem. ●

Zahvaljujem se mojima tetama, Elki Homšak, roj. Bregar in Anici Čebulj, roj. Bregar iz Zaloga pri Moravčah, ker sta mi posredovali dragocene podatke iz časov, ko so južne postovke še gnezdile v »graščini«.

### → Kodeks slovenskih ornitologov

Vsak slovenski ornitolog, opazovalec in proučevalec ptic naj:

- pred vsemi interesi zastopa interese narave in varstva ptic,
- pri svojem delu in tudi sicer ne vznemirja ptic po nepotrebnem in jim ne škoduje; prav tako naj ne ogroža drugih živih bitij in narave,
- ne jemlje ptic iz narave in jih ne zadržuje v ujetništvu,
- bo pri fotografiranju ptic in narave obziren; ogroženih vrst naj ne slika v gnezdu,
- vestno beleži vsa opažanja in skrbi, da se podatki po beležkah ne postarajo,
- sodeluje s kolegi, jim pomaga pri delu in skrbi za dobre odnose z njimi.

### → VABILO NA ORNITOLOŠKO ŠOLO ZA UČITELJE

Učitelje naravoslovnih predmetov v osnovni in srednji šoli, mentorje mladinskih raziskovalnih nalog in naravoslovnih krožkov ter druge pedagoške delavce vabimo na Ornitološko šolo za učitelje. Njen namen je predstaviti možnosti za doseganje ciljev v vzgojno izobraževalnem procesu s pomočjo opazovanja in raziskovanja ptic ter usposobiti udeležence za samostojno opravljanje terenskega dela na področju ornitologije v okolici šol. Poseben poudarek letošnje Ornitološke šole bodo **selitve ptic**.

Ornitološka šola bo potekala **19. in 20. oktobra 2012 v Ljubljani**. Teoretični del bo izveden v petek popoldne, praktični del pa v soboto dopoldne.

Prijave zbiramo do **10. oktobra 2012** na naslov [eva.vukelic@dopps.si](mailto:eva.vukelic@dopps.si). V prijavi zapišite naslednje podatke: ime in priimek, naslov, kontaktna številka, elektronski naslov ter naziv in naslov institucije, v okviru katere se prijavljate. Več informacij dobite v pisarni DOPPS na številki 01/426 58 75.

Udeležba na izobraževanju je brezplačna. Izobraževanje sofinancirata Euronatur in Mestna občina Ljubljana.







## Gozdni rezervat Kobile

// Tomaž Jančar

Na Gorjancih si je za zdaj še mogoče ogledati enega od najmogočnejših in najlepših gozdov v Sloveniji. Nahaja se v dolini Kobile, ki se s strmimi pobočji v podobi velikankega amfiteatra zajeda globoko v Gorjance. Večji del doline je bil razglašen za Gozdni rezervat Kobile in je bil s 359 hektari površine eden največjih v Sloveniji. Območje Kobil je uvrščeno v Natura 2000 območje Gorjanci – Radoha. Gozd je pomemben tudi za varstvo ptic, saj je to eno najboljših območij za belohrbtega detla (*Dendrocopos leucotos*) pri nas.

**Zanimive živali:** koščak (*Austropotamobius torrentium*), potočna postrv (*Salmo trutta*), gams (*Rupicapra rupicapra*), divji prašič (*Sus scrofa*), jelen (*Cervus elaphus*), rjavi medved (*Ursus arctos*)

**Zanimive rastline:** v prevladujočih bukovih sestojih na termofilnih pobočjih pozornost pritegnejo puhasti hrasti (*Quercus pubescens*), v osenčenih tise (*Taxus baccata*), v podrasti pa ogrožene rastlinske vrste, kot so: kranjski šebenik (*Erysimum carniolicum*), lepi čeveljce (*Cypripedium calceolus*), panonska detelja (*Trifolium pannonicum*), hrvaški klinček (*Dianthus giganteus croaticus*), grozdasti kamnokreč (*Saxifraga paniculata*), alpski srobot (*Clematis alpina*) in alpski repnjak (*Arabis alpina*)

**Zanimive vrste ptic:** belohrbti detel (*Dendrocopos leucotos*), sršenar (*Pernis apivorus*), koconogi čuk (*Aegolius funereus*), duplar (*Columba oenas*), siva pastirica (*Motacilla cinerea*)

**Kulturno-zgodovinske zanimivosti:** ostanki poznoantične višinske utrdbe Zidani Gaber, grad Prežek (nekoč v lasti Prešernovega prijatelja Andreja Smoleta), spomenik padlim borcem Cankarjeve brigade na Javorovici, kartuzija Pleterje

**Status območja:** gozdni rezervat Kobile; leta 2005 je bil del gozdnega rezervata z najboljšimi rastišči bukve ukinjen

**Dejavniki ogrožanja:** krepijo se pritiski, da bi sprostili sečnjo gozdov v dolini; s tem namenom so tudi ukinili varstveni status gozdnega rezervata z najboljšimi rastišči bukve

**Varstvena prizadevanja:** naravovarstveniki poskušamo preprečiti, da bi novi gozdnogospodarski načrt dovolil sečnjo v gozdovih doline Kobile

**Priporočljiva oprema:** lahki gozjarji, daljnogled

**Gostilne v bližini:** Planinski dom pri Miklavžu, Turistična kmetija pri Mariji v Javorovici št. 12

### Zloženke:

Gorjanci – naravna in kulturna dediščina (PD Novo mesto); Učna pot Miklavž (Društvo Gorjanske košenice); Učna pot Trdinov vrh (PD Novo mesto) ●

### Priporočljiva pot obiska:

Za ogled Kobil imamo na voljo dve možnosti. Če se raje sprehajate ob vodi, je boljši dostop po dolini. Pohod lahko začnete v vasi Gorenje Vrhpolje, od koder vas kolovoz ob sami rečici Kobila v dobrih dveh urah hoje pripelje v osrčje rezervata. Druga pot vodi visoko v pobočje in bo bolj pri srcu ljubiteljem rastlin. Avto v tem primeru pustite v vasi Javorovica. Označena pot vas v pol ure pripelje do roba amfiteatra. Od tod se položna pot vije po grapah in pobočjih amfiteatra, najprej po prisojnih, nato po senčnih pobočjih. Po krožni poti do zahodnega roba amfiteatra in po grebenu Gorjancev nazaj do Javorovice je pet ur lahke hoje.

foto: Tomaž Jančar

### Priporočen čas obiska:

JAN	FEB	MAR	APR	MAJ	JUN	JUL	AVG	SEP	OKT	NOV	DEC
-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----



**Mali (*Calidris minuta*) in Temminckov prodnik (*C. temminckii*)**

Med letošnjimi prvomajskimi prazniki je bilo na Pagu spet zelo sušno, tako kot že nekaj let zapored. Kljub temu se tu in tam najde vodna površina, ki je pomembna točka za ptice na selitvi. Prav na eni izmed njih sem imel letos priložnost opazovati številne pobrežnike, med njimi tudi temminckove in male prodnike.

Fotografije so nastale v začetku maja 2012 na Pagu.

Oprema: Canon EOS 60D, objektiv Canon EF 400 mm f/5.6 L USM

Alen Ploj, Maribor



## avtorji:

Damijan Denac  
Katarina Denac  
Jernej Figelj  
Primož Kmecl  
Urša Koce  
Barbara Vidmar  
Al Vrezec



4

5

## fotografi:

4: Tanja Nikowitz  
5: arhiv DOPPS  
6: Damijan Denac  
10: Primož Kmecl  
11: Bojana Lipej  
12: Ciril Mlinar-Cic

### 1// Študija o vplivu visokonapetostnih daljnovodov na ptice

Konec marca smo zaključili pregledno študijo o vplivu visokonapetostnih daljnovodov na ptice, katere naročnik je podjetje Elektro-Slovenija, d.o.o. Obsežna študija obravnava splošno problematiko ogroženosti ptic v Sloveniji, relevantno zakonodajo in pravno prakso s področja umeščanja visokonapetostnih daljnovodov in varstva ptic, vplive visokonapetostnih daljnovodov na ptice ter podaja možne ukrepe za zmanjšanje škodljivih vplivov z oceno njihove učinkovitosti.

Vpliv visokonapetostnih daljnovodov na ptice je odvisen od več vrst dejavnikov: bioloških in ekoloških lastnosti ptic, ki so z njimi v interakciji, različnih okoljskih dejavnikov in konstrukcije daljnovoda. Najbolj neposreden negativen vpliv visokonapetostnih daljnovodov na ptice je smrtnost zaradi trkov z vodniki daljnovodov, ki je ponekod pomemben dejavnik ogrožanja nekaterih vrst ptic. Visokonapetostni daljnovodi imajo na nekatere vrste ptic tudi pozitivne učinke, saj jih le-te uporabljajo za gnezdenje, počivanje in prežo. V Sloveniji žal skorajda nimamo terenskih raziskav o vplivu visokonapetostnih daljnovodov na ptice, zato študija temelji zlasti na tujih izkušnjah.

Umeščanje visokonapetostnih daljnovodov v prostor je svojevrsten iz-

ziv, ki mora temeljiti na podatkih s terena, kjer bo predvidoma potekala trasa daljnovoda. V študiji so podane tudi smernice za razvoj pticam bolj prijaznih visokonapetostnih daljnovodov. To so: [1] domišljeno umeščanje v prostor, [2] prilagajanje konstrukcije daljnovodov, [3] povečanje vidljivosti vodnikov daljnovoda in [4] nameščanje platform in gnezdilnic za ptice na stebre daljnovodov. Kot kažejo pozitivne izkušnje iz tujine, sodelovanje med investitorjem in naravovarstveno stroko od začetka načrtovanja umestitve visokonapetostnega daljnovoda v prostor lahko prihrani marsikakšno nevšečnost tako elektro podjetjem kot pticam. Študija je odprla tudi iskrivo in konstruktivno komunikacijo med ELES in DOPPS, zaradi česar se plodnega sodelovanja na področju visokonapetostnih daljnovodov in varstva ptic lahko nadejamo tudi v Sloveniji. UK

### 2// Na obisku visoka predstavnica UNESCO

V soboto, 25. avgusta 2012, je prišla v Slovenijo gospa Meriem Bouamrane, visoka predstavnica organizacije UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization), ki deluje na programu MAB (Man and Biosphere) in je zadolžena za biosferne rezervate v Evropi in Severni Ameriki. Zanimal jo je slovenski del bodočega biosfernega rezervata Mura, Drava, Donava in na DOPPS-u smo ji pripravili ekskurzijo

vzdolž reke Drave (vodnika sva bila Luka Božič in Damijan Denac). Tako smo si ogledali Ptujsko jezero, strugo Drave, Šturmovce, prodišča pri Mali vasi, dan pa smo zaključili s predstavitvijo gradu Borl, ki nam jo je prijazno pripravila gospa Sonja Golc iz društva za oživitve tega gradu. Meriem je izkazala podporo in priznanje našemu delu, nad območjem in ustreznostjo umestitve biosfernega rezervata je bila navdušena ter nas tudi spodbudila k zaključni fazi tega procesa. Biosferni rezervat pomeni veliko dodatno podporo trajnostnemu razvoju v regiji, kar sta iz prakse potrdila tudi druga udeleženca ekskurzije – predstavnik biosfernih rezervatov – Vanja Debevec iz Parka Škocjanske jame in Christian Diry iz avstrijskega »Biosphärenpark Wienerwald«. DD

### 3// Monitoring morskih ptic v polnem teku

V okviru projekta SIMARINE-NATURA (LIFE10NAT/SI/141) smo junija začeli z rednimi popisi morskih ptic na morju po standardni metodologiji ESAS (European Seabirds At Sea). Popisi, ki so namenjeni opredelitvi najpomembnejših območij za prehranjevanje sredozemskih vranjekov in drugih morskih ptic v slovenskem morju, potekajo po 40 morskih milj (74 kilometrov) dolgi popisni poti. Popis se opravi s čolnom, ki pluje s hitrostjo 10 vozlov. Na čolnu so vselej trije popisovalci: dva opazovalca in zapisovalec



podatkov. Več o metodologiji lahko preberete v protokolu za monitoring sredozemskega vranjeka v slovenskem morju, ki je dostopen na spletni strani projekta: <http://ptice.si/simarine-natura/wp-content/uploads/2012/05/1-MedShagMethodReport.pdf>. Popisi bodo potekali eno leto enkrat mesečno, v mesecih največje številčnosti vranjekov v slovenskem morju, od avgusta do oktobra, pa dvakrat mesečno. UK

#### 4// Odmevna tiskovna konferenca ob začetku Pomurskega poletnega festivala

Pomurski poletni festival je osrednji poletni dogodek v Pomurju, ki vsako leto privabi več tisoč ljudi. Letošnje leto se je festival začel s tiskovno konferenco 5. avgusta 2012 v Copekovem mlinu, kjer smo predstavniki Občine Velika Polana – župan Damijan Jaklin, WWF – Arno Mohl in DOPPS – Damijan Denac na srečanju z novinarji pojasnili pomen razglasitve biosfernega rezervata Mura, Drava, Donava. Mura skupaj s spodnjim tokom Drave in z njim povezanim delom Donave oblikuje eno izmed najbolj ekološko pomembnih evropskih rečnih območij, tako imenovano »Evropsko Amazonko«. Razteza se na prostoru petih držav: Avstrije, Slovenije, Hrvaške, Madžarske in Srbije, ki si prizadevajo za ustanovitev čezmejnega UNESCO-vega Biosfernega rezervata »Mura, Drava, Donava« (TBR MDD). Srečanje smo končali

s »Pobudo za povezovanje slovenskih vasi, krajev in občin, kjer gnezdijo štorke – ŠtrkSloNet«, ki smo jo podpisali Občina Velika Polana, društvo ŠTRK in DOPPS. Po srečanju z novinarji smo na festivalnem prizorišču postavili stojnico z društvenim gradivom. Dogodek je bil deležen velikega medijskega odziva z več kot 10 objavljenimi prispevki. DD

#### 5// Projekt Upkač

V okviru projekta Upkač smo v poletnih mesecih raziskovali prehrano in izbor prehranjevalnega življenjskega prostora smrdokavre in velikega skovika. Vsa najdena gnezda - pet smrdokavrinih in tri velikega skovika - smo opremili z visokorezolucijskimi kamerami za snemanje plena, ki ga starši nosijo mladičem. Poleg tega smo dva para smrdokavre spremljali tudi z opazovanjem prehranjujočih se odraslih osebkov s pomočjo daljnogleda. Poligone, na katerih so se prehranjevale same ali iskale hrano za mladiče, smo zarisali na ortofoto posnetke in jih kasneje digitalizirali, kar nam bo omogočilo analizo velikosti domačega okoliša in izbiro prehranjevalnega življenjskega prostora. Za zdaj kaže, da je najpogostejši plen smrdokavre na Goričkem bramor, občasno pa lovi tudi ličinke drugih žuželk (zlasti hroščev in metuljev) in kobilice. S pridom lahko izkoristi tudi občasne vire hrane, kot so ličinke muh kalnic, ki zapuščajo gnojnične

jame, da bi se zabubile v zemlji. Ker prosto opazovanje pri velikem skoviku zaradi njegove nočne aktivnosti ni bilo možno, smo štiri osebe (tri samce, eno samico) opremili z VHF-oddajnikom in jih spremljali v nočnem času. Lovili so v drevesno-grmovnih mejicah, v mozaiku travnikov, gozdičev in njiv, en osebek pa smo opazovali med lovom na bučno-krompirjevi njivi. Glavnino prehrane velikega skovika so sestavljale (velike) kobilice, v letošnjem »mišjem letu« pa je en par mladičem prinašal tudi neobičajno veliko število malih sesalcev. KD



#### 6// Zaposlitev novega sodelavca

S 1. septembrom 2012 smo na DOPPS-u začeli uresničevati velik projekt LIFE+ »Riparian Ecosystem Restoration of the Lower Drava River in Slovenia«. V projektno skupino smo vključili Dominika Bombeka, ki smo ga zaposlili na delovno mesto projektnega koordinatorja za področje izobraževanja in stikov z javnostjo. Njegovo delo bo potekalo pretežno na Štajerskem. Dominik je po izobrazbi profesor biologije in kemije z bogatimi učiteljskimi iz-



10



11

kušnjami, saj je vrsto let deloval kot učitelj na osnovni šoli. Kasneje je bil zaposlen na Zavodu RS za varstvo narave, kjer si je pridobil bogate izkušnje s področja naravovarstvene zakonodaje, upravnih postopkov in državnega sistema varstva narave. Je dolgoletni član DOPPS in predani prostovoljec, ki je aktivno sodeloval pri mnogih društvenih aktivnostih in projektih – bil je mentor na taborih, sodeloval je pri različnih popisih, sam je organiziral več akcij itd. Je dober poznavalec ptic in na Štajerskem ga poznamo tudi po organiziranju zimskega popisa velikega srakoperja. Dominik je dolgoletni zvesti sodelavec DOPPS-a, ki se je s svojim delom vedno odlično izkazal. Vesel sem, da je prišel k nam tudi profesionalno in mu želim uspešno delo ter dobro počutje med nami. DD

### 7// Slovenski indeks ptic kmetijske krajine

V letu 2012 smo uspešno opravili že šesti zaporedni popis ptic kmetijske krajine v Sloveniji. Trideset prostovoljcev je letos popisalo 78 ploskev, na katerih smo zabeležili 135 različnih vrst ptic. Letos se je popisu pridružilo pet novih prostovoljcev, ki so popisali enajst novih ploskev. Vsem popisovalcem se ob tej priložnosti iskreno zahvaljujemo za trud in sodelovanje. JF

### 8// Trilateralni dan bele štokrlje

V Avstriji je na območju »Naturpark in der Weinidylle« v kraju Moschendorf 17. julija 2012 potekalo srečanje z naslovom »Trilateraler Tagdes Weißstorchs«, torej trilateralni dan bele štokrlje. Srečanje je bilo namenjeno izmenjavi izkušenj raziskovalcev bele štokrlje iz Madžarske, Avstrije in Slovenije s poudarkom na njeni prehrani in upravljaljskih ukrepih za izboljšanje štokrljinih prehranjevališč. Potekalo je v obliki kratkih referatov – predavanj in diskusije. Slovenske razmere na Goričkem sva predstavila skupaj z Gregorjem Domanikom iz Krajinskega parka Goričko. Simpozij smo zaključili z zanimivo ekskurzijo, kjer smo si ogledali primere dobrih praks v naravi, od kvalitetnih nadomestnih življenjskih prostorov za dvoživke, ohranjenih ekstenzivnih travnikov do kmetijskih površin, kjer pridelujejo ekološki krompir in druge poljščine. Celotni dogodek je izvrstno vodil kolega dr. Joachim Tajmel, vnovič pa se je izkazalo, da je sodelovanje gonilo uspeha v naravovarstvu. DD

### 9// Najlepša poštna znamka leta 2011

Vsako leto v Sloveniji poteka izbor najlepše poštna znamke, ki ga organizira Pošta Slovenije. Po mnenju ljubiteljev in zbirateljev znamk si je prvo mesto za leto 2011 prislužila znamka z motivom bele štokrlje, ki jo je ilustriral Jurij Mikuletič. Kot smo pisali že v tretji številki lanske-

ga letnika, smo predlog za izdajo štirih znamk z motivi ptic pripravili v društvu, zato nas toliko bolj veseli, da je prestižno prvo mesto tokrat osvojila prav ena izmed njih. Več o rezultatih glasovanja si lahko preberete v Biltenu št. 90, ki je dostopen tudi kot pdf-dokument na spletni strani Pošte Slovenije v rubriki Znamke ([www.posta.si](http://www.posta.si)). BV

### 10// BioDiNet

DOPPS je tudi partner pri projektu BioDiNet, ki ga vodi Univerza na Primorskem, glavna tema projekta pa je biotska raznovrstnost na suhih kraških travnikih. Pri projektu sodelujemo kot svetovalci pri ureditvi informacijskega centra v Hrastovljah, opravljamo monitoring ptic na kraških travniščih, predvidenih pa je tudi kar nekaj predavanj in delavnic, predvsem za šolsko mladino. V letu 2012 smo tako opravili transektni popis ptic Podgorskega kraja, skupaj s popisom intenzivnosti paše in življenjskega prostora. Enak popis smo napravili že leta 2007,



**BioDiNet**

INIZIATIVA DI ANIMALI NELLA BIODIVERSITÀ  
IN EUROPA E ITALIA  
PER LA CONSERVAZIONE DELLA  
BIOLOGIA E DEL PAESAGGIO EUROPEO





tako da bo še posebej zanimiva primerjava obeh popisov. Posebno pozornost smo posvetili beleženju odkrivnosti vrst, saj je popis potekal v treh pasovih, odvisnih od oddaljenosti od transekta. Skupno smo naredili skoraj 60 kilometrov popisnih poti. V prihodnjem letu načrtujemo študij metodologije monitoringa vrtnega strnada. **PK**

### 11// **Novičke iz Naravnega rezervata Škocjanski zatok**

Tudi letos smo uspešno zaključili monitoring gnezdk v naravnem rezervatu Škocjanski zatok in najverjetneje bomo lahko kmalu potrdili novo, že 41. gnezdečo vrsto - malo čigro. Med drugim je pri nas uspešno gnezdilo več kot 15 parov polojnikov in dva para rdečenogih martincev. Popisali smo tudi 28 parov navadnih čiger in obročkali kar 51 (njihovih) mladičev. Dva mladiča, obročkana v NRŠZ, so že opazili v Španiji. Enega smo v zatoku obročkali 28. maja 2012, v Španiji so ga opazili 23. avgusta 2012. V manj kot treh mesecih je preletel 1.942 kilometrov! Drugega, obročkanega 23. maja 2012, so opazili 7. septembra 2012, preletel je že 1.941 kilometrov. Na tedenskem monitoringu ptic v Škocjanskem zatoku je bil 7. septembra 2012 opažen ploskokljunec - nova vrsta za zatok. Na seznamu ptic, opaženih v Škocjanskem zatoku, je že 240 različnih vrst!

Pri pregledu fotografskega materiala, posnetega med monitoringom

ptic v Škocjanskem zatoku leta 2006, smo naleteli na zanimivo ptico, odrasel osebek prekomorskega prodnika. Ker je fotografija iz leta 2006, gre za drugo od štirih opazovanih te vrste v Sloveniji. Komisija za redkosti mora podatek le še uradno potrditi.

V Škocjanskem zatoku je bila potrjena prva najdba kačjega pastirja vrste temni slaniščar v Sloveniji. Temni slaniščar je selilska vrsta, ki pogosto naseljuje občasne, tudi brakične vode. Doslej je bil znan s Hrvaške s Paga ter iz okolice izliva reke Pad v Italiji, v zadnjih letih pa je bil nekajkrat opažen tudi na izlivu Soče (Isola della Cona). Prva najdba v Sloveniji je bila tako pričakovana.

Primo, prvi boškarin, ki smo ga v Sloveniji dobili po lokalnem izumrtju te pasme pri nas pred desetletji, je 1. avgusta praznoval peti rojstni dan. Boškarini Primo, Gardelin in Bruna ter kamarška kobilca Rižana nam s pašo pomagajo vzdrževati vegetacijsko ravnovesje sladkovodnega dela naravnega rezervata. Pred slabim mesecem se jim je pridružila Viola, boškarinka, ki se je skotila 17. avgusta. Močvirne travnike vzdržujemo tudi s košnjo, ki se vsako leto prične po zaključku gnezditvenega obdobja, v prvi polovici septembra smo košnjo uspešno zaključili.

Za več informacij obiščite spletno stran: <http://skocjanski-zatok.org/>. **ekipa NRŠZ**

### 12// **Novi ornitološki eksponati v Prirodoslovnem muzeju**

V letu 2012 sta bila v razstavno zbirko Prirodoslovnega muzeja Slovenije dodana dva nova eksponata ptic, ki sta predstavljena v gozdni diorami. Prva novost je rastišče divjega petelina, kjer je bil dodan velik rasteči samec in nekaj samic, ki navadno obiskujejo rastišča petelinov v večjem številu. Dodani samec je bil t.i. »nori petelin« s Pokljuke, ki ga je dr. Tomi Trilar v maju 2010 našel mrtvega. Petelin je razstavljen skupaj s tremi kurami in še enim manjšim samcem, ki je bil v diorami predstavljen že prej. Stari preparat je mlajši petelin in ob primerjavi obeh lahko vidimo, kako očitna je razlika med mladim in starim petelinom, zlasti v velikosti repa. Kure se na rastišču pariyo le z večjim in močnejšim samcem, mlajši in šibkejši petelini pa navadno ostanejo brez uspeha. Drugi dodani eksponat je preparat velike uharice, in sicer tretjeletne samice iz okolice Kopra, ki je poginila v azilu in je v muzej prišla septembra 2010. Eksponat prikazuje uharico pri njenem lovu tik pred uplenitvijo neprevidne veverice, ki jo je sova presenetila s svojim neslišnim letom. Boj za obstanek, ki ga ponazarja omenjeni eksponat, je neločljivi del narave in so mu izpostavljeni tako veliki plenilci kot njihov plen. Vabljeni k ogledu! **AV**

# Union KAVARNA

Vsak dan vas pričakajo sveže sladice iz lastne slaščičarne, unionska kava ali skodelica čaja ob prebiranju dnevnih časopisov. Večerne ure v kavarni zaznamujejo literarni večeri, večeri plesa, variete, gledališke igre ter potopisna predavanja.

Program "Unionske novičke" najdete na [www.gh-union.si](http://www.gh-union.si) ali pri nas v Kavarni Union!

Vljudno vabljeni!

Odprto: od ponedeljka do sobote od 9. do 17. ure,  
v času prireditev pa od 19. do 24. ure.

Lokacija: center Ljubljane, pritličje Grand Hotela Union,  
Miklošičeva 1, Ljubljana

T: 01 308 1972, W: [www.gh-union.si](http://www.gh-union.si)



GRAND HOTEL UNION  
hotel in konferenčni center



Naložba v vašo prihodnost  
OPERACIJO DELNO FINANCIRA EVROPSKA UNIJA  
Evropski sklad za regionalni razvoj